

2

TITVLI
TRACTATVSQ.
IVRIS C. STUDIO IN
PRIMIS NECESSARIJ.

DE ORIGINE IVRIS: ET OMNIUM
Magistratum: & Successione Prudentium:

DE VERBORVM SIGNIFICA-
tione: &

DE DIVERSIS REGVLIS IV-
ris antiqui: Annotatioribus delectis illustrati.

DISPOSITIONEM ATQVE INTER-
pretationem Tit. tractationumque Pandect. &
quid insuper additum sit, sequens pagina de-
monstrat.

V 617

EX OFFICINA CRISTINIANA.
M. D. LXXII.

LEGALIS studij ratio ex C. Cantiuncu-
la I. C.

Locum com. aliquot seu sedes materiaram
à Doctõribus plenius tractatarum.

TIT. DE ORIGINE IVRIS, &c.

TITVLIS, DE VERB. SIGNIF. &
DE REGVLIS IVRIS, subiecta est sua
cuique Declaratio per modum disposi-
tionis, ac indicis Verborum ac Rerum
ex D. Wesemb. I. C.

REGVLÆ ET PRÆCEPTA
nonnulla ex corpore Iuris sparsim de-
sumpta, ordine alphabetico.

SERIES AC DISPOSITIO SE-
ptem Partium, titulorumque omnium,
qui ordine in libris Pandectarum expli-
cantur: ex D. Cuiacij & D. Wesembekij
scriptis.

CODICIS Iustiniani quæ titulorum con-
tinuatio ac series dari possit ex iudicio
D. I. Hoperi I. C.

QUÆ in cuiusque Tituli, Legumque elu-
cidatione obseruanda ex M. G. I. C.

Ex Doctõribus iuris Ciuilis paucos & ido-
neos eligendos.

STVDII

STVDII LEGALIS RA-
TIO EX C. CANTIVNC.

I. C.

Æc sit prima ratio, vt Iuri Ciuili da-
turis operam, ne (quod dicitur) im-
pingat in limine, primū omnium
numinis diuini auxiliū precetur, & in illius
gloriam, suorū studiorū finem, seu ad scopū
referat. Debent siquidem humanæ leges ab
hoc archetypo peti, & illarum scintilla ab
eo lumine lumi: quāuis aliter reluceat æter-
næ veritatis fulgor in leui tersoque speculo,
aliter in ferro, aliter in limpidissimo fonte.
aliter in aqua subtrubida.

Inuocatio
Numinis.

MELIORVM Auctorum bonam
partem euoluendam esse futuro Iurisconsul-
to, non oscitanter ab iis dictum est, qui Ciui-
lem scientiam, orbem quandam doctrinarū
(qui Encyclopædia dicitur) exposcere pu-
tant. Neque id abs re: Nam ciuilis prudentia,
quanuis (post sacratissimam & veram Theo-
logiam) ars quædam sit princeps & achite-
ctonica, non aliter tamen quàm suis comita-
ta pedissequis, Encyclopædiam illam conse-
cuta dici poterit. Quare iuuentus, imò o-
mnis ætas (neque enim rectæ voluntati se-
rum est tempus vllum) totis mentibus huc
tendat, in hoc elaboret, quò ductum illum
scientiæ Ciuilis, ex multis disciplinis con-
fertum, nanscisci valeat.

Doctrinarū
encyclope-
dia.

*.ii.

DE STUDIO IURIS.

NEQUE tamen exactam adeo omnium disciplinarum notitiam à perfecto Iuris professore petimus: satis est eū esse eius, de qua sermo fuerit, non inscium.

*Ancillan-
tes artes*

NAM quod illas, veluti ancillantes artes attinet, quas Ciuilis prudentia sibi suffectas habet, quæri solet, an eodem tempore percipi valeant? Negant enim quidam, quia confundatur animus, ac fatigetur, tot disciplinis in diuersum tendentibus, ad quas nec mens nec corpus nec dies sufficiat. Sed cur etiam

*Comparatio
apra*

non negant, posse agricolas arua simul & vineta, & oleas, & arbuta colere, pratis, & pecoribus, & hortis, & aluearibus, curam accommodare: Cur, pari argumento, non refragantur, Siquis dicat se aliquid forensibus

*Varia non
fatigant.*

negotiis, aliquid desideris amicorum, aliquid rationibus domesticis, aliquid curæ corporis, nonnihil voluptatibus quotidie dare? quarum tamen nos vna res quælibet, nihil intermittentes, fatigaret. C.C.

Sequuntur loci aliquot, seu sedes in quibus materiæ à Doctoribus Iuris pleniore stilo & solenni, vt inquirunt, apparatu communiter pertractantur.

S E D E S

SEDES MATERIARUM,

apud Doctores Iuris.

- A**bsentiarum materia tractatur in *l. inter mi-* A
nores. de in integ. resti.
Actionum vtilium sedes in *l. i. de actio. & oblig.*
Actionis negatoriae & confessoriae in *l. si prius de*
ope. no. nuntia. (leg. i.
Alienationis prohibita in *l. filiusfam. §. diui. de*
Alimentorum in *l. Mela. de ali. & ciba. lega.*
Arbitrorum & arbitratorum in *l. si quis arbitra-*
tu de stipul. seu verbo. oblig. & in *l. societatem*
§ arbitrorum. pro soci.
Arbitrariarum actionum in *l. in actionibus de in*
litem. iuran.
Argumentorum in *l. conuenticulam. C. de epi. &*
cleri.
Argumenti à contrario sensu in *l. i. de off. eius. C. B*
Breuiloquae seu reciprocae substitutionis in *l.*
Lucius. de vulga. & pupill. sub.
Beneficiorum principis in *l. si. de consti. prin.*
Calculationis seu computationis in *l. instar. C. de C*
in. fisci. lib. x.
Cessionis in *l. Modestinus. de solutio.*
Citationis in *l. de vnoquoque de re iudi.*
Clausulae codicillaris in *l. i. de iur. codicillo. & in*
authen. ex causa, in *fi. C. de lib. prater.*
Clausulae derogatoria in *l. si quis. in princip. de le-*
gat. iii.
Collationum, in auth. ex testamento. & in *l. si e-*
mancipati. C. de collatio.
Collectarum & vulgò *talentum*, in *l. placet. C. de*
sacro. eccle. & in *l. eam quae. C. de mulie. & in*
quo lo. lib. x.
Compendiosa substitutionis, in *l. centur. de vulg.*
Consilii & auxilii, in *l. furti §. ope. de furt.*
Contractuum ante vel post delictum, in *l. post con-*
tractum. de donatio.

*.iii.

TRACTATUS

- Cumulationis, emendationis, & mutationis actionum, in *l. edita. C. de eden.*
- Cumulationis petitorii & possessorii, in *l. naturaliter § nihil commune. de acquirend. possessio.*
- D** Donationis in solutum, in *l. adiuo Pio. § si pignora de rei iudi.*
- Defensionis, in *l. ve vim. de iust. & iur.*
- Dilationum, in *l. fina. de fertis.*
- Diuisionis, in *l. qui Romæ. § duo fratres. de stipulatio.*
- Donationis omnium bonorum, in *l. stipul. hoc modo de stipul.*
- E** Emptionis fructuum, in *l. corem. § qui maximes. de publ.*
- Equiparatorum vel adæquatorum, in *l. i. de leg. i*
- Exceptionum impedientium litis ingressum, in *l. vir bonus iud. sol.*
- Exceptionis de iure tertii, in *l. ii. de excep. rei. iur.*
- Expenfarum litis in *l. properandum § siue autem alterutra. C. de iud.*
- Extensionis, in *l. Gallus § & quid si tantum. de li. & posth.*
- F** Fama, in *l. de minore. § tormenta. de quæst.*
- Fictionum, in *l. si is qui pro emptore. de vsucap.*
- Filiationis, in *l. filium diffinimus. de his qui sunt sui. vel alie. iur. & in l. si vicini. C. de nuptiis.*
- Fluminū. Molendinorum, & Regalium, in *l. quomodo ius de flumin.*
- Fructuum, in *l. in fideicommissaria ad Trebel.*
- G** Grauiamnis per fideicommissum, in *l. cum filiofamil. de leg. i. & in l. ab eod. C. de fideicommissi.*
- H** Homicidii, in *l. damni §. Sabini. de dam. in fec. in l. i. C. ad l. Cornel. de fica.*
- Insuuationis, in *l. modestinus. de donatio.*
- Interrogatoriorum, in *l. vbicunque. de interroga. actio.*
- Interesse, in *l. vni. C. de senten. quæ pro eo: & in l. qua-*

MATERIARVM.

- l.* quatenus. de reg. iur.
 Iuramenti suppletui. in *l.* admonendi. de iureiur.
 Iuramenti in litem. in *l.* nummis de in lit. iuran.
 Iuramenti calumniæ. in *l.* qui bona s̄ si alieno. de
 dam. infec.
 Iurisdictionem. in *l.* imperium. de iurisd. om. iud.
 Latæ culpæ. in *l.* quod Nerua. de pos. **L**
 Legitimæ in auth. nouissima C. de inoff. testa.
 Legitimationis. in *l.* Gallus § & quid si tantum.
 de libe. & posthu.
 Modi. in *l.* quibus § Thermillius. de condi. & de- **M**
 monstra.
 Moræ. in *l.* si insulam. de verbo. oblig. seu stipul.
 Mortis naturalis & ciuilis. in *l.* Gallus § & quid
 si tantum. de libe. & posthu.
 Naturalis obligationis. in *l.* frater à fratre. de con **N**
 di indebi.
 Nobilitatis. in *l.* r. C. de dignita. lib. xxi.
 Nominis proprii & appellatiui. in *l.* si quis in
 fundi. de lega. i.
 Oblationis. in *l.* acceptam. C. de vsu. **O**
 Obligationum facti. in *l.* stipulationes non diui-
 duntur. de stipulario.
 Ordinis. in *l.* ii. § prius. de vulga. & in *l.* prolatam.
 C. de senten.
 Ordinis successiui ex testamento. in *l.* Gallus §
 quidam reg. de libe. & posthu.
 Pabuli siue passionis. in *l.* nō solum § sed vt pro- **P**
 bari. de ope. no nuntia.
 Pacti de hereditate viuentis. in *l.* si. C. de pac.
 Pacti de retrouendendo. in *l.* ii. C. de pac. inter
 emp. & vendi.
 Pacti nudi. in *l.* iuris gentiū § sed cū nulla. de pac.
 Primi & secundi decreti. in *l.* si finita § iulianus.
 de dam. infec.
 Probationum omnium. in *l.* admonendi. de iure-
 iur. & in rub. C. de probatio.

DOCT. TRACT.

- Prodigorum, in *l. is cui. de stipulatio.*
 Protestationum, in *l. non solum. § morte. de ope. no. nuntia.*
 Pupillaris substi. in *l. ii. de vulga. & pupill.*
Q Quartarum, in *l. in quartam. ad l. Falcid. & in l. filium. C. famil. ercif.*
R Relatiuorum, in *l. i. in princ. C. de sum. trini. & in l. Scichum qui meuserit. de leg. i.*
Remissionis pensionum, in l. coem. § fin. de publ.
Remissionis fideicommissi. in l. i. C. de pact.
Renuntiationis iuris futuri. in l. qui superstitis. de acqui. hær. & in l. pactum quod dotali. C. de pact.
Repetitionis dotis constante matrimonio, in l. si constante. solu. inarrimo.
S Sententiæ interlocutoriæ, in *l. quod iussit. de re iudi.*
Solennitatis intrinsecæ & extrinsecæ, in l. sciendum. de stipula.
T Testamenti inter liberos, in *l. hac consultissima. § ex imperfecto. C. de testa.*
Testamenti ad pias causas, in l. i. C. de sacro. eccl.
Transmissionis, in l. si infanti. C. de iu. delibe.
V Valoris & augmenti moneta, in *l. Paulus. de solutio.*
Variationis, in l. de rebus rer. amota. & in l. serui electione. de lega. i.
Verborum enuntiatiuorum, in l. ex hac scriptura de donationibus.
Vsurarum, in l. curabit. de actio. emp. & in l. centesimis. de stipulatio. & in l. lecta. si certa. peta.
Vulgaris substitutionis, in l. i. de vulga.

TITVL I

2 TIT. DE ORIG.
CAIVS LIBRO PRIMO
AD LEGEM DVODECIM
TABVLARVM.

Acturus legum veru-
starum interpretatio-
nem, necessariò prius
ab vrbis initiis repeten-
dū existimaui: non quia
velim verbosos cōmen-
tarios facere, sed quòd in omnibus rebus
animaduerto id perfectum esse, quod ex
omnibus suis partibus constaret. Et certè
cuiusque rei potissima pars principium
est. Deinde si in foro causas dicentibus
nefas, vt ita dixerim, videtur esse nulla
præfatione facta iudici rē exponere: quā-
to magis interpretationem promittenti-
bus inconueniēs erit omīssis initiis atque
origine non repetita, atque illoris, vt ita
dixerim, manibus protinus materiam in-
terpretationis tractare: nāque, nisi fallor,
istæ præfationes & libētius nos ad lectio-
nem propositæ materiæ producunt: &
cū ibi venerimus, euidentiorē præstant
intellectum.

II. Pomponius libro singulari Enchiridij.

ARGVMENTVM.

*HISTORIAM & originem nō solum iu-
ris*

vis, sed vniuersis, stat⁹ Romani, T^oponius incredibili a manu regis
quada^m granitate describit posteritati: ut magistra. b Hu deinde
ius cuiuslibet seculi discant, in administranda R^e addita sui qui.
publica, quid amplecti. quid item vitare debeant: que ut ait Fe-
quibus denique modis ea qua corrupta sunt, emenda-
flus: ita ut tri-
ri possint sine magna turbatione: & breuiter, vniu-
exemplorum praeceptis docet artem boni & equi per-
sent.
quam, sicut princeps orbis Roma olim ad summum c Ex glossa ap-
honoris fastigium cucuta fuit: ita iam nunc quoque parei in nonul-
imperia feliciter propagari possint. lu defuisse di-

Necessarium itaque nobis videtur i-
psius iuris originem, atque proc-
sum demonstrare. Et quidem initio ciui-
tatis nostrae populus sine lege certa, sine
iure certo primum agere instituit: omnia
que manu^a a regibus gubernabantur.

Postea aucta ad aliquem modum ciui-
tate, ipsum Romulum traditur populum
in triginta partes diuissse: quas partes Cu-
rias^b appellauit, propterea quod tunc rei-
publicae cura per sententias partium earum
expediebat. Et ita leges quasdam & ipse
curiatus ad populum tulit, tulerunt & se-
quentes^c reges, quae omnes conscriptae ex-
stant in libro Sexti Papirii, qui fuit illis te-
poribus, quibus Superbus Demarati Co-
rinthij filius^d, ex principalibus viris. Is li-
ber, ut diximus, appellatur ius civile Papi-
rianum, non quia Papirius de suo quic-
quam ibi adiecit: sed quod leges sine ordi-
ne latas in vnum composuit.

Exactis deinde regibus lege^e Tribuni.

A. ij.

Ex glossa ap-
paret in nonul-
lu defuisse di-
tationem reges:
pessime hic qui
dam l^o g^our, se-
quentes leges.
d i nepos nam
filius fuit Tar-
quinii Triscai. si
Liu si quamur.
aut pot⁹ nepos,
si Halicarnass.
Priscus autem
qui & Lucuma
dictus est, fuit fi-
lius Demarati.
alii legunt qui
b⁹ Tarquinii⁹
Demarati.
e Quae lata est
non a tribuno
pleb, sed a Tri-
buno Celerum Lu-
mio Bruto, q^o ui-
eo magistrat u
fingebarur, cu
regum eicim-
dorum auctor
fuit. Liu. i. 29^a
2. dec. lib. i.

a *Conferu-* cia omnes leges hæ exoleuerunt: iterūque
 dine aliqua cœpit populus Romanus incerto magis
 vi. iure, & consuetudine^a, ali, quam per latam
 b *Perlata le-* legem: idque propè viginti annis passus
 ge. est. Postea ne diutius hoc fieret: placuit
 c *Tres quidem* publica auctoritate decem^c constitui vi-
legati msi sūt: ros, per quos peterentur leges à Græcis ci-
sed decemviri uitatibus, & ciuitas fundaretur legibus:
postea consti- quas in tabulas eboreas^d perscriptas pro
ti ad eas compo- Rostris composuerunt, vt possint leges a-
nendas. Lin.li. pertius percipi. datūque est eis ius eo
3. dec. 1. c. anno in ciuitate summum: vt leges & cor-
Gel.li. 17. c. 21. rigerent, si opus esset, & interpretarentur:
q̃ quibus hæc neque prouocatio ab eis sicut à reliquis
historia perēda magistratibus fieret. Qui ipsi animadu-
est, non ab Ac- terunt aliquid deesse istis primis legibus:
cursis somnia- ideòque sequenti anno alias duas ad eas-
sis cōmento, po- dem tabulas adiecerunt, & ita ex acciden-
tiusquam com- tia^e appellatæ sunt leges duodecim tabula-
mentario. rum. quarum ferēdarum auctorem fuisse
 d *Halicarnas-* decemviris Hermodorum^f quendam E-
sense lib. 10. ait pheum exulantem in Italia quidam re-
fuisse æneas: tulerunt.
quod discrimen His^g legibus latis cœpit, vt naturaliter
non est magni euenire solet, vt interpretatio desideraret
momenti. prudentium^h auctoritate necessariam esse
 e *ex acci-*
denti, rectius.
 f *Cic. 5. Tusc.*
ait hūc exula-
re iussim, quod
vir probus es-
set, cui statua
Roma posita fuit. Plin. li. 34. & Strab. li. 14.
 g *His*
legibus latis cœpit, (vt naturaliter euenire solet vt interpre-
tatio desideret prudentium auctoritatem) necessaria esse di-
sputatio fori. Gou. ita legit lib. 1. l. 1. c. 25.
 h *Prudentium*
auctoritatem necessariamque disputationem fori.

disputa-

disputationem fori. Hæc disputatio & hoc ius, quod sine scripto venit compositum à prudentibus, propria parte aliqua non appellatur, ut cæteræ partes iuris suis nominibus designantur, || datis propriis nominibus cæteris partibus: || sed communi nomine appellatur *ius civile*. Deinde ex ijs legibus eodem tempore ferè actiones compositæ sunt, quibus inter se homines disceptarèt. quas actiones ne populus pro ut vellet institueret: certas solennésque esse voluerunt. & appellatur hæc pars iuris *legis actiones*, || id est, legitimæ actiones. || Et ita eodem penè tēpore tria hæc iura nata sunt: leges duodecim tabularum. ex his fluere cœpit ius civile: ex iisdem legis actiones compositæ sunt.

Omnium tamen harum, & interpretandi scientia, & actiones, apud * collegium Pontificum erant: ex quibus constituebatur quis quoquo anno præfesset priuatis^b. & ferè populus annis propè centum hac consuetudine vsus est.

Postea cum Appius Claudius proposuisset, & ad formam redegisset has actiones, Gnaeus Flavius scriba eius, libertini filius subreptum librum populo tradidit: & adeo gratum fuit id munus populo, ut tribunus plebis fieret, & senator, & ædilis curulis. hic liber, qui actiones cōtinet, appellatur *ius civile Flavianum*, sicut ille, ius ci-

a Cic. 1. de Orat. c. 2. de legib.

b priuatus. quæ lectio sibi ipsi repugnat: vult enim eundem præfesse & priuatum esse. quod fieri non potest.

c illud.

A. jji.

a *Valer. li. 2.* uile Papirianum. nam nec Onæus Flavius
 c. 1. *Gell. l. 6. c.* de suo quicquam adiecit libro.

9. *Cic. pro* Augescere ciuitate, quia^b deerat quæ-
Mur. Sanè pl. dam genera agendi, non post multū tem-
 ai: hoc factū Se poris spatiū Sextus, & Alius alias actiones
 natum tāta in dignatione ex compoñit: & librum populo dedit, qui ap-
 arfisse, ut annu- pellatur *ius Aelianum*.
 ls ab eo abieci
 fuerint. *1 lin.*

b Et qui præ Deinde cum esset in ciuitate lex Duo-
 erāt. *de ille post* decim tabularum, & ius ciuile, essent & le-
verbum agēdi, gis actiones: euenit, ut plebs in discordiā
adiicitur com- cum Patribus perueniret, & secederet: si-
 fuerunt, nec biq̃ue iura cōstitueret, quæ iura plebs scita
 post, &c. vocantur, mox cū renocata est plebs: quia
 c *Cic. in orat.* multæ discordiæ nascebantur de his ple-
et i. Tuscul. bis scitis, pro legibus placuit & ea obser-
 d Lata ab Hor uari, lege Hortensia, & ita factum est ut in
 senio dictatore, ter plebs scita, & legē, species cōstituen-
 Gell. lib. 15. c. di interessent, potestas autē eadē esset.

27. *quam prius* Deinde quia difficile plebs conuenire
 L. Valerius *et* cæpit, populus multo difficilius in
 M. Horatius tanta turba hominum: necessitas ipsa cu-
 consules rule- ram reipublicæ ad senatum deduxit. Ita
 rant. *Lin. lib. 3.* cæpit senatus se interponere, & quidquid
 dec. 1. construxisset, obseruabatur idque ius ap-
 pellabatur *senatusconsultum*.

Eodem tēpore & magistratus iura red-
 debant, & ut scirēt ciues, quod ius de qua-
 que re quisque dicturus esset, seque præ-
 muniret: edicta proponebant. quæ edicta
 prætorum *ius honorarium* constituerunt.

Honorariū dicitur, quod ab honore præ-
 toris

toris venerat.

Novissimè sicut ad pauciores iuris cōstituendi via transisse, ipsis rebus dictantib⁹, videbatur: per partes euenit, vt nec-
 ESS Et reipublicæ per vnum consuli. nam
 fenatus non perinde omnes prouincias
 probè gerere poterant^t. Igitur constituto
 principe, datum est ei ius, vt quod consti-
 tuisset, ratum esset. Ita in ciuitate nostra
 aut iure, id est Lege constituitur: aut est
 proprium lus ciuile, quod sine scripto in
 sola prudentium interpretatione cōsistit:
 aut sunt Legis actiones, quæ formam a-
 gendi continent: aut Plebiscitum, quod si-
 ne auctoritate patrum est constitutū: aut
 est magistratuum Edictum, vnde Ius Ho-
 norarium nascitur: aut Senatuscōsultum,
 quod solum senatu cōstituente inducitur
 sine lege: aut est *principalis cōstitutio*, id est,
 vt quod ipse princeps constituit, pro lege
 seruetur.

Post originem iuris, & processum co-
 gnitū, consequēs est, vt de magistratuum
 nominibus, & origine cognoscamus. quia,
 vt exposuimus, per eos qui iuri dicundo
 præsunt, effectus rei accipitur. quantum
 est enim ius in ciuitate esse, nisi sint, qui
 iura regere possint? Post hoc dein de au-
 ctorū succelsione dicemus: quod constare
 nō potest ius, nisi sit aliquis iuris peritus,
 per quē possit cottidie in melius produci.

A. iiij.

a *Intellige
 fationes Syl-
 le, Marij, Ca-
 saris, Pompeij,
 b poterat.*

c parum est.

d reddere.

* *Linii lib. 1.* scribit Romulū
trecētos arma-
tos ad custodiā
corporis, quos
Celeres appel-
lauit, nō in bello
solum sed in pa-
ce habuisse. Fe-
stus lib. 3. Cele-
res, inquit, an-
tiqui dixerunt
quos nūc Equi-
tes dicimus: à
Celere inter-
fectore Remi.
æ quia tamē
a Publicola
consul eam in-
lit. *Lin. lib. 3.*
dec. 1. eā deīde
restituērūt L.
Valer. & M.
Vale. consules.
Lin. li. 3. quam
legem vocat v-
nicum liberta-
tis presidium.
b Dictatoris
primum creādi
mentio orta ob
tumultum Sa-
binorum & pri-
mus creatus est
T. Lartius, cu-
ius magister e-
quitis Sp. Cas-
sius. *Lin. lib. 2.*
decad. 1.

Quod ad Magistratus attinet, initio ci-
uitatis huius cōstat reges omnem potesta-
tem habuisse. Idem temporibus & *tribus-
num celerum fuisse constat: is autem erat
qui equitibus præerat, & veluti secundum
locum à regibus obtinebat, quo in nume-
ro fuit Iunius Brutus, qui auctor fuit regis
eiiciendi.

Exactis deinde regibus, consules consti-
tuti sunt duo: penēs quos summum ius v-
ti esset, lege rogatum est. dicti sunt ab eo,
quod plurimum reipublicæ consularent,
qui tamē ne per omnia regiam potesta-
tem sibi vindicarent, lege⁴ lata factum est,
vt ab eis prouocatio esset, néve possent in
caput ciuis Romani animaduertere in-
iussu populi. solum relictum est illis, vt
coercere possent, & in vincula publica du-
ci iuberent.

CENSOR aīe Varro de ling. 4. Ad cuius
censuram id est, arbitrium, cōferretur populus.

Pōst deinde cū census iam maiori
tempore agendus esset, & cōsules non
sufficerent huic quoque officio, censesores
constituti sunt.

Populo deinde aucto, cū crebra ori-
rētur bella, & quā dā acriora, à finitimis in-
ferrētur. interdum re exigēte, placuit ma-
ioris potestatis magistratum cōstitui. ita-
que dictatores^b proditi sunt, à quibus nec
prouocandi ius fuit, & quibus etiam capi-
tis

tis animaduersione data est. Hūc magistratum, quoniam summam potestatem habebat, non erat fas ultra sextum mensem retinere. & his dictatoribus *magistri equitum* iniungebantur^a, sic quomodo regibus tribuni celerum, quod officium ferē tale erat, quale hodie præfectorum prætorio. magistratus tamen^b habebantur || legitimi.

^a iūgebatur.

^b enim habebantur.

Isdem temporibus cū plebs à patribus secessisset, anno ferē septimodecimo post reges exactos: tribunos^c sibi in mōte Sacro creauit, qui essent plebei magistritus. dicti *tribuni*, quod olim^d in tres partes populus diuisus erat, & ex singulis singuli creabantur: vel quia tribuum suffragio creabantur. Itēque ut essent qui ædibus præessent, in quibus omnia scita || sua || plebs deferrebat: duos ex plebe cōstituerunt, qui etiam *ædiles* appellati sunt.

^c Primi fuerūt C. Sicinius & L. Iunius. Liu lib. 2. Dionys. Ascon. in Corneliana.
^d tunc.

Deinde cū ararium populi^e auctius esse cœpisset: ut essent qui illi præessent, cōstituti sūt *quæstores*, || qui pecuniæ præessent || dicti ab eo (quod) inquirendæ, & conseruandæ pecuniæ causa creati erant. Et quia, ut diximus, de capite ciuis Romani iniussu populi nō erat lege permissum consulibus ius dicere: propterea quæstores constitutæ Vantur à populo, qui capitalibus rebus præessent. hi appellabantur *quæstores paricidii*, quorum etiam memi-

^e Creati sunt rātū initio duos deinde Volerones, Tribuno plebi sciscitare, ut tributus comitum plebey magistratus fieret. i. Virum & promiscuē, æquato omnium iure, additi sunt tres. Et ita est accipiendus locus Ausp. Edyl. 15. * al. au tū scz populi esse cepisset ararium.

nit lex Duodecim tabularum.

a & decem-
uiri.
b constitui
sunt,
c rem.
d magistra-
tus.
e retinerent.

Et cum placuisset leges quoque ferri-
latum est ad populum, uti omnes magi-
stratus se abdicaret. quo decemviri con-
stituti b anno vno cum magistratum pro-
rogarent sibi, & cum iniuriose tractarent,
neque vellent deinceps sufficere d magistra-
tibus, ut ipsi & factio sua perpetuo rem-
publicam occupatam retineret e: nimia,
atque aspera dominatione eo rem perdu-
xerant, ut exercitus a republica secederet.

f abiudicasse.

Initium fuisse secessionis dicitur Ver-
ginus quidam, qui cum animaduertisset
Appium Claudium contra ius, quod ipse
ex vetere iure in duodecim tabulas tras-
tulera, vindicias filiae suae a se abdixisset:
& secundum eum, qui in seruitutem ab eo
suppositus petierat, dixisset: captumque a-
more virginis omne fas ac nefas miscuisset,
indignatus, quod vetustissima iuris ob-
seruantia in persona filiae suae defecisset,
ut pote cum Brutus, qui primus Romae
conul fuit, vindicias secundum libertatem
dixisset in persona Vindicis Vitelliorum
serui qui prodicionis coniurationem in-
dicio suo detexerat: & castitatem filiae vi-
tae quoque eius preferendam putaret: ar-
repto * culto de taberna lanionis filiam
interfecit: in hoc scilicet, ut morte virginis
conuulsiam stupri arceret, ac protinus
recens a caede, madentemque b adhuc filiae
cruore,

g Ita vocant
Pis archus &
Dionysius. Ita-
que legendum
est quod, apud
Liu. li. 2. Vin-
di. i non Vin-
dicio.
a arrepto
quasi erecto e-
lit & que ad vul-
nerandum.
h mandent-
que.

cruore ad commilitones cōfugit, qui vni
uerſi de Algido, vbi tunc belli geredi cau-
ſa legiones erāt, relictis ducibus priſtinis,
ſigna in Auētium tranſtulerunt, omniſ-
que plebs vrbana m.ox eodem ſe contulit.
¶ populique⁶ conſenſu partim in carcere
necati. ¶ ita rurfus reſpublica ſuū ſtatum
recepit.

*H A C quoque fuit mutatio Romani ſtatus,
quantum ad magiſtratus pertinet: quia pro conſuli-
bus tribuni cœperunt eligi.*

DEinde cū poſt aliquot annos (quā
duodecim tabulæ latæ ſunt, & plebs
contenderet cum patribus, & vellet ex ſuo
quoque corpore conſules creare, & patres
reſcularent: factum eſt, vt tribuni militum
crearentur partim ex plebe, partim ex pa-
tribus, cōſulari poteſtate. hique conſtitu-
ti ſunt vario numero: interdum enim vi-
ginti eſuerunt, interdum plures, non nun-
quam pauciores.

*P O S T Tribunos militū redit ad conſularem
magiſtratum cuius nomen etiam auguſtius Rom.
Reipub. videbatur. Quo tempore Equites Curules
cœperunt. Item prætores, Centum-viri. Quatuor-vi-
ri, Triumviri monetales, Trium-viri capitales.*

DEinde cum placuiſſet creari etiam ex
plebe conſules, cœperunt ex vtroque

*quod nuſquam viginti tribunos militum conſulari poteſtate creatos
legerim. Liu lib. 4. 5. & 6. ſere ſemper ſix creatos fuiſſe reſert: initio
libri quinti, octo.*

*a Dionyſi Ha-
cayn. vocat πο-
λις. Strabo lib.
5. πολις. 100. 1-
taque fallitur
Auguſt. c. 1. li.
2. emend. dum
putat falli Ne-
briffenſem q. op-
pidum eſſe di-
xerit. Credit
autē eſſe mon-
tem, quod ſen-
tit Eurropius.
Ego ſanē exiſti
maurim mon-
tem eſſe, in quo
vrōs quoque ſit
eiuſdem nomi-
nis. Stephanus
ἀρει πόλ.*

*b Ita populi
cōſenſu par-
tium Decūiris
in carcere ne-
catis, partim
in exilium a-
ctis ruriſus
Reſpub. ſuum
ſtatum rece-
pit, Alc. lib.
7. c. 20. πει. 3.
c Bud. ſeni. Sa-
nē locus eſt mi-
hi ſuſpectus,*

a haberetur. corpore constitui. Tunc, ut aliquo pluris patres haberent ^a, placuit duos ex numero patrum constitui. ita facti sunt *adiles curnles*.

Cumque consules abocaretur bellis finitimis, neque esset qui in ciuitate ius reddere posset: factum est, ut *prator* quoque crearetur, qui *urbanus* appellatus est, quod in vrbe ius redderet.

Post aliquot deinde annos non sufficiens eo praetore, quod multa turba etiam peregrinorum in ciuitatem veniret: creatus est & alius *prator*, qui *peregrinus* appellatus est ab eo, quod plerumque inter peregrinos ius ^b dicebat.

b ius redderebat.

c qui hasta praesset, centumviri litibus, &c.

d Gouernus manus decemviri quod centumviri magistratus non essent, sed coercerentur & coeuerentur a decemviris. lib. 1. l. 17.

cap. 25.

e in vet. agerit in p. gerit.

e & trans

Deinde cum esset necessarius magistratus, qui hasta praessent *decemviri* in litibus iudicandis sunt constituti. eodem tempore & *quatuor-viri*, qui curam viarum, gererent: & *triumviri monetales* aëris, argenti, auri flatores, & *triumviri capitales*, qui carceris custodiam haberent: ut cum animaduerti oporteret, interuentu eorum fieret.

Q V A necessitate *Quinque-viri* propter vlios magistratus fuerint introducti.

ET quia magistratibus vespertinis temporibus in publicum esse inconueniens erat, *quinqueviri* constituti sunt cis Tiberim, & vltis Tiberim, qui possint pro magistratibus

tibus fungi.

ORIGINEM ostendit Prætorum provincialium.

CApta deinde Sardinia, mox Sicilia, ite Hispania, deinde Narbonēsi provincia: totidem prætores quot provincie in ditionem venerant, creati sunt: partim qui urbanis rebus, partim qui provincialibus præessent.

DE variis Prætorum generibus agit quæ temporum ratio paulatim videbatur postulare, præsertim succedentibus Principibus, quorum arbitrio pleraque mutabantur.

DEinde Cornelius Sulla quæstiones publicas constituit: veluti de falso, de parricidio, de ficiariis ^a: & prætores quatuor adiecit. Deinde ^b Gaius Iulius Cæsar duos prætores, & duos ædiles, qui frumento præessent, à Cerere Cereales constituit. Ita duodecim prætores, sex ædiles sunt creati. Diuus deinde Augustus ^c sedecim prætores constituit. Post deinde Diuus ^d Claudius duos prætores adiecit, qui de fideicommisso ius dicerent, ex quibus vnum Diuus Titus detraxit: & adiecit Diuus Nerua, qui inter fiscū & priuatos ius diceret. Ita decem & octo prætores in ciuitate ius dicūt. Et hæc omnia, quotiens in republica sunt magistratus, obseruantur: quotiens autem proficiscitur, vnus relinquitur, qui ius dicat. is vocatur *præfectus vrbi*, qui præfe-

*a de ficiariis,
de iniuriis.*

*b Suetonius
in Iulio.*

*c Suetonius
in Aug.*

*d Suetonius
in Claud.*

a olim ita

Etus olim^a constituebatur, postea ferè Latinarum feriarum causa introductus est, & quotannis observatur. nam *praefectus annonae & vigilum*, non sunt magistratus, sed extra ordinem utilitatis causa constituti sunt: & tamen hi, quos Cistiberes^b diximus, postea aediles senatuscòsulto creabantur.

b eis Tiberim.

EPILOGUS est omnium magistratuum Romanorum qui successiva temporis varii extiterunt.

*E*Rgo ex his omnibus decē tribuni plebis, consules duo, decē & octo praetores, sex aediles in ciuitate iura reddebant.

*P*OSTREMO nunc loco tractat Pöponius successiōem Prudentium, professorumque Iuris.

c Titium Coruncanū, vel Titum.
d adhuc.

*I*URIS civilis scientiam plurimi & maximi viri professi sunt. sed qui eorum maximae dignationis apud populum Romanum fuerunt (eorum) in praesentia mentio habēda est: ut appareat a quib⁹, & qualibus, haec iura orta, & tradita sunt. Et quidem ex omnibus qui scientiam nacti sunt, ante Tiberium^c Coruncanium publicè professum neminem traditur. cetera autem ad^d hūc vel in latenti ius civile retinere cogitabant, solumque consultatoribus || vacare ||: potius quàm discere volentibus se praestabant.

Fuit

Fuit autem in primis peritus Publius
 * Papirius, qui leges regias in vñm con- a Sextus Pa-
 tulit, ab hoc Appius Claudius vnus ex de- pirius.
 cemuiris, cuius maximum confilium in
 duodecim tabulis scribendis fuit. poit
 hunc Appius Claudius eiusdem generis
 maximam scientiam habuit, hic Centem-
 manus ^b appellatus est, Appiam via stra- b *excus. Cic.*
 uit, & aquam Claudiam induxit, & de Pyr *è effie loquitur*
 rho in Vrbe non recipiendo sententiam de T. Claudio
 tulit. hunc etiam actiones scripsisse tra- *Centumalo.*
 ditum est, primum de vsurpationibus, qui
 liber non exstat. Idem Appius Claudius, c vsu qui vi-
 qui ^c videtur ab hoc processisse, & lite- deur.
 ram iuuenit: vt pro Valesij ^d Valerij es- d *Quintil. lib.*
 sent, & pro Fufijs Furiis. i. c. 6.

Fuit post eos maximæ scientiæ Sem-
 pronius, quem populus Romanus ΣΟΦΟΝ

* appellauit: nec quisquam ante hunc, aut c *Cuius sepe*
 post hunc hoc nomine cognominatus est. *meminit Luana*
in bello Mace-
donico.

Gaius Scipio Nasica, qui optimus à
 senatu appellatus est, cui etiam publicè do-
 mus in sacra via data est, quò facilius con-
 suli posset. Deinde Quintus Mucius, qui f *Fabius. Al.*
 ad Carthaginienses missus legatus, cum *li. 4. παρ. c. 6*
 essent duæ tessleræ posite, vna pacis, alte-
 ra belli: arbitrio sibi dato, vtram vellet re-
 ferret Rómam, vtranque sustulit, & ait
 Carthaginienses petere debere, vtra mal-
 lent accipere.

Post hos fuit Tiberius & Coruncanus, g Titus Co-
 runcanus.

vt dixi, qui primus profiteri cœpit: cuius
tamen scriptum nullum exstat, sed respon-
sa complura, & memorabilia eius fue-
runt.

Deinde Sextus AElus, & frater eius
Publius AElus, & Publius Atilius maxi-
mam scientiam in profitendo habuerunt:
vt duo AElui etiam consules fuerint. Atilius
autem primus à populo sapiens ap-
pellatus est. Sextum AElum etiam En-
nius laudabit, & exstat illius liber, qui in-
scribitur Tripertita: qui liber veluti cuna-
bula iuris continet. Tripertita autem di-
citur, quoniam lege duodecim tabularum
præposita, iungitur interpretatio, dein
subtexitur legis actio. Eiusdem esse tres
alii libri referuntur: quos tamen quidam
negant eiusdem esse. hos sectatus ad ali-
quid est || Cato.

Deinde || Marcus Cato princeps Por-
ciae familiae, cuius & libri exstant: sed plu-
rimi filii eius, ex quibus ceteri oriuntur.

Post hos fuerunt Publius Mucius, &
Brutus, & Manilius, qui fundauerunt ius
ciuile. ex his Publius Mucius etiam decem
libellos reliquit, Brutus septem, Manilius
tres, & exstant volumina scripta*, Mani-
lij monumenta. illi duo consulares fue-
runt, Brutus prætorius, Publius autem
Mucius etiam pontifex maximus. Ab his
profecti sunt Publius Rutilius Rufus, qui
Romæ

a Cic. in La-
lio, ubi legitur
Atilius.

b Cic. 1. Tuscul.
& 2. de leg.

* inscripta.

Romæ consul & Asiæ proconsul fuit: Paulus Verginius, & Quintus Tubero ille Stoicus Panætæ auditor, qui & ipse consul. *a Panetii.*
 etiam Sextus Pompeius Cnæi Pompeij patruus fuit eodem tempore: & Cælius Antipater, qui historias cōscripsit: sed plus eloquentiæ, quàm scientiæ iuris operam dedit. etiam Lucius Crassus frater Publij Mucij, qui Mucianus *b Munianus.* dictus est. hunc Cicerō ait iuriconsultorum disertissimum. *De P. Crasso Muciano mentio fit non semel apud Ciceronē.*

POST hos Quintus Mucius Publij filius pontifex maximus ius ciuile prius cōstituit, generatim in libros decem & octo redigendo. Mucij auditores fuerunt complures: sed præcipuæ auctoritatis Aquilius Gallus, Balbus Lucilius, Sextus Papirius, Gaius Iuuentius. ex quibus Gallum maximæ auctoritas apud populum fuisse Seruius dicit. omnes tamen hi à Seruio Sulpicio nominantur: alioquin per se eorum scripta non talia extant, vt *c omnes enim.* ea ad omnes adpetant. denique nec versantur *d vt ea omnes.* omnino scripta eorum inter manus hominum. sed Seruius libros suos compleuit, pro cuius scriptura ipsorum quoque memoria habetur.

Seruius cum in causis orandis primum *e Seruius autem Sulpicius* locū, aut pro certo post Marcū Tullium obtinere Traditur ad consulendū Quintum Muciū de re amici sui peruenisse. cumque

B.

a eumque
eum de iure
respondentem
parum intel-
lexisset, & ite-
rum Quintiū
Muciū inter-
rogasset, &c.
b tractus.

eum sibi respondisse de iure Seruius pa-
rum intellexisset, iterum Quintum inter-
rogasse, & à Quinto Mucio responsum
esse, nec tamen percepisse: & ita obiurga-
tum esse à Quinto Mucio. Namque eum
dixisse, turpe esse patricio, & nobili, & cau-
sas oranti, ius, in quo versaretur, ignorare.
ea velut contumelia Seruius tractatus¹, o-
peram dedit iuri civili: & plurimum eos,
de quibus locuti sumus, audiit: institutus à
Balbo Lucilio, instructus autem maximè
à Gallo Aquilio, qui fuit Cercinæ. Itaque
libri complures eius exstant Cercinæ cō-
fecti. Hic cum legatione perisset, sta-
tuam ei populus Romanus pro Rostris
posuit, & hodièque exstat pro Rostris Au-
gusti. huius volumina complura exstant:
reliquit autem propè centum & octogin-
ta libros.

c & Hostia
Cic 9. Philip.

*Conf. re studia optimorum auctorum, ut discamus
quid iuris prudentia potissimum requirat.*

Ab hoc plurimi profecerunt, serè ta-
men hi libros conscripserunt: Alfenus Va-
rus, Gaius, Aulus Officius, Titus Cæsius, Au-
fidius Tucca, Aufidius Namusa, Flavius
Priscus, Gaius Ateius Pacubius. Labeo
Antitius Labeonis Antistij pater Cinna,
Publicius Gellius. Ex his decem, libros o-
cto conscripserunt, quorum omnes qui
fuerunt, libri digesti sunt ab Aufidio Na-
musa in centum quadraginta^d libros.

d quadrin-
genta.

Ex

Ex his auditoribus plurimum auctoritatis habuit Alfenus Varus, & Aulus Ofilius. ex quibus Varus & consul fuit: Ofilius in equestri ordine perseveravit. is fuit Cæsari familiarissimus: & libros de iure civili plurimos, & qui omnem partem operis fundarent, reliquit. nam de legibus Vicensimæ primus conscribit, de iurisdictione: idem edictum prætoris primus diligenter composuit. nam ante eum Servius duos libros ad Brutum perquam brevissimos ad edictum subscriptos reliquit.

Fuit eodem tempore & Trebatius, qui idem Cornell maximus auditor: fuit Aulus Cascelius, Quintus Mucius Volusius Cornelij. Id auditor: denique in illius honorem testamenti Publium Mucium nepotem eius reliquit heredem. fuit autem quæstorius: nec ultra proficere voluit, cum illi etiam Augustus consulatum offerret: ex his Trebatius peritior Cascelio, Cascelius Trebatio eloquentior fuisse dicitur, Ofilius vtroque doctior. Cascelij scripta nonstant, nisi vnus liber Bene dictorum. Trebatij complures: sed minus frequentantur.

Post hoc quoque Tubero fuit, qui Ofilio operam dedit: fuit autem patricius, & transit à causis agendis ad ius civile: maximè postquam Quintum Ligarium accusavit, nec obtinuit apud Gaium Cæsarem.

B.ij.

a versus.
 b eum hono-
 rem suscipe-
 re. *Augustus*
enim creare La-
bernem Consu-
lem in locū de-
mortui Cons.
volebat quod
quia minus ho-
norificum erat,
et omniū sum-
Labeo recusauit.
Cic. ad At-
tic. hoc esset in
demortui locū
vocari. Lin. li.
5. ab urbe con-
ditā. C. Iulius
censor decessit,
in eius locū M.
Cornelius fuisse
aus. Quae res
postea religioni
fuit: quia eolu-
stro Roma ca-
pta est, nec dein
de vquam in
demortui locū
Censor suffici-
ret. Goue lib. 1.
lēt. c. 25. De pre-
hendi quaque
duos similes lo-
cos apud Lin.
lib. 6. & lib. 9.
in oratione P.
c doctrinae fretus, quod praeteris.

Is est *Quintus Ligarius*, qui cū *Africae* oram teneret. infirmum *Tuberonem* applicare non permisit, nec aquam aurire. quo nomine eum accusauit, & *Cicero* defendit. exstat eius oratio || satis || pulcherri-
 ma, quae inscribitur, pro *Quinto Ligario*. *Tubero* doctissimus quidem habitus est iuris publici, & priuati: & complures v-
 triusque operis libros reliquit. sermone etiam antiquo vsus = affectauit scribere, & ideo parum libri eius grati habentur.

Post hunc maximae auctoritatis fue-
 runt *Ateius Capito*, qui *Osiliū* secutus est, & *Antistius Labeo* qui omnes hos au-
 diuit: institutus est autem à *Trebatio*. Ex his *Ateius* consul fuit. *Labeo* noluit, cū offerretur ei ab *Augusto* consulatus, quo sOffectus fieret, (&⁴) honorem suscipere. sed plurimum studiis operam dedit: & to-
 tum annum ita diuiserat, vt *Roma* sex mensibus cum studiosis esset, sex mensi-
 bus secederet, & conscribendis libris ope-
 ram daret. Itaque reliquit quadringēta vo-
 lumina, ex quibus plurima inter manus versantur.

Hi duo primū veluti diuersas sectas fecerunt. nam *Ateius Capito* in his, quae ei tradita fuerant, perseverabat. *Labeo* ingenij qualitate & fiducia doctrinae, qui &
 Sempronij tribumpleb. aduersus *Appium* consorem.
 c doctrinae fretus, quod praeteris.

ceteris

cæteris operis sapientiæ operam dederat, plurima innouare instituit, & ita Ateio Capitoni Massurius Sabinus successit. La beoni Nerua, adhuc eas diffensiones au-
 xerunt. || Hic etiam || Nerua Cæsari fami-
 liarissimus fuit. Massurius Sabinus in e-
 questri ordine fuit, & publicè primus scri-
 psit, posteaque hoc cœpit beneficiū. || da-
 ri || a Tiberio Cæsare. Hoc tamen illi con-
 cessum erat. Et, vt obiter sciamus, ante
 tempora Augusti publicè respondendi
 ius non a Principibus dabatur: sed qui fi-
 duciam studiorum suorum habebāt, con-
 sulentibus respondebant. neque responsa
 vtrique signata dabant: sed plerunque iu-
 dicibus ipsi scribebant, aut testabantur,
 qui illos consulebant. Primus Diuus Au-
 gustus, vt maior iuris auctoritas habere-
 tur, constituit, vt ex auctoritate eius re-
 sponderent, & ex illo tempore peti hoc
 pro beneficio cœpit. & ideo optimus Prin-
 ceps Hadrianus, cum ab eo viri prætorij
 peterent, vt sibi liceret respondere, rescri-
 psit eis, Hoc nō peti sed præstari solere: &
 ideo si quis fiduciam sui haberet, delecta-
 ri se: populo ad respondendum se præpa-
 raret. Ergo Sabino concessum est a Tibe-
 rio Cæsare, vt populo responderet. qui in
 equestri ordine iam grandis natu, & ferè
 annorum quinquaginta receptus est: huic
 nec amplæ facultates fuerunt, sed pluri-

B. iij.

a al. qui ad-
huc.

* respondit.

b posteaquā.

c beneficio.

d A Tiberio

enim Cæsare

hoc tum.

mum à suis auditoribus sustentatus est,

Huic successit Gaius Cassius Longinus natus ex filia Tuberonis, quæ fuit nepotis Seruij Sulpicij: & ideo proauum suum Seruium Sulpicium appellat. hic consul fuit cum Quartino temporibus Tiberij. sed plurimum in ciuitate auctoritatis habuit, eoque donec eum Cæsar ciuitate pelleret. expulsus ab eo in Sardiniam, reuocatus à Vespasiano, diem suum obit.

Nerua successit Proculus. fuit eodem tempore & Nerua filius fuit & alius Longinus ex equestri quidem ordine: qui polita ad præturam usque peruenit sed Proculi auctoritas maior fuit. nam etiam plurimum potuit, appellatique sunt partim Cassiani, partim Proculeiani. quæ origo à Capitone, & Labeone coeperat. Cassio Cælius Sabinus successit, qui plurimum temporibus Vespasiani potuit. Proculo Pegasus, qui temporibus Vespasiani præfectus urbi fuit. Cælio Sabino Priscus Iulius Volenus, Pegaso Celsus, patri Celso Celsus filius, & Priscus Neratius: qui utriusque consules fuerunt. Celsus quidem & iterum. Iulius Voleno Prisco Aburnus Valens, & Tullianus. item Saluius Iulianus.

a Fortè Claudius, nam eo imperante Cassius Syriæ præfuit. Tac. lib. 12. Annal.

b Florus temporibus Othonis & Vitellij c Tempore Traiani.

d Tempore Hadriani.

e Tempore Traiani. l. ult. si à parètis quis manum fuer.

f Huius consularis metio est. l. ult. C. de ser. reipub. manum. quo loco Celsus attribuitur collega Nerui Marcellus, qui fuit Neratij Prisci frater. l. quæsitum. §. denique De fun. instr.

g Eburnius.

h Diuis fratribus amicus fuit. l. 17. de iure patronatus.

TIT.

TIT. PENULT. PANDECT.

DE VERBORVM SIGNIFICA- TIONE.

DE verborum significatione & de regulis iuris, hi duo tituli communes sunt omnium partium & titulorum iuris. nullam enim ferè partem vel quæstionem iuris paulo latiore habemus, ex qua oratio aut verbum hoc titulo nō exponatur aliquod. Sed & ex partibus iuris antiqui in libros Digestorum minimè relatis, veluti *Opulentum* *, *de testatio*, *subsignarum* & alia pleraque. Inscríbuitur autem de verborum significatione, vt erat in Florentinis quas obseruauimus quantum potuimus debuimusque religiosissimè. Commendationem tituli adfècit aut qui adiecit, *Et verum*. nimirum quòd verba sint rerum notæ nec caret exemplo. Citantur enim à Gellio li. XIII. libri rerum verborumque veterum, & ita quoque inscriptus est Codicis lib. VI.

a l. 38.

b l. 40.

c l. 39.

Res.

VLPIANVS libro primo ad Edictum

VERBVM * hoc si quis tam masculos quam feminas complectitur.

a Ex rim. si quis ius dic. nō obtempera.

II. PAVLVS libro primo ad edictum.
B. iij.

a *Ex tractatu
de iurisdic.*

b *De diuisione
dici Macr. l. 1.
Satu. c. 3. Gell.
li. 3. noct. At-
tic. c. 2.*

c *Aprima ad
ostiam non a
quinta ad duo
decimam.*

d *Itineri.*

e *Ex titu. Si
quis cautionib.
vide L. 1. qua
Cay est eod. vi.*

f *veluti si.*

g *passum.*

h *colligenda*

i *quia.*

k *Caius lib.*

l *ad Edictum*

m *Pecuniae*

n *Ex tractatu*

o *de iurisdic. tione*

p *ubi de formulis*

q *iudiciorum.*

r *significare*

s *o lib. quinto*

t *Ex eod. tra-*

u *ctatu: nã & hac*

v *ad formulas*

w *pertinet.*

x *quia.*

y *Contiuge L. 1.*

z *De ope serwor.*

aa *f legato*

VRbis^a appellatio muris: Romæ autē continentibus ædificiis finitur, quod latius patet. Cuiusque^b dici maior pars est horarum septem^c primarum dici, non supremarum.

III. VLP IANVS libro secundo ad Edictum.

Itinere^d faciendo^e viginti millia passuum in dies singulos peragenda, sic sunt accipienda, vt si post hanc dinumerationem minus quàm viginti millia supersint integrum diem occupent veluti^f viginti vnum millia sunt passus^g: Viduum eis attribuetur, quæ dinumeratio ita deum facienda^h erit, si de die non conueniat. Eius qui apud hostes decessit, dici he reditas non potest, quiⁱ seruus decessit,

IIII. PAVLVS^k libro primo ad Edictum

Nominis^l appellatione^m rem significariⁿ Proculus ait.

v. IDEM libro secundo^o ad Edictum

REi^p appellatio latior est quàm pecuniæ: quæ^r etiam ea quæ extra computationem patrimonij nostri sunt, continent: cum pecuniæ significatio ad ea referatur, quæ in patrimonio sunt. Opere^s locato^t, conducto: his verbis Labeo significari ait id opus quod Græci ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ vocant, || non ΕΡΓΟΝ, || id est ex opere facto corpus aliquod perfectum.

IVI.

VL VLP IANVS libro tertio ad

Edictum

NOminis^a & rei appellatio ad omnem a *Uidetur & hoc Caput ad formulas pertinere.*
 contractum & obligationem pertinet. Verbum EX LEGIBVS sic accipiendum est, tam ex legum sententia quam ex verbis.

VII. PAVLVS libro secundo ad

Edictum

SPonsio^b appellatur non solum quæ per b *Sponsiones fiebant in iudiciis, de quibus tractabatur in ea parte.*
 sponsus^c interrogationem fit, sed omnibus stipulatio, promissioque.

VIII. IDEM libro tertio ad

Edictum

Verbum^d O P O R T E B I T tam præfens d *lib. quarto.*
 quam futurum tempus significat. Actionis verbo non continetur exceptio.

IX. VLP IANVS libro quinto ad

Edictum

MArcellus apud Iulianum notat, verbo PERISSE^e & scissum & fractum contineri, & viraptum.

X. IDEM libro sexto ad

Edictum

CREDITORES^f accipiendos esse constat f *rapuisse Restituit Flor.*
 eos, quibus debetur ex quacunque actione, vel persecutione, vel iure civili sine vlla exceptionis perpetuæ remotione, vel honorario, vel exordinario^g, siue pure, siue in diem, vel sub conditione. quod si natura debeatur, non sunt loco credito-

Ex tit. qui satisd. cog. & ex tit. quibus ex causis in possessionem eatur. h vel extraordinario, al. vel ordinario.

rum, sed si non sit mutua pecunia, sed cō-
tractus: creditores accipiuntur.

XI. CAIVS *libro primo ad Edictum
provinciale*

Creditorum appellatione non hi tan-
tū accipiuntur, qui pecuniam credi-
derunt: sed omnes quibus ex qualibet
causa debetur.

XII. VLPIANVS *libro sexto ad
Edictum*

VT si cui ex empto, vel ex locato,
vel ex alio ^e vllō debetur, sed & si ex
delicto debeatur, mihi videtur posse cre-
ditoris loco accipi. quōd si ex populari
causa, ante litis contestationem rectē di-
cetur creditoris loco non esse ^d, postea ef-
se. Minus soluit, qui tardius soluit: nam &
tempore minus soluit.

XIII. IDEM ^e *libro septimo ad
Edictum.*

MVlieris ^f appellatione etiam vir-
go viripotens cōtinetur. Res abesse
videtur. vt Sabinus ait & Pedius probat,
etiam hæ quarum corpus manet, & forma
mutata est, & ideo si corruptæ redditæ
sint vel transfiguratæ, videri abesse: quo-
niam ^b plerumque plus est in manus ⁱ pre-
tio, quam in re. Daſinere autem abesse res
tunc videtur, cum sic redit in potestatem,
ne amittere ⁱ eius ⁱ possessionē possimus:
ob hoc quōd furto pridem subtrahita est.

Abest

a aliqua
b libro nono
c vel ex alio
contractu. al.
vel alio con-
tractu vll'o
d non esse po-
tuisse, al. deest.
postea Rectior
est Flor.
e Caius.
f Coniuge, l.
cum eod. §. vlt.
de reg. iur.
g & forma,
al. sed forma.
h Legendum
esse quāquam
mores doctissi-
mus Hotema-
nus hoc sensu,
Quamvis ita
rei forma mu-
tata sit, vt re-
tens forma plu-
ra si quam vel
ipsum rei corp^s,
tamen abest. l.
vlti. de vsu &
habitat.
i Manus pro
artificio. Solim.
Ea ades ma-
nus Dadali o-
stendebat.

Abeſt & ea res, quæ in rebus humanis nō
eſt.

XIII. PAVLVS *libro ſeptimo*
ad Edictum

a libro octa-
uo.

Labeo & Sabinus exiſtimant, ſi veſti-
mentum ſciſſum reddatur, vel res cor-
rupta reddita ſit, veluti ſcyphi colluſi, aut
tabula raſa pictura videri rem abeſſe: quo-
niam earum rerum pretium non in ſub-
ſtantia, ſed in arte ſit poſitum, item ſi do-
minus rem, quæ furto ſibi aberat, ignorās
emerit: rectè dicitur res abeſſe, etiam ſi
poſtea id ita eſſe ſcierit: quia videtur res
ei abeſſe, cui pretium abeſt.

Rem amiſiſſe videtur, qui aduerſus nul-
lum eius perſequendæ actionem habet.

XV. VLP IANVS *libro decimo*
ad Edictum

Bona^b ciuitatis abuſiue publica dicta^b Ex tit. quod
ſunt: ſola enim ea^c publica ſunt, quæ
populi Romani ſunt. cuiusqueſ vni-
uerſi.

XVI. GAIVS *libro tertio ad Edictum* || pro-
uinciale || c ea propriè
publica dicen-
da ſunt.

Evm^d qui veſtigal populi Romani cō-
ductum habet, publicanum appella-
mus: *nam* publica appellatio in complu-
ribus cauſis ad populum Romanum re-
ſpicit: ciuitates enim priuatorum loco
habentur.

XVII. VLP IANVS *libro decimo*
ad Edictum

d Cod. tit.

a Ex eod. tit.

b velut ciui-

tarum bona.

c seu. al. sed &

d & piscaria-
rum.

e Ex eod. tit.

f munifices.

g libro vice-
simo.h Ex tit. de
minor. l. ait
prator.i vel in nu-
meratione.

k quam.

INter publica habemus non sacra, nec religiosa, nec quæ publicis vñibus destinata sunt: sed si qua sunt ciuitatiũ velut bona. sed ꝑ peculia seruorum ciuitatium procul dubio publica habentur. Publica vñ etigalia intellegere debemus, ex quibus vñ etigal fiscus capit: quale est vñgal portus, vel venalium rerum, item salinarum, & metallorum, & picariarum.

XVIII. PAVLVVS libro nono
ad Edictum

MVnus ꝑ tribus modis dicitur: vno donum, & inde munera dici dari, mitive. altero onus, quod cum remittatur, vacationem militiæ munerisque præstat. inde immunitatem appellari. tertio officium: vnde munera militaria, & quosdam milites munificos ꝑ vocari. igitur municipes dici, quod munera ciuilia capiant.

XVIII. VLP IANVS libro vñdecimo 2

|| ad Edictum ||

LAb eo ꝑ lib. i. Pratoris vrbani definit, quod quædã agantur, quædam gerantur, quædã contrahantur. Et actũ quidẽ generale verbũ esse, siue verbis, siue re quid agatur: vt in stipulatione, vel numeratione. Contractũ autem vltro citroque obligationem, quod Græci ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑ vocant, veluti emptionem, venditionem, locationem, conductionem, societatem.

Gestum

Gestum re significare sine verbis factam. a Gestum autem.

XX. IDEM libro duodecimo || ad Edictum ||

V Erba ^b contraxerunt, gesserunt, non ^b Ex tit. de capitis minutione pertinent ad testandi ius.

XXI. PAVLVS libro vndecimo || ad Edictum ||

P Rinceps bona concedendo videtur etiam obligationes concedere. ^c Ex tractatu restitutionum

XXII. GAIVS libro quarto || ad Edictum provinciale ||

P Lus est in restitutione, quam in exhibitione. nam exhibere est praesentiam corporis praebere, restituere est etiam possessorem facere, fructusque reddere. pleraque praeterea restitutionis verbo continentur ^d.

d continetur.

XXIII. VIPIANVS libro quartodecimo || ad Edictum ||

R Ei appellatione & causae & iura continentur.

XXIII. GAIVS libro sexto ad Edictum provinciale.

Nihil est aliud hereditas, quam successio in vniuersum ius quod defunctus habuit ^f.

XXV. PAVLVS libro vicesimo primo || ad Edictum ||

R Et sic dicimus eum fundum totum nostrum esse, etiam cum ^g vltus fructus ^h cuius.

^c Ex tit. de pet. her.
^f Similis definitio apud Cic. in Topicis in loco a definitione.
^g Ex tit. de re vind. vel de vis fructu.
^h cuius.

a dictum est.

b Quod
Quintus

c indiuiso

d libro sexto

e Ex tit. de
Publica in re
act Coniunge l.
f aliena de v-
fur.

f libro sexto

g contribu-
tione

h libro duo
decimo

i Ex tit. de rei
vindicat.

k Is
l dicimus

alienus est: quia vsusfructus non domini pars, sed seruitutis fit. vt via & iter. nec falso dici^r. || totum || meum esse, cuius nō potest vlla pars dici alterius esse. hoc & Iulianus, & est verius. Quintus^o Mucius ait, partis appellatione rem pro indiuiso significari. nā quod pro diuiso^r nostrū sit, id non partem, sed totum esse. Seruius nō ineleganter partis appellatione vtrumque significari.

XXVI. VLPIANVS libro sextodecimo^a

|| ad Edictum ||

Partum non esse partem rei furtiue Scæuola libro vndecimo quaestionū, scribit.

XXVII. IDEM libro septimodecimo^f

|| ad Edictum ||

Ager est locus, qui sine villa est, Stipendium à stipe appellatum est, quod per stipes, id est modica ara colligatur. Idem hoc etiam tributum appellari Pomponius ait. & sanè appellatur ab intributiones tributum: vel ex eo quod militibus tributatur.

XXVIII. PAVLVS libro vicesimo^h primo

|| ad Edictum ||

Alienationisⁱ verbum etiam vsucapionem continet: vix est enim, vt non videatur alienare qui patitur vsucapi. Eū^t quoque alienare dicitur^l, qui non vtendo amisit seruitutes. Qui occasione adquirendi

rendi non vitur, nō intellegitur alienare:
veluti qui hereditatem omittit, aut optio-
nem intra certum tempus datam nō op-
plectitur. Oratio quæ neque coniunctio-
nem neque disunctionem habet, ex men-
te pronuntiantis, vel disiuncta vel con-
iuncta accipitur.

XXIX. IDEM libro sexagesimo ^a sexto

||ad Edictum||

a libro de-
cimo septimo.

C*Oniunctionem* ^b enim nonnunquam ^b *Fortē ex tē.*
pro disiunctione accipi Labeo ait: vt *quodvi aut clā.*
in illa stipulatione, MIHI HEREDI-
QUE MEO, TE HEREDEM QUE
TVVM.

XXX. GAIUS ^c libro septimo ad edictum ^c Paulus.

||provinciale||

S*ilua* ^d caduca est, vt quidā putant, quæ ^d *Ex titu. de*
in hoc habetur, vt caderetur. Seruius ^e *usufr. lex syl-*
cam esse, quæ succisa, rursus ex stirpibus ^{na.}
aut radicibus renascitur. Stipula illecta ^e *illecta sunt.*
est spicæ in messe deiecta, * nec dum le-
cta, * quas rustici cum vacauerint colli-
gūt. Noualis est terra præcisa, quæ anno ^f *proscissa*
cessauit, quam Græci ΝΕΑΚΤΗ vocant. ^g *véxrov.*
Integra autem est, in quam nondum do- ^{Alcia. veyr. lūd}
minus pascēdi gratia pecus immisit. Glās ^{lib. 2. Præter-}
caduca est, quæ ex arbore cecidit. Pascua ^{miss.}
silua est, quæ pastui ^h pecudam destinata ^h pascuis
est.

XXXI. VLP IANVS libro octauo de-
cimo ⁱ ad Edictum.

i libro octa-
uo.

a *Ex tit. ad leg. Aqu.* **P**ratum^a est, in quo ad fructum percipiendum falce duntaxat opus est: ex eo dictum, quod paratum sit ad fructum capiendum.

b libro vi-
cesimo tertio. XXXII. PAVLV^s libro vicensimo^b quarto
|| ad Edictum ||

Mlaus solum intelligitur, etiam si nihil esset solum.

c libro vice-
simo quinto. XXXIII. VLP IANVS libro vicensimo^c pri-
mo ad Edictum

Palam est coram pluribus.

XXXIII. PAVLV^s libro vicensimo
quarto || ad Edictum ||

Actionis verbo etiam persecutio con-
tinetur.

d libro deci-
mo quarto. XXXV. IDEM libro septimodecimo^d || ad
Edictum ||

e *Coniuge l. 6. de vi arma-
ta.* **R**estituere^e autem is intelligitur, qui si
mul & f causam auctori reddit, quam
is habiturus esset, si statim iudicij accepti
tempore res ei reddita fuisset, id est & vfu
causam. capionis causam, & fructuum s.

f fructum.
h libro vice-
simosecundo. XXXVI. VLP IANVS libro vicensimo^h
tertio || ad Edictum ||

Litis nomen || omnem || actionem signi-
ficat, siue in rem siue in personam sit.

XXXVII. PAVLV^s libro vicensimo sexto
|| ad Edictum ||

i *Ex titu. de
lit. iur. vide
l. i. eod. tit.*

k *Quod in-
serbatur for-
mulis actionis
in personam.*

Verbumⁱ OPORTERE^k nō ad facul-
tatem iudicis pertinet, qui potest vel
pluris vel minoris condemnare sed ad ve-
ritatem

ritatem refertur.

XXXVIII. VLP IANVS libro vicensimo
quinto || ad Edictum ||

Osteſtum^a Labeo definit omne contra naturam cuiusque rei genitum, factum que. duo genera || sunt osteſtorum: vnum, quotiens quid contra naturam nascitur: tribus manibus fortè aut pedibus. aut qua alia parte corporis quæ naturæ contraria est, alterum, cum quid prodigiosum videtur, quæ Græci ΦΑΝΤΑΣΜΑΤΑ^b vocant.

^a Ex ritu. de religio. ubi quæritur de sepultura huiusmodi partus.

XXXIX. PAVLVVS libro quinquagesimo
tertio || ad Edictum ||

Subſignatum^d dicitur, quod ab aliquo subſcriptum est. nam veteres subſignationis verbo pro adſcriptione^e vti solebant. Bona intelleguntur cuiusque, quæ deducto are alieno superſunt. Detestari^f est absenti denuntiare. Incertus poſſeſſor est, quem ignoramus.

^b Φάντασμα, al. εἰδωλα τε, εἰκασίδες. Al. lib. 2. Præter. c libro quinquagesimo septimo

^d Ex tractatu de acq. poſſ. e subſcriptione

^f Atteſtari g libro sexto

XL. VLP IANVS libro quinquagesimo
ſexto.

Detestatio^h est denuntiatio facta cum reſtatione. Serui appellatio etiam ad ancillam refertur. Familiæ appellatione liberi quoque continentur. Vn. cus ſeruusⁱ i familiæ appellatione non continetur. ne duo quidem familiam faciunt.

^h Ex ritu. vi bonor. rapti.

ⁱ Coniuge l. Vlp. 195. h. 115.

XLI. GAIVS libro vicensimo primo ad
Edictum provinciale.

C.

a Ex titu. de
vscap. ubi de
pessis & vi.

b non tñm
vtique.

c lib. quin-
quagesimo
octauo.

d Ex titu. de
iniur. Vide l.
item apud La-
beonem. cod. ti.

e idem est.

f Ex titu. de
re iud. sicut &
capita sequen-
tia vide i si vi-
tum. cod. tit.

g potui

h libro se-
ptuagesimo
secundo

i Cetera
quoque. al Et
cetera quo-
que

k si viuendi,

l in strato

m quod
Graci

Armorum^a appellatio non^b vtique
scuta, & gladios, & galeas significat:
sed & fustes, & lapides.

XLII. VLP IANVS libro quinquagen-
simo septimo ad Edictum

Probrum^d & opprobrium id^e est. pro-
bra quādam natura turpia sunt, quā-
dam ciuilitate, & quasi more ciuitatis. vt
puta furtum, adulterium, natura turpe est.
enimvero tutelae damnaui, hoc non natu-
ra probum est, sed more ciuitatis. nec e-
nim natura probum est, quod potest et-
iam in hominem idoneum incidere.

XLIII. IDEM libro quinquagesimo
octauo || ad Edictum ||

Verbo victus^f continentur quae elui
potiusque cultique, corporis, quae-
que ad viuendum homini necessaria sunt.
vestem quoque victus habere vicem La-
beo ait.

XLIII. CAI VS libro vicensimo^h secundo
|| ad Edictum provinciale ||

ET cetera quibus tuendi^k, curandive
corporis nostri gratia vtimur, ea ap-
pellatione significantur.

XLV. VLP IANVS || libro quinquagesimo
* octauo * ad Edictum ||

Instratum^l omne vestimentum conti-
neri, quod inciatur Labeo ait. neque
enim dubium est, quin stragula vestis sit
omne pallium^m ΠΕΡΙΣΤΡΟΜΑ. In vi-
ctum

Cum ergo vestem accipimus. non stragula^b: intratu^c omnem stragulam vestem.

XLVI. IDEM libro quinquagesimo
||ad Edictum||

PRonuntiatum & statutum idem^c potest. promiscuè enim & pronunciaſſe & ſtatuiffe ſolemus dicere eos qui ius habent cognoscendi, Matrem familias facipere debemus eam, quæ non inhonestè vixit. matrem enim familias à cæteris feminis mores discernunt, atque ſeparant. proinde nihil intererit, nupta ſit an vidua: ingenua ſit, an libertina. nam neque nuptiæ neque natales faciunt matrem familias^b, ſed boni mores.

XLVII. PAVLYS libro quinquagesimo
ſexto ad Edictum

Liberationisⁱ verbum eandem vim habet, quam ſolutionis.

XLVIII. GAIVS libro ad Edictum prætoris urbani titulo Qui neque^k ſequantur neque ducantur

Solutum non intelligimus eum, qui licet vinculis leuatus ſit, manibus tamen tenetur. ac ne eum quidem intellegimus ſolutum, qui in publico ſine vinculis ſeruat.

XLIX. VLPPIANVS libro quinquagesimo
nono ad Edictum

C.ij.

a vidu
b stragulam
c in ſtratū.
d libro quinquagesimo
quarto.
e idem dici
poteſt.
f Vide Cic. in
Topic. in loc. à
ſorma generis.
g vixit

e matres familias,

i Ex tit. de re
ind. l. i. Cōiunge
l. ſolutionis π.
de ſolutio.
k Id eſt, quò
tameſi vocan-
tè non ſequan-
tur, inuiri ta-
men in ius du-
ci non poſſunt.
Dua l. i. Di-
ſput. c. i.
l libro quin-
quagesimo o-
ctauo.

Bonorum appellatio aut naturalis aut
 ciuilis est. naturaliter bona ex eo dicū-
 tur, quòd beant, hoc est. ^a beatos faciunt.
 beare est prodesse. In bonis autem nostris
 computari sciendum est non solum quæ
 dominij nostri sunt : sed & si bona fide à
 nobis possideantur, vel superficiaria sint.
 Æquè bonis adnumerabitur, etiam si
 quid est in actionibus, petitionibus, perse-
 cutionibus. nam hæc omnia in bonis esse
 videntur.

^a Beati dicti,
 (ait Varro lib.

^{4.} de Ling.) qui
 multa bona pos-
 sident. Unde

Plant. in Pæ-
 nulo. Bonam

ego quàm bea-
 tam primo dici

mauolo. Ciuili-
 ter Bona dicū-

tur quia hoc ὄνα-
 τὸ πλεῖστον res

astimantur ac
 denominantur.

^b Paulus
^c Ex tit. de
 reb. auth. ind.

possid.
^d libro trice-
 simo quarto.

^e Ex tit. de
 reb. auth. ind.

poss.
^f libro sexa-
 gesimoterio.

^g Ex tit. de reb.
 auth. ind. poss.

^h vi &

^{L.} IDEM ^b libro sexagesimo primo
 ad Edictum

^N Vrus ^c appellatio etiam ad pronu-
 rum, & vltra porrigenda est.

^{LI.} GAIUS libro vicesimo tertio ^d ad
 Edictum provinciale

^A Ppellatione ^e parētis non tantum pa-
 ter, sed etiam auus, & proauus, & de-
 inceps omnes superiores continentur: sed
 & mater, & auia, & proauia.

^{LII.} VLP IANVS libro sexagesimo ^f
 primo || ad Edictum ||

^P Atroni ^gs appellacione & patrona con-
 tinetur.

^{LIII.} PAVLVS libro quinquagesimo
 || nono || ad Edictum

^S Æpe ita comparatum est, vt ^h coniu-
 cta pro disiunctis accipiatur, & disiun-
 cta pro coniunctis, interdum soluta pro
 separatis. nam cum dicitur apud veteres

AD-

ADGNATORVM ^a GENTILIUM QVE ^b pro se-
paratione accipitur. at cum dicitur SVPER
PECVNIAE TVTELA EVE SYAE, tutor sepa-
ratim sine pecunia dari nō potest. & cum
dicimus QVOD DEDI AVT DONAVI, vtra-
que continemus. cum verò dicimus QVOD
EVM DARE FACERE OPORTET, quoduis
eorum sufficit pro Vare. cum verò dicit
prætor SI DONVM, MVNVS, OPERAS RE-
DEMERIT, si omnia imposita sunt, certum
est omnia ^d redimenda esse. ex re ergo pro
coniunctis habentur. si ^e quædam imposi-
ta sunt, cætera non desiderabuntur. Item
dubitatum, illa * verba * OPE, CONSIPIO,
quemadmodum accipienda sunt: senten-
tia / coniungentium, aut separantium. sed
verius est, quod & Labeo ait, separatim
accipienda: quia aliud factum est eius qui
ope, aliud eius qui consilio furtum facit.
sic enim alij condici potest, alij nō potest.
*& * sanè post veterum auctoritatem eo
peruentum est, vt nemo ope videatur fe-
cisse, nisi & consilium malignum habue-
rit: nec consilium habuisse noceat, nisi &
factum secutum fuerit.

a Gentiles qui
dicantur, Cic.
in Topic. in loca
a definitione.
b gentiliū-
que: que pro
c pecunia tu-
telæ suæ

d omnia im-
posita.
e & si

f vtrum ex
sententia. Re-
stior est Flor.
quod ex Acc.
videt.

g furtum vi-
deatur.

LIII. VLPIANVS libro sexagesimo ^h libro duo-
secundo || ad Edictum || decimo

C^onditionales ⁱ creditores dicuntur & i Ex rit. de
hi quibus nondum competit actio, est reb. auth. iud.
autem competitura, vel qui spem habent possid.
C. iij.

ut competat.

a Ex tit. de
reb. auct. iud.
posid. vide l.
qui in manu
eod. tit.

LV. PAVLVS libro sextodecimo brevis Edicti.

Creditor autem is est, qui exceptione perpetua summoueri non potest. qui autem temporalem exceptionem timet, similis est condicionali creditori.

LVI. VIPIANVS libro sexagesimo
secundo || ad Edictum ||

b Ex l. 15. de
reb. auct. iud.
posid.

c fœminis. al.
fœminino
sexu

d lib. quin-
quagesimo
secundo

e Quibus
f Ex tit. de
reb. auct. iud.
posid. ubi de
magistris, qui
adscribebatur
rebus vendendis.
ut ait Theoph.

in Inst.

g & ipsi
h appellamus

i libro trice-
simosecundo

k Ex tit. de
curat. bon. dan.

l Alciat lib. 1.
Disph. cap. 4.

Cognoscere^b instrumenta, est relegere & recognoscere. dispungere est cōferre accepta & data. Liberorum appellatio-
ne continentur non tantum qui sunt in potestate: sed omnes qui sui iuris sunt, siue virilis, siue fœmini sexus sunt, exve fœminini^c sexus descendentes.

LVII. PAVLVS libro quinquagesimo
nono || ad Edictum ||

Cui^e præcipua^f cura rerum incumbit, & qui magis quam ceteri diligentiam & sollicitudinem rebus quibus præfunt debet, hi magistri appellantur. quinetiam ipsi magistratus per deriuationem à magistris cognominantur. vnde etiam cuiuslibet disciplinæ præceptores Magistros appellari^h à monendo, vel monstrando. Persequi videtur & qui satis accepit.

LVIII. GAIVS libro vicensimoⁱ quarto ad
Edictum provinciale

Inter^l gesta & facta videtur quædam esse subtilis differentia: attamen KATAKPHETIKΩΣ nihil inter factū &

& gestum interest, Paternos liberos recte videmur dicere nostros libertos. liberorum & libertos non recte nostros libertos dicimus.

LIX. *VLPIANVS libro sexagesimo^b octavo || ad Edictum ||*

PORTUS appellatus est conclusus locus, quo importantur merces, & inde exportantur, ea que nihilo minus statio est conclusa, atque munita. inde angiportum dictum est.

LX. *IDEM libro sexagesimo nono || ad Edictum ||*

LOCUS^d est non fundus, sed portio aliqua fundi. fundus autem integrum aliquid est. & plerumque sine villa locum accipimus. ceterum adeo opinio nostra & constitutio locum a fundo separat, ut & modicus possit fundus dici, si fundi animo cum habuimus, non etiam^e magnitudo locum a fundo separat, sed nostra affectio. & qualibet portio fundi poterit fundus dici, si iam hoc constituerimus. nec non & fundus locus constitui potest. nam si eum alij adiunxerimus fundo, locus fundi efficietur. Loci appellationem non solum ad rustica, verum ad urbana quoque praedia pertinere Labeo scribit. sed fundus quidem suos habet fines: locus vero latere potest, quatenus determinetur, & definitur.

^a liberorum
verò nostro-
rum.

^b lib. sexage-
simo sexto.

^c Ex ritu. de
fluminibus.

^d Ex interdi-
cto. Ne quid in
loco publ. Vide
l. 2. cod. tit.

^e non enia

^f Fundus duo-
bus constat. A-
gro & Villa l.
8. §. qui fun-
dum. n. de leg.
1. l. 26. n. de v-
sus. leg.

C.iiiij.

a Ex titu. vti
possidetis. vbi
fit satisfactio
mentio.

b libro vice-
simoseptimo

c In l. adeo.

d. cum in suo.

de acquir. rer.

domi. eade est

interpretatio

eiusdem aucto-

ru. Huc autem

Caium opinor

significari ab

Ulpiano l. gem-

ma. supra, ad

exhib.

d Ex titu. de

lib. exhib.

e à te possi-

detur.

f lib. septua-

gesimo sexto.

g libro trice-

simo ad fena-

rusconsultum

h Ex l. Pom-

ponius. de acq.

possess.

i libro sexa-

gesimo sexto.

k Velui vi-

num, oleum, fru-

mentum l. ult.

π de codic. trit.

vide l. 207. b. i.

LXI PAVLVS libro sexagesimo

quinto || ad Edictum ||

Satisfactionis * appellatio interdum
etiã repromissio continetur, qua con-
tentus fuit is, cui satisfactio debebatur.

LXII. GAIVS libro vicensimo ^b sexto ad
Edictum provinciale.

Tigni^a appellatio in lege duodecim
tabularum omne genus materiæ, ex
qua ædificia constant significatur.

LXIII. VLP IANVS || libro septuagesimo
primo ad Edictum ||

PENES^d TE amplius est, quàm APVD TE.
nam apud te est, quod qualiter quali-
ter à te teneatur: penes te est, quod quo-
dam modo possidetur.

LXIII. PA VLVS libro sexagesimo septimo
ad Edictum

Intestatus est nō tantum qui testamen-
tum non fecit: sed etiam cuius ex testa-
mento hæreditas adita non est.

LXV. VLP IANVS libro septuagesimo^e se-
cundo ad Edictum.

Heredis^b appellatio non solum ad pro-
ximum heredem, sed & ad vltiores
refertur. nam & hæreditas heres, & deinceps,
heredis appellatio continetur.

LXVI. IDEM libro septuagesimoⁱ quarto
ad Edictum

Mercis appellatio ad res mobiles &
tantum pertinet.

LXVII.

LXVII. IDEM libro septuagesimo ^a sexto a libro septuagesimo
ad Edictum septimo.

A Lienatum^b non propriè dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet. ^b Ex titu. de litigijs.
venditum tamè rectè dicitur. Donationis verbum simpliciter loquendo omnem donationem comprehendisse videtur, siue mortis causa, siue non mortis causa fuerit.

LXVIII. IDEM libro septuagesimo septimo
ad Edictum

Illa ^c verba ARBITRATV LVCH TITII ^c Ex titu. de FIERI, ius significant, & in seruum non prator. stipul. cadunt.

LXIX. IDEM libro septuagesimo ^d octavo d libro septuagesimo
ad Edictum. tertio.

HÆc ^e verba CUI REI DOLVS MALVS ^e Ex titu. de prætor. stipul. ^f AUERIT, ^f AFVERIT, generaliter comprehendant omnem dolum, quicumque in hanc rem admissus est, de qua stipulatio est interposita.

LXX. PAVLVVS libro septuagesimo tertio ^f libro septuagesimo
ad Edictum ^g septimo.

Sciendum est heredem etiam per multas successiones accipi. nam^b paucis speciebus heredis appellatio proximum continet: veluti in substitutione impuberis, ^g Ex titu. de prætor. stipul. ^h nã in paucis

QUISQVIS MIHI HERES ERIT, IDEM FILIO ⁱ HERES ESTO: vbi heredis heres non i filio meo, continetur, quia incertus est. item in lege Ælia Sentia filius heres proximus potest libertum paternum vt ingratum accusare,

non etiam si heredi heres extiterit. idem dicitur in operarum exactione, vt filius heres exigere possit, non ex successione effectus. Verba hæc IS AD QVEM EA RES pertinet, sic intelleguntur, vt qui in vniuersum dominium * vel iure civili * vel iure prætorio succedit, contineatur.

LXXI. VLP IANVS libro sepeuagesimo
nono ad Edictum

a Ex titu. de
prætor. stipul.
conuenge. l. i. §
cui plus quam
per legem Fal.
b non sic
c est restitu-
turus.
d sic &
e ne quod
f libro se-
ptuagesimo
tercio
g Extrac-
ta de prætor.
stipul. Exempla
sunt in cap. se-
quentibus, &
duobus superio-
ribus.
h Caius li-
bro tricesimo
i continet

Aliud^a est capere, aliud accipere. cape-
re, cum effectu accipitur. accipere, &
si quis non^b accepit vt habeat. ideoque
non videtur quis capere quod erit restitu-
turus. sicut^c peruenisse propriè illud dici-
tur quod est remansurum. Hæc verba HIS
REBUS RECTE PRÆSTARI, hoc significat,
ne quid^d periculum vel damnum ex ea re
stipulator sentiret.

LXXII. PAVLVS libro sepeuagesimo f. sexto
ad Edictum

Appellatione rei pars etiam contine-
tur.

LXXIII. VLP IANVS libro octogesimo
ad Edictum

Hæc verba in stipulatione posita EAM
REM RECTE RESTITVI, fructus con-
tinent^e. RECTE enim verbum pro viri bo-
ni arbitrio est.

LXXIII. PAVLVS libro secundo ad
Edictum edilium curulium.

Signa-

Signatorius * anulus ornamenti apellatione non continetur.

LXXV. IDEM ^blibro quinquagesimo
ad Edictum||

Restituere is videtur, qui id restituit, quod habiturus esset actor, si controuersia ei facta non esset.

LXXVI. IDEM ^blibro quinquagesimo
primo ad Edictum

Dedissee intelligendus est etiam is qui permutauit, vel compensauit.

LXXVII. IDEM ^a|| libro quadragesimo
nono ad Edictum||

Fruges* pro reditu appellari, non solum* quod* frumentisⁱ, aut leguminibus: verum &* quod* ex vino^b, filuis cædis, cretis fodinis, lapidinis capitur. Iulianus scribit, fruges omnes esse quibus homo vescatur, falsum esse: non enim carnemⁱ, aut aues, ferasve, aut poma fruges dici. frumentum autem id esse, quod aristate teneat, rectè Gallum definisse, lupinum verò & fauam fruges potius dici: quia non arista, sed siliqua continentur, quæ Seruius apud Alfenum in frumento contineri putat.

LXXVIII. PAVLVS libro tertioⁱ
ad Plautium

Interdum proprietatem quoque verbum possessionis significat: sicut in eo quod possessiones suas legasset, responsum est.

a Exemplum
est petendū ex
l. adiles aium.
de adil. ed.
b Idem libro
secundo ad
Edictum A-
diliū Curu-
lium.

c Ex tit. de
liber. caus.

d Vlpianus

e Ex tit. de
aq. plu. arc.

f quod ex fru-
mentis. al pro
frumentis.

g verum &
pro co

h vel ex syl-
uis

i carnes
k in se

l libro quarto

a libro tertio

LXXVIII. IDEM libro sexto
ad Plantiumb Ex l. 27. de
iur. dot.c Male in aliis
deest hæc ne-
gatio.Vide Plp. cap.
Instit. v. 1. &
Caum in lib.
39. m. de per-
bero.d viriditaria.
al. viridaria,
e & pictura.

Impensa^b necessaria sunt, quæ si factæ non sint, res aut peritura, aut deterior futura sit. Vtiles impensas esse Fulcinius ait, quæ meliorem dorem faciant, || non^c || deteriorem esse non finant: ex quibus reditus mulieri adquiratur, sicuti arbusi pascinatione ultra quam necesse fuerat: item doctrinam puerorum. quorū nomine onerari mulierem ignorantem vel inuitam non oportet: ne cogatur fundo, aut mancipiis carere. in his impensis & pistrinum & horreum insulæ dotali adiectum plerunque dicemus. Voluptariæ sunt, quæ speciem duntaxat ornant, non etiam fructum augent, vt sunt viridia^d, & aquæ salientes, incrustationes, loricationes, picturæ^e.

LXXX. IDEM libro nono ad Plantium.

¶ In generali repetitione legatorū etiā data^f libertates continentur ex mente legis duodecim tabularum.

LXXXI. IDEM libro decimo
ad Plantiumf Cōiuge l. 22.
et l. ult. §. ult.
h. tit.

¶ Vm prætor dicat, vt opus factum restitatur, etiam damnum datum actor consequi debet: nam verbo f restitutionis omnis utilitas actoris continetur.

LXXXII. IDEM libro quartodecimo
ad Plantium

Verbum

Verbum ^aAMPLIVS ad eum quoque ^aEx l. amo-
pertinet, cui nihil debetur, sicuti ex ^{plius. rem. rat.}
contrario minus solutum videtur, etiam ^{hab.}
si nihil esset exactum.

LXXXIII. IAVOLENVS libro quinto
ex Plautio

Propriè bona dici non possunt, quæ
plus incommodi quam commodi ha-
bent.

LXXXIII. PAVLVS libro secundo
ad Vitellium

b libro tertio

Filij appellatione omnes liberos intel-
ligimus.

LXXXV. MARCELLVS libro primo
Digestorum

Neratius Priscus tres facere existi-
mat collegium, & hoc magis se-
quendum est.

c Ex l. g. de
serui. l. 6. quæ-
admodum ser-
uit. amitt.

LXXXVI. GELVS libro quinto
Digestorum

Hic fundus dicitur qualiter
se habens in l.

Quid aliud sunt iura prædiorum, quam
prædia qualiter se habentia? ut bo-
nitas, salubritas, amplitudo?

12. co. tit. Dua.
d Id est, qua-
litatibus qui-
busdā affecta

LXXXVII. MARCELLVS libro duo-
decimo Digestorum

Ex prædita. Ita
quoque locutus
est l. qui fundus

Ut Alfenus ait, urbs est Roma, quæ
muro cingeretur. Roma est etiā, qua
continenti ædificia essent. nam Romam
non muro tenus existimari, ex consuetu-
dine coTidiana posse intelligi, cū dicere-
mus Romanos ire, etiam si extra urbem

quæ ad seru. a-
mitt. Male en-
goreposuit. Al-
æqualiter.
e lib. quint.
f qua

habitaremus.

LXXXVIII. CELSVS libro octauodecimo

Digestorum

a, Propemo-
dum tantum
b sic enim

Tantum^a quisque pecuniæ relinquit,
quarum ex bonis eius refici potest.
sic^b dicimus, centies aureorum habere,
qui tantum in prædiis ceterisque simili-
bus rebus habeat, non idem est in fundo
alieno legato, quamquam^c is hereditaria
pecunia parari potest, neque quisquā eum
qui pecuniam numeratam habet, habere
dicit quidquid ex ea parari^d potest.

LXXXIX. POMPONIVS libro sexto

ad Sabinum

e ad senatus-
consultum.

f genere. *al.*
nomine

g reddere

h iubetur,

BOues magis armentorū quam iumen-
torum generis^f appellantur. Hoc ser-
mone DVM NVPTA ERIT, primæ nuptiæ
significantur. Inter edere & reddis ratio-
nes, multum interest. nec is qui edere ius-
sus sit, reliquum reddere debet, nam & ar-
gentarius edere rationem videtur^h, etiam
si quod reliquum sit apud eum non sol-
uat.

XC. VLP IANVS libro vicensimo septimo

ad Sabinumⁱ

i ad senatus-
consultum

k Coniunge l.
e. comm. præd.

Qui^k uti optimæ maximæque sunt, æ-
des tradit, non hoc dicit, seruitutem
illis deberi: sed illud solū, ipsas ædes libe-
ras esse, hoc est nulli servire.

XCI. PAVLVS libro secundo Fideico-
missorum

Meorum

MEorum & tuorum appellatione actiones quoque contineri dicendum est.

XCII. IDEM libro septimo

|| *Questionum* ||

Proximus est, || Quem nemo antecedit. ^b* supremus est, quem nemo sequitur.

XCIII. CELSVS libro nonodecimo

Digestorum.

Mouentium ^d*, item mobilium appellatione idem significamus. si tamen apparet, defunctum animalia duntaxat, quia se ipsa mouerent, mouentia vocasse. quod verum est.

XCIII. IDEM libro vicensimo *Digestorum.*

Verbum reddendi quanquam significatum habet retro dandi, recipit tamen & per se dandi significationem.

XCIV. MARCELLVS libro quartodecimo

Digestorum

Potest reliquorum appellatio & vniuersos significare.

XCVI. CELSVS libro vicensimo quinto

Digestorum

Litus est quouique maximus fluctus à mari peruenit. idque Marcum Tullium aiunt, cum arbitri esset, primum constituisse. Prædia dicimus aliquorum esse, non vtiq; communiter habentium ea: sed || vel || alio aliud habente.

a. *Coniuge l.*

15. ad Trebell.

b* *Etiā si*

solus sit, l. 155.

b. *ritu quæritur*

propterea ex pluribus

dicatur

l. 1. §. proximus

ac. Unde cog. l.

24. π. de vulg.

et pup.

c. *lib. xxviii.*

d* *Mouentia*

propterea dicuntur

quia per se

mouentur. nimirum

animæ

lib. serui, c. 10.

l. 1. ac. de edil.

edict. Mobilia

verò quæ animæ

carent, ut

vasa: tamen ple-

runque confunduntur

l. 2. π. de supp. leg.

e quia per se

ipsa mouentur.

f. *Coniuge l.*

cum quidam.

21. de leg. 2.

g. *libro vicensimo.*

h. *Cic. in Top.*

in loco à definitione

per translationem

verbi.

XCVII. IDEM *libro trigensimo secundo*
Digestorum

a Lucii Titii **C**vm stipulamur, QVANTA PECVNIA
 EX HEREDITATE TITII AD TE PERVE-
 NERIT: res ipsas quæ peruenierunt, non
 pretia earum spectare videmur.

b libro vice-
 simo octauo.

c *Coniuge l. 3.*
§. minorem. de
minor supra.

d bisexto

e Kalendas

f sexto

XCVIII. IDEM *libro trigensimo nono*
Digestorum

Cvm bisextum^d Kalendis^e est, nihil re-
 fert, || vtum || priore, an posteriore die
 quis natus sit: & deinceps sextum^f Kalen-
 das eius natalis dies est. nam id Viduum
 pro vno die habetur, sed posterior dies inter-
 calatur. non prior, ideo quo anno inter-
 calatum non est, sexto Kalendas natus,
 cum bisextum Kalendis est, priorem diem
 natalem habet. Cato putat mensem inter-
 calarem additiciu esse. omnesque eius
 dies pro momento temporis obseruat, ex-
 tremoque diei mensis Februarij adtribuit
 Quintus Mucius. mensis autem interca-
 laris constat ex diebus viginti octo.

XCIX. VLPIANVS *libro primo de officio*
consulis &

g procōsulis

h *Coniuge l.*
oratione, de fe-
ris.

i debemus

NOtionem^b accipere possumusⁱ, & co-
 gnitionem & iurisdictionem. Conti-
 nentes prouincias accipere debemus eas,
 quæ Italiæ iunctæ sunt: vtputa Galliam.
 sed & prouinciam Siciliam magis inter
 continentes accipere nos oportet, quæ
 modico freto Italia diuiditur. Instrumen-

torum

torum appellatione quæ comprehendantur, perquam difficile erit separare. quæ enim propriè sint instrumenta, propter quæ dilatio danda sit, inde^a dignoscemus, a vnde dignoscemus, si impræsentiam^b personæ quæ instruere possit, dilatio petatur. puta qui actum gestit, licet in servitute, vel qui actor fuit constitutus: putem^c videri instrumentorum c putemus. causa peti dilationem.

C. IDEM libro secundo de officio
consulis^d

Speciosas personas accipere debemus clarissimas^e personas utriusque sexus. item eorum, quæ ornamentis senatoriis utuntur.

CI. MODESTINVS libro nono f
Differentiarum.

Inter stuprum & adulterium hoc interesse quidam putant, quod adulterium in nuptam, stuprum in viduam committitur, sed lex Iulia de adulteriis hoc verbo indifferenter utitur. Diuortiū inter virum & uxorem fieri dicitur: repudium verò sponsæ remitti videtur. quod & in uxoris personam non absurdè cadit. Verum est morbum esse temporalem corporis inuecillitatem: vitium verò perpetuum corporis impedimentum. veluti si talum excusit. nās & luscus||, itaque vitiosus est. Seruis^b legatis etiam ancillas deberi quidam putant: quasi commune nomen v-

d proconsulis.

e Clarissimi dicebantur, qui ordinis Senatorij erant.

Duar. 2. Dist. cap. 1.

f libro octauo

g ita &
h utique
i coniunge
l. seruus. §. 1. de
v. leg. 3.

D.

trunque sexum contineat.

CII. IDEM libro septimo Regularum

Derogatur legi, aut abrogatur. derogatur legi, cum pars detrahitur. abrogatur legi, quum profus tollitur.

CIII. IDEM libro octauo Regularum.

Licet capitalis Latine loquentibus omnis causa existimationis videatur, tamen appellatio capitalis, mortis vel amissionis ciuitatis intellegenda est.

CIII. IDEM libro secundo Excusationum

HΙΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΟΤΕ ΕΠΙΓΟΝΟΤΣ ΕΚΤΕΙΝΕΤΑΙ.

id est, Natorum appellatio & ad nepotes extenditur.

CV. IDEM libro vndecimo Responsorum.

Moestinus respondit, his verbis LIBERTIS LIBERTABVS- QVE MEIS, libertum libertæ testatoris non contineri.

CVI. IDEM libro singularis & de Prescriptionibus.

Dimissoriae literæ dicuntur, quæ Volgo apostoli dicuntur, dimissoriae autem dictæ, quod causa ad eum qui appellatus est, dimittitur.

CVII. IDEM libro tertio Pandect.

Adsignare libertum hoc est, testificari cuius ex liberis libertum eum esse voluit.

CVIII.

a Hac inscriptio ostendit sumptum esse hoc ex tractatu de Publ. ind. & de Poenis, sicut l. 35 de adul. l. 6 de vi priuat. l. 23 de sicariis l. 23 de poenis. fortassis & ex l. 9. de iur. patronat.

b Alij non tamen alij poenæ tamen.

Sequere Flor.

c Alc. lib. 4.

Disp. c. 10.

d Coniungo l. 2. de excessat.

e libro duodecimo

f Ex ritu. de alim. leg.

g libro primo

h quod per eas causa

S I G N I F I C.

51

CVIII. IDEM libro quarto
Pandectarum

Debitor * intellegatur is, à quo inuito a *Suprà. lio.*
exigi pecunia potest. *latiorem huius*
vocius significa-
tionem ostendit:
hic strictiores
vi qui sub con-
ditione vel in
putauit cum qui vendidit, ius vendendi propriè debitor
habere, puta procuratorem aut tutorem non sit.

CIX. IDEM libro quinto
Pandectarum

Bonæ fidei emptor esse videtur, qui i-
gnorauit eam rem alienam esse: aut diem debeat,
putauit cum qui vendidit, ius vendendi propriè debitor
habere, puta procuratorem aut tutorem esse.

CX. IDEM libro sexto
Pandectarum

Sequenter ^b dicitur, apud quem plures
eandem rem, de qua controuersia est,
deposuerunt: dictus ab eo, quòd occurrē-
ti, aut quasi sequenti eos qui contendunt,
committitur. *b Tertull. in*
lib. de resurr.
caru. Hic seque-
ster Dei & ho-
minum apella-
tus ex veriusq;
partis deposito
commisso sibi.
I dem lib. de pa-
rient. Adesca-
ris idoneus pa-
trienti & seque-
ster est Deus, si
iniuriam depo-
sueris peneis eius
ultor est. Vide
Gall. li. 20. c. 1.
c Censere
d & senarum

CXI. I A V O L E N V S libro sexto
ex Cassio

Censeri * est constituere, & præcipe-
re. vnde etiam dicere solemus, cen-
seo hoc facias: & semet ^d aliquid censui-
se. inde censoris nomen videtur esse tra-
ctum.

CXII. IDEM libro vndecimo
ex Cassio

Litus publicum est eatenus, qua * ma-
xime fluctus exaestuatur ^f idemque iuris ^f exaestuatur,
est in lacu, nisi is totus priuatus est, & effluit.

D. ij.

CXIII. IDEM libro quartodecimo ex
Cassio

MOrbus fonticus est, qui cuique rei nocet^a.

CXIII. IDEM libro quindecimo
|| ex Cassio ||

Solueno esse nemo intellegitur, nisi qui solidum potest soluere.

CXV. IDEM libro quarto Epistularum

Questio est, fundus à possessione vel agro vel prædio quid distet. Fundus est omne, quidquid solo tenetur^a. ager est, || si || species fundi^a ad vsum hominis comparatur. Possessio ab agro iuris proprietate distat. qui dquid enim adprehēdimus cuius proprietate ad nos non pertinet, aut nec potest pertinere, hoc possessionem appellamus. possessio ergo vsum, ager proprietate loci est. Prædium vtriusque superscriptæ^a generale nomen est. nam & ager & possessio huius appellationis species sunt.

CXVI. IDEM libro septimo Epistularum

QVISQVIS MIHI ALIUS FILII FILIVSVE HERES SIT^a, Labeo non videri filiam contineri: Proculus contra. mihi Labeo videtur verborum figurā sequi, Proculus mentem testantis. respondit, non dubito quin Labeonis sententia vera non sit.

CXVII.

a Vel qui cuiusque rei agere impedimento est ait Marcellus l. 6. n. de re iud. Sentes nocentes significat. Nemo Sotericam esse oportet causam quāobrem perdas mulierem. Festus.
b continetur. Fundus nomen iuris est l. cog. 16. §. quaritur n. ad Treb.
c qui ad vsum. al. quæ ad vsum
d superscriptæ rei

e ait Labeo

CXVII. IDEM libro nono * *Epistula
rum*

a libro octa-
uo.

Non potest videri minus soluisse, is,
in ^b quem amplioris summæ actio
non competit.

b aduersus
quem

CXVIII. POMPONIVS libro secun-
do ad *Quintum Mucium*

Hostes * hi sunt, qui nobis aut quibus
nos publicè bellum decreuimus. ce-
teri latrones, aut prædones sunt.

* Ergo non vs
ab hostibus cau-
pri. ita qui à
latronibus deti-
nentur statum
mutant: l. 18. n.
qui restant fac-
l. 19. §. à pira-
tis n. de ca. &
postl.

CXIX. IDEM libro tertio || ad *Quintum
Mucium* ||

Hereditatis appellatio sine dubio con-
tinet etiam damnosam hereditatem.
iuris enim nomen est, sicut bonorum pos-
sessio.

CXX. IDEM libro quinto ad || *Quintum
Mucium* ||

Verbis legis duodecim tabularum his,
VTI * LEGASSIT SVÆ REI, ITA IVS
esto, latissimā potestas tributa videtur
& heredis^d instituendi, & legata & liber-
tates dandi, tutelas quoque constituendi.
sed id^e interpretatione coangustatum est
vel legum, vel auctoritate iura consti-
tutum.

c vti quisque

d hæredes

e sed id vel
auctoritate le-
gum coangu-
statum est, vel
interpretatio-
ne iura consti-
tuentium.

CXXII. IDEM libro sexto || ad *Quin-
tum Mucium* ||

Vsura pecuniæ, quam percipimus, in
fructu non est: quia non ex ipso cor-
pore, sed ex alia causa est, id est noua o-

D. iij.

bligatione.

CXXII. IDEM libro octauo ad
Quintum Mucium

a Coniunge l.
46. de leg. 2.

S Eruius^a ait, si ita scriptum sit, FILIO,
FILIISQVE MEIS HOSCE TUTORES
DO, masculis dumtaxat tutores
datos: quoniam singulari casu hoc, filio, ad plu-
ralem viderur transisse, continentem eun-
dem sexum quem singularis prior posi-
tus habuisset. sed hoc facti, non iuris ha-
bet quaestionem: potest enim fieri, vt sin-
gulari casu de filio senserit, deinde ple-
nius omnibus liberis prospexisse in tuto-
re dando voluerit. quod magis rationabile
esse viderur.

b Articulus
Est praesentis
temporis in se
demonstratio-
ne tantum con-
tinere traditur
l. 34. m. de au-
ro, arg. Plane
haec verba Sit,
Fiat quibus in
interdictu pra-
tor videtur varie
quae re ipsa com-
plectuntur l. 2.
§. deinde m. ne
quid in loco
pub. l. 1. m. de
Fluminib.

CXXIII. IDEM libro vicesimosexto ad
Quintum Mucium.

V Erbum ERIT interdum etiam pra-
teritum, nec solum futurum tempus
demonstrat. quod est nobis necessarium
scire, & codicilli ita confirmati testamen-
to fuerint, QVOD IN CODICILLIS
SCRIPTVM ERIT, verum ne futuris tem-
poris demonstratio fiat, an etiam praete-
riti, si ante scriptos codicillos quis relin-
quat. quod quidem ex voluntate scriben-
tis interpretandum est. quemadmodum
autem hoc verbum EST non solum pra-
sens, sed & praeteritum tempus significat:
ita & hoc verbum ERIT non solum futu-
rum, sed interdum etiam praeteritum tem-
pus

SIGNIFIC.

85

pus demonstrat. nam cum dicimus, LV-
CIVS TITIVS SOLVTVS EST **AB** **O**
BLIGATIONE: & præteritum, & præ-
sens significamus sicut hoc, ^a LVCIVS TI ^a hîc
TIVS ALLIGATVS ^b EST. & idem fit, ^b obligatus
cû ita loquitur, TROIA CAPTA EST.
nō enim ad præsentis facti demonstratio-
nem refertur is sermo, sed ad præteritū.

CXXIII. PROCVLV *libro secundo* ^e libro quinq
to

Epistularum

Hæc verba ILLE AVT ILLE non
solum disjunctiva, ^d sed etiam subdis-
iunctivæ orationis sunt, disjunctivum est, ^d disjunctivæ
veluti cum dicimus, AVT DIES AVT NOX ^e subdisjunctivæ
EST, quorum posito altero, necesse est tolli
alterum. item sublato altero, poni alterū.
ita simili figuratione verbum potest esse
subdisjunctivum. Subdisjunctivi ^f autem ^f Subdisjunctivorum
genera sunt duo: vnum, cum ex propositis
finibus ita non potest vterque esse, vt pos-
sit neuter ^g esse: veluti cum dicimus, AVT ^g vtrunque
SEDET, AVT AMBVLAT, nam vt ne-
mo potest vtrumque simul facere, ita ali-
quis potest neutrum, veluti is qui accum-
bit. Alterius generis est, cum ex propositis
finibus ita non potest neuter esse, vt pos-
sit vtrumque esse veluti cum dicimus, O-
MNE ANIMAL AVT FACIT, AVT
PATITVR. nullū est enim quod nec fa-
ciat nec patiatur. at potest simul & facere
& pati.

D.iiiij

a libro primo.

CXXV. IDEM *libro quinto* "Epistularum

b erunt tibi centum?

c doti erunt aurei cētum: putāne protinus

d quod deducto

N Epos Proculo suo salutem. ab eo qui ita dotem promissit, CVM COMMODYM ERIT, DOTIS FILIAE MEAE TIBI ERVNT AVREI CENTVM, putas ne protinus nuptiis factis dotem peti posse: quid si ita promississet, CVM POTVERO, DOTI ERVNT^b? quod si aliquam vim habeat posterior obligatio, POSSIT verbum quomodo interpretaris? virum aere alieno deducto, an extante? Proculus: cum dotem quis || ita || promissit, CVM POTVERO, DOTI TIBI ERVNT^c CENTVM: existimo ad id quod actum est, interpretationem redigendam esse. nam qui ambigue loquitur, id loquitur, quod ex his quæ significantur, sensuit. propius est, tamen. vt hoc cum sensisse existimen: deducto^d aere alieno potero. potest etiam illa accipi significatio, cum salua dignitate mea potero. quæ interpretatio ea magis accipienda est, si ita promissum est, CVM COMMODYM ERIT, hoc est cum sine incommodo meo potero.

CXXVI. IDEM *libro sexto* Epistularum

S I cum fundum tibi darem, legem ita dixi, VTI OPTIMVS MAXIMVSQUE ESSET, & adfici, ius fundi deterius factū non esse per dominum: præstabitur. amplius eo præstabitur nihil: etiam si prior pars, quæ

qua scriptum est, VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE SIT, liberum esse significat, eoque si posterior pars adiecta non esset, liberum præstare deberem^a. tamen inferiore parte satis me liberatum puto, quod ad iura attinet, ne quid aliud præstare debeam, quam ius fundi per dominium deterius factum non esse.

CXXVII. CALLISTRATVS ^b libro ^b Paulus libro secundo Manualium
quarto de Cognitionibus.

VEstis appellatione tam virilis quam muliebris, & scanica, etiam si tragica aut citharœdica sit, continetur.

CXXVIII. VLP IANVS *libro primo ad legem Iuliam & Papiam*

Spadonum generalis appellatio est. quo nomine tam hi qui natura spadones sunt, item thlibia, thlasia: sed & si quod aliud genus spadonum est, continentur.

CXXIX. PAVLVS *libro primo ad legem Iuliam & Papiam* ^c tum hi ^d libro secundo

Qui mortui nascuntur, neque nati neque procreati videntur: quia nunquam liberi appellari potuerunt.

CXXX. VLP IANVS *libro secundo ad legem Iuliam & Papiam*

LEge obuenire hereditatem non, improprie quis dixerit & eam quæ ex testamento defertur: quia lege duodecim tabularum testamētariæ hereditates confirmantur.

CXXXI. IDEM libro tertio ad legem Iuliam
& papiam

a Fraudem
genus constituit:
poenam vero
speciem.

b coercitio.

c Cum ex le-
ge 12. Tab. po-
ecuaris esset: ut
ex Festo in ver-
bo, multa, &
peculiaris, in-
telligere est.
d qua

e speciali-
ter.

f adiudicatio
Anniculus in-
fans dicitur
anni unius, ex
plo Græci ser-
monis inu-
entus: dicit-
urque hoc no-
mine, qui extre-
mum anni atti-
git, tametsi in-
tegrum eum non
viserit. A.
Alo.

Aliud fraus^a est, aliud poena. fraus e-
nim sine poena esse potest, poena si-
ne fraude esse non potest, poena est no-
xæ vindicta, fraus & ipsa noxa dicitur, &
quasi poenæ quædam præparatio. § Inter
multam autem & poenam multum inter-
est: cum poena generale sit nomen, o-
mnium delictorum coercitio^b; multa spe-
cialis peccati, cuius animaduersio hodie
pecuniaria est. poena autem non tantum
pecuniaria, verum capitis & existimatio-
nis irrogari solet, & multa quidem ex ar-
bitrio eius venit, qui multam dicit, poena
non irrogatur, nisi quæ quaque^d lege, vel
quo alio iure specialiter huic delicto im-
posita est, quinimmo multa ibi dicitur, v-
bi specialis^e poena non est imposita. Item
multam is dicere potest, cui iudicatio fda-
ta est. magistratus solos, & præfides pro-
uinciarum posse multam dicere, manda-
tis permissum est, poenam autem vnus-
quisque inrogare potest, cui huius crimi-
nis siue delicti executio competit.

CXXXII. PAVLVS libro tertio ad le-
gem Iuliam & Papiam

Anniculus amittitur, qui extremo an-
ni die moritur. & consuetudo loquē-
di id ita esse declarat. ANTE DIEM DE-
CIMVM KALENDARVM, POST
DIEM.

DIEM DECIMUM KALENDARVM. *neque
vtro enim sermone vndecim^a dies signifi-
catur^b. § Falsum est eam perisse, cui mor-
tuæ filius exsectus est.

* neutro
a decimus
b significatur.
c libro tertio

CXXXIII. VLP IANVS libro quarto^c
ad legem Iuliam & Papiam

SI quis sic dixerit, vt intra diem mortis
eius aliquid fiat: ipse quoque dies, quo
quis mortuus est, numeratur.

CXXXIII. PAVLVS libro secundo ad
legem Iuliam & Papiam

ANnulus non statim vt natus est, sed
trecentesimo^d sexagesimo quinto die
dicitur incipiente planè non exacto die:
quia annum civiliter, non ad mōmenta
temporum sed ad dies numeramus.

d trecentesi-
mo
e monumēta.
Restat est Flo-
rent.

CXXXV. VLP IANVS libro quarto ad
legem Iuliam & Papiam

QUæret aliquis, si portentosum, vel
monstrosum, vel debile Mulier edi-
derit, vel qualem s visu vel vagitu nouum,
non humanæ figuræ, sed alterius magis a-
nimalis, quàm hominis partum: an quia
enixa est, prodesse ei debeat. & magis est,
vt hæc quoque parentibus profint. nec e-
nim est quod eis imputetur, quæ qualiter
potuerunt, statutis obtemperauerunt ne-
que id quod fataliter accessit, matri dam-
num iniungere debet.

f alinequa-
lẽ quem Græci
ἄριστον appel-
lant, quasi sine
ulla qualitate
dicat

CXXXVI. IDEM libro quinto ad legem
Iuliam & Papiam

a editarum

Generi appellatione & neptis, & proneptis tam ex filio, quàm ex filia editorum^a, ceterarumpue maritos contineri, manifestum est.

CXXXVII. PAVLVS libro secundo ad legem
Iuliam & Papiam

b Alciati opinionem quamdam ad hanc l. reprehendit

Duar. i. Diss. c. 40.

c Tergemini nos peperit.

Trigemi sunt tres uno partu editi, quales fuere Horatij tempore Tullij Hostij regis Rom. l. 7. m. de reb. dub. l. 3. n. si pars hered.

d Hac nãque stiam vniuersitatẽ successio nis iure Prætorio demonstrat. B.B.

e Coniunge l. senatus. de donatio cau. mor. l. 30. de liber. leg.

Ter^benixa videtur etiam, quæ trigeminos^c pepererit.

CXXXVIII. IDEM libro quarto ad legem
Iuliam & Papiam

Hereditatis appellatione bonorũ quoque possessio continetur^d.

CXXXIX. VLP IANVS libro septimo
ad legem Iuliam & Papiam

Ædificia Romæ fieri etiam ea videntur, quæ in cõtinentibus Romæ ædificiis fiant. Perfecisse ædificium is videtur, qui ita consummauit, ut iam in vsu esse possit.

CXL. PAVLVS libro sexto ad legem
Iuliam & Papiam

Episse^e quis intellegitur, quamuis alij adquisiit.

CXLI. VLP IANVS libro octauo ad legem
Iuliam & Papiam

Et iã ea mulier cùm moreretur creditur filiũ habere, quæ exciso vtero edere possit. necnon etiã alio casu mulier potest habere filium, quem mortis tempore non

non habuit. vt puta cum, qui ab hostibus^a remeauit.

CXLII. PAVLVS libro sexto ad legem
Iuliam & Papiam

TRiplici modo cōiunctio^d intelligitur: aut enim re per se cōiunctio con-
tingit, aut re & verbis, aut verbis tātum.
nec dubium est, quin coniuncti fiat, quos
& nominum & rei complexus iungit: ve-
luti Titius & Manius ex parte dimidia here-
des sunt. vel || ita || Titius Maniusque here-
des sunt: vel Titius cum Manio ex parte di-
midia heredes sunt. videamus autem ne e-
tiam si hos articulos detrahas, & que, cū,
interdū tamē cōiunctos accipi oporteat.
veluti Lucius Titius, Publius Manius, ex par-
te dimidia heredes sunt. vel ita, Publius Ma-
nius, Lucius Titius heredes sunt. Sempronius
ex parte dimidia heres esto. vt Titius & Ma-
nius veniant in partem dimidiam, & re &
verbis coniuncti videantur. Lucius Titius
ex parte dimidia heres esto. Seius ex parte,
qua Lucium Titium heredē institui, heres e-
sto. Sempronius ex parte dimidia heres esto.
Iulianus dubitari posse, tres semisses facti
sint, an Titius in eundem semissem cum
Gaio Seio institutus sit. sed eo quod Sem-
pronius quoque ex parte dimidia scriptus
est, verisimilius esse in eundem semissem
duos coactos, & coniunctim heredes scri-
ptos esse.

^a hostibus
captus

^b libro septi-
mo

^c Cōiunge l. re
coniuncti. de
leg. 2.

^d coniunctos
intelligimus:
al. intelligi
potest.

^e Explic. gra-
tia, Re conuen-
ti sunt quibus

separatim res
eadem legatur,

Titio fundum

T. do lego eun-
dem fundū Ma-

nio do lego. Ver-

bis cōiuncti qui
eadem oratione

partibus defini-
ti coniungun-

tur, vt, Titio &
Seio fundū a-

quis partibus
lego: Re & ver-

bis cōiuncti
sunt, Titio &
Seio hunc fun-

dum lego.

^f est.

CXLIII. VLP IANVS libro nono || ad
legem Iuliam & Papiam ||

ID apud se quis habere videtur, de quo
habet actionem. habetur enim, quod
peti potest.

CXLIII. PAVLVS libro decimo ad legem
Iuliam & Papiam

a inmemo-
rabilium

b Pellicem ait

Festus eam an-

tiqui propriè no-

minabant quæ

uxorem haben-

ti nubebat: cui

generi mulieris

etiam poena cõ-

stitutæ est à Nu-

ma Pompil.

vid. Gell. lib. 4.

cap. 3.

c eam, quæ

nunc

d Gaius

e. Ex tir. do

jur. patr. ubi

disputatur de

lege Papia.

Libro memorialium^a Massurius scribit,
pellicem^b apud antiquos eam habi-
tam, quæ cum vxor non esset, cum aliquo
tamen viBebat: quam^c nunc verò nomine
amicam paulo honestiore concubinam
appellari. Granius^d Flaccus in libro de iure
Papiriano scribit, pellicem nunc vOlgo
vocari, quæ cum eo, cui vxor sit, corpus
misceat. quosdam eam, quæ vxoris loco si-
ne nuptiis in domo sit, quã ΠΑΛΛΑΚΗΝ
Græci vocant.

CXLV. VLP IANVS libro decimo || ad
legem Iuliam & Papiam ||

Virilis^e appellatione interdum etiam
totam hereditatem contineri dicen-
dum est.

CXLVI. TERENCEIVS CLEMENS libro
secundo || ad legem Iuliam &
Papiam ||

SOceri, socrus appellatione auum quo-
que & auiam vxoris vel mariti conti-

f Herennius neri respondetur.

libro tertio

ad Edictum

CXLVII. IDEM^f libro tertio ad legem
Iuliam & Papiam

Qui

Qui in continentibus *urbis nati sunt, *Continentia
Romæ nati intellegantur. *pro suburbis*

CXLVIII. GAIUS libro octauo ad legem *accipiuntur. &*
huc tr.
Juliam & Papiam

Non est sine liberis, cui vel vnus, fi-
lius, vnâve filia est. hæc enim enun-
tatio HABET LIBEROS, || NON HABET a. *pro plur.*
LIBEROS || semper pluratiuo numero pro-
tuitur: sicut & pugillares & codicilli.

CXLIX. IDEM libro decimo ad legem

Juliam & Papiam

Nam quem sine liberis esse, dicere nō
possumus: hunc necesse est dicamus
liberos habere.

CL. IDEM libro nono ad legem

b libro 6.
clauo

Juliam & Papiam

Si ita à te stipulatus fuero, QVANTO
MINVS A TITIO CONSE-
CVTVS FVERO TANTO DA-
RE SPONDES? non solet dubitari,
quin si nihil à Titio fuero consecutus, to-
tum debeas quod Titius debuerit.

CLII. TERENTIUS CLEMENS libro
quinto ad legem *Juliam*

& Papiam

Delata hereditas intellegitur, quam
quis possit adeundo consequi.

CLII. GAIUS libro decimo ad legem

Juliam & Papiam

Hominis appellatiōe tā feminā, quā
masculum contineri, non dubitatur. c. *Forè ex l.*
13. de suis &
legis. har.

CLIII. TERENCEIVS CLEMENS

a libro duodecimo.

libro vndecimo* ad legem Iuliam
& Papiam**I**ntellegendus est mortis tempore fuisset, qui in vtero relictus est.CLIII. MACER libro primo ad legem
vicensimam

b muro.

Mille passus non à miliario ^b vrbs, sed à continentibus ædificiis numerandi sunt.CLV. LICINIVS RVFINVS libro
septimo* Regularum

c libro sexto

Proximi appellatione etiam ille continetur, qui solus est.

CLVI. IDEM libro decimo Regularum

Maiore parte anni possedisse quis intellegitur, etiam si duobus mensibus possederis: si modo aduersarius eius aut paucioribus * diebus* aut nullis possederit.CLVII. AELIVS GALLVS libro primo de
verborum, quæ ad ius pertinent significatione**P**aries est, siue murus siue maceria est. Item via est, siue semita, siue iter est.

d libro tricesimo quinto.

CLVIII. CELSVS libro vicensimo* quinto
Digestorum**I**n usu iuris frequenter vti nos Cascelius ait singulari appellatione, cum plura generis eiusdem significare vellemus: nam multum hominem venisse Romam, & piscem vilem esse dicimus. Item in stipulando

pulando satis habemus de herede^c cauere, a heredem
 si ea res secundum me heredem^e meum indi-
 cata erit. & rursus, quod ob eam rem te here-
 dem^e tuum, nempe eque si plures heredes
 sint, continentur stipulatione.

CLIX. *VLPIANVS libro primo ad
 Sabinum*

ET iam aureos nummos aes dicimus.^b
 CLX. *IDEM libro secundo ad Sa-
 binum*

Ceterorum^c & reliquorum appellatio-
 ne etiam omnes continentur, vt Mar-
 cellus dixit^d circa eum, cui optio serui le-
 gata est, ceteri Sempronio, nam temptat, si
 non optet, omnes ad Sempronium perti-
 nere.

CLXI. *IDEM libro septimo ad Sabinum*

Non est pupillus, qui in vtero^e est.

CLXII. *POMPONIVS libro
 secundo ad Sabinum*

IN vulgari substitutione, qua ei, qui su-
 premus morietur, heres substituitur,
 recte substitutus etiam vnico intellegi-
 tur: exemplo duodecim tabularum, exqui-
 bus proximus adgnatus & solus habetur.
 § Si quis ita in testamento scripserit, si quid
 filio meo accide^f it, Damas seruus meus liber
 esto: mortuo filio Damas liber erit, licet e-
 nim accidant^g & viuus, sed e vulgi sermone
 etiam mors significatur.

CLXIII. *PAVLVS libro secundo ad Sabinum*

E.

^b Seneca de
 Benef. lib. 5.

^c Es alienum
 habere dicitur

^d qui aureos
 debet, & qui

^e corium forma

^f publica percus-

^g sum: quale a-

^h pud Lacede-

ⁱ marios fuit. & c

^j Coniunge l.

^k r. de optio. lega-

^l d Marcellus

^m ait.

ⁿ Sed viscerum

^o maru quada

^p portio est. Vi-

^q deris hic Vlp.

^r lata significatio

^s ne pupillum

^t accipere pro

^u quocunque in-

^v fante.

^w f accidat. al.

^x aliqua acci-

^y dant.

^z g sed tamen

^{aa} vulgi.

a *uñsus, al.*

reñde

b appellant
al. appellat.

c Senatuscon
sultorum

d *Coungel. 5.*

de testam. tut.

l. 17. de leg. 1. l.

de oper. libert.

*l. 3. de asygn. li
bert.*

e non bene
cadere

f Portionis.

De hac autem

partitione vide

§. sed quia, de

fideicom. ha-

red. Instit.

g iubere

h partem

partiri:

i libro deci-
mo sexto

k Peruenisse

l Cuiacius mo

nuit ad tit. de

seruitut. Instit.

hanc l. esse con-

ferendam cum

l. seruit. urba-

nis. 99. de leg. 3

et legendu esse

vbique pro

ibique et ci-

bariis, pro vi-

cariis.

Illa verba, OPTIMVS, MAXIMVS-
QV E, vel in eum cadere possunt, qui so-
lus est. sic & circa edictum prætoris supre-
mæ tabulæ habentur & solæ. § Pueri ap-
pellatione etiam puella significatur. nam
& feminas puerperas appellant recentes
ex partu, & Græcæ ΠΑΙΔΙΟΝ* commu-
niter appellatur^b.

CLXIII. VLP IANVS libro quintodecimo
ad Sabinum^c

Nomen^d filiarum & in postumam
cadere, quæstionis non est, quamuis
postumæ nō cadere in eā, quæ iā in rebus
humanis sit, certū sit. § Partitionis nomē
semper dimidium significat: sed prout est
adiectum. potest enim iuberi^e aliquis &
maximam^b partiri: posse & vicensimam,
& tertiā, & prout libuerit portio adiecta,
dimidia pars debetur. § Habere, sicut per
uenire, cum effectu accipiendum est.

CLXV. POMPONIVS libro quinto²
ad Sabinum||

Venisse^k ad heredem nihil intellegitur
nisi deducto are alieno.

CLXVI. IDEM libro sexto ad Sabinum

VRbana^l familia, & rustica non lo-
co, sed genere distinguitur. potest e-
nim aliquis dispensator non esse seruorū
urbanorum numero: veluti is, qui rustica-
rum rerum rationes dispenses, ibique ha-
biret,

bilet, non multum^a abest à vilico. Insula^a Malè quibus^a
 rius^b autem urbanorum numero est. vidē-
 dum tamen est, ipse dominus, quorum lo-
 co quēque habuerit, quod ex numero^c fa-
 milia, & vicariis apparebit. § Pernoctare
 extra urbem intelligendus est, qui nulla
 parte noctis in vrbe est. P E R enim totam
 noctem significat.

CLXVII. V L P I A N V S libro vicensimo
 quinto ad Sabinum

C Arbonum^a appellatione^a materia^a non
 contineri. sed an lignorum^a & fortassis
 quis dicit, nec lignorum: non enim ligno-
 rum gratia habuit. Sed & titiones, & alia
 ligna cocta, ne fumum faciant, vtrum li-
 gno, an carboni, an suo generi adnumera-
 bimus? & magis est, vt proprium genus ha-
 beatur^f. sulphurata^a quoque de ligno æquē
 eandem habebunt definitionem. ad facies
 quoque parata non erunt lignorum appel-
 latione comprehensa, nisi hæc fuit volun-
 tas, idem^b & de nucleis oliuarum, sed & de
 balanis est, vel si qui alij nuclei. de pinu au-
 tē integri strobili ligni appellatione con-
 tinebuntur.

CLXVIII. P A V L V S libro quarto ad
 Sabinum

P Aliⁱ & perticæ in numerum materia^a
 redigendi sunt: & ideo lignorum ap-
 pellatione non continentur.

E. ij.

a Malè quibus^a
 dā, tamē mul-
 tum abest,
 b Insularius,
 servus insula. i.
 separata domo
 custos, Pōp. l.
 16. §. 1. de vsu
 & habitāt.
 c Numerus or-
 dinē etiā signi-
 ficat: Servū or-
 dinarii quibus
 dominus pecu-
 lū cōcessit, ne-
 gociari q̄ finit l.
 si servus n. de
 pecul. Vicarii
 sunt qui ordi-
 narij vices gere-
 bant quasque
 submissiores.
 * Materia rei
 appellatione
 quæ ex ea cōfi-
 citur nō venit.
 d Ex tit. de pe-
 nu legata: nam
 hic erratū est.
 e ait O filius
 materiam
 f habeant
 g sulphurata
 h Alciat. lib.
 2. Præter.
 i Ex l. 16. de
 leg. 3.

a ad Senatuf-
confultum.

b *Coniunge l. in
tradenda. cum.
pra. l. si aqua
ductus, de con-
trah. emp. l. si
pibiliberum de
actio. emp.*

c libro trice-
fimo ad Sena-
tusconsultum

d prouenerit

e *Coniunge l. 3.
de legit. her.*

f libro tricesi-
mo octauo

g. Collegæ
ait Varro lib. 5.
dicuntur qui v-
na lecti sunt.

Quin ex cohe-
redes collega di-
cuntur. l. 10. m.
de solut. ex qui
eadem legatio-
ne funguntur. l.
2. C. de lega. li.
10.

CLXIX. IDEM libro quinto ad Sabinum^a

Non tantum in traditionibus, sed
& in emptionibus, & stipulationi-
bus, & testamentis adiectio hæc *ut i opti-
mus maximusque est*, hoc significat: ut libe-
rum præstetur prædium, non ut etiam ser-
uitutes ei debeantur.

CLXX. VLP IANVS libro tricesimo^a
tertio ad Sabinum

Heredis appellatione omnes significa-
ri successores credendum est, etsi ver-
bis non sint expressi.

CLXXI. POMPONIVS libro sextodeci-
mo ad Sabinum

Peruenisse ad te rectè dicitur, quod per
te ad alium peruenerit^a, ut in heredita-
te à liberto per patronum filium familias
patri eius adoptiuo adquisita responsum
est.

CLXXII. VLP IANVS libro trigesimi^a
mo octauo ad Sabinum

Liberti^a appellatione etiam libertam
contineri placuit.

CLXXIII. IDEM libro trigesimos^a xmo^a
no ad Sabinum

Collegarum^a appellatione hi continen-
tur, qui sunt eiusdem potestatis. § Qui
extra continetia verbis est, abesse. ceterum
vsque ad continetia, non abesse videbi-
tur.

CLXXIII.

CLXXIII. IDEM libro quadragesimo

||secundo ad Sabinum||

Aliud^a est promittere furem non esse, aliud furto noxæque solutum. qui enim dicit furem nō esse, de hominis* proposito loquitur. qui furtis noxæque solutum. nemini esse furti obligatū promittit.

CLXXV. POMPONIVS libro vicensimo

secundo^b ||ad Sabinum||

Faciendi, verbo, reddendi etiam causa continetur.

CLXXVI. VLP IANVS libro quadragesimo quinto ad Sabinum

Solutionis, verbo, satisfactionem quoque omnem accipiendam placet. solvere dicimus eum, qui fecit quod facere promissit.

CLXXVII. IDEM libro quadragesimo septimo ad Sabinum

Natura^c caBillationis^d, quam Græci ΣΩΠΙΤΗΝ* appellauerūt, hæc est, vt ab euidenter veris per breuissimas mutationes disputatio ad ea, quæ euidenter falsa sunt, perducatur.

CLXXVIII. IDEM libro quadragesimo nono^e ad Sabinum

Pecuniæ^f verbū^g z, non solum numeratam pecuniam complectitur: verū^h omnem omnino pecuniam, hoc est omnia corpora. nam corpora quoqueⁱ pecuniæ appellatione contineri, nemo est, qui am-

E.ij.

^a Coniunge l. non impossibile de pactis. cum alijs.

* id est de hominis moribus & ideo hoc prae stare debet qd nunquam furtis commiserit. l.

quod si nolit §. i. n. de ad. ed.

^b libro vicensimo tertio

^c Alcia. li. 2. Præterm.

^d Coniunge c. 65. de reg. iur.

* Quidam ari riqv codices hic porrix habent, quæ pro quacungq. fraude videtur posse accipi. alij cōpious.

^e libro quadragesimo octavo.

^f Coniunge l. 2. de her. vend.

^g de hac ditione vide Alex. ab Ale. lib. 4. cap. 15.

^h Verum etiā quæque

a ambigat

biget. § Hereditas iuris nomen est, quod & accessionem & decessionem in se recipit. hereditas autem vel maximè fructibus augetur. § Actionis^b, verbum, & speciale est & generale: nam omnis actio dicitur, siue in personam, siue in rem sit petitio. sed plerumque actiones personales solemus dicere, petitionis autem verbo, in rem actionis significari videntur persecutionis^c, verbo, extraordinarias persecutiones puto contineri: vt puta fidei commissorum, & si quæ aliæ sunt, quæ non habent iuris ordinarij executionem.

b Actiones

c persecu-
tionis autem

§ Hoc verbum, DEBIT, omnē omnino actionem comprehendere intellegitur, siue civilis, siue honoraria, siue fideicommissi^d fuit persecutio.

d fideicom-
missaria

CLXXIX. IDEM libro quinquagesimo
primo ad Sabinum^e

e ad Edictū
f Ex l. i. de in
lit. iur.

Inter hæc verba, quanti ea res erit, vel quanti eam rem esse paret, nihil interest: in vtraque enius clausula placet veram rei æstimationem fieri.

CLXXX. POMPONIUS, libro trigensimo ad Sabinum.

g rusticæ rei
h custodiendæ
i quàm quod

Tugurij appellatione omne ædificiū, quod rusticæ magis custodiæ^b conuenit, quàmⁱ vrbani ædibus, significatur. Osilius ait tugurium à tecto, tanquam tegularium, esse dictum, vt toga, quod ea tegamur.

CLXXXI

CXXXI. IDEM libro trigesimo quinto
|| ad Sabinum ||

Verbum illud PERTINERE^b, latissime patet. nam & eis rebus petendis aptum est, quæ domini nostri sint: & eis, quas iure aliquo possideamus, quamvis non sint nostri domini. pertinere ad nos etiam ea dicimus, quæ in nulla eorū causa sint, sed esse possint.

CLXXXII. VLP IANVS libro vicensimo
septimo ad Edictum

|| Paterfamilias || liber peculium^c nō potest habere, quemadmodum nec servus bona.

CLXXXIII. IDEM libro vicensimo octavo ad
Edictum

Tabernæ^d appellatio declarat omne utile ad habitandum ædificium. non ex eo, quod tabulis cluditur^f.

CLXXXIII. PAVLVS libro trigesimo
|| ad Edictum ||

Inde^g tabernacula & contubernales dicti sunt.

CLXXXV. VLP IANVS libro vicensimo
octavo ad Edictum

Instructam autem tabernam sic accipimus^h, quæ & rebus & hominibus ad negotiationem paratisⁱ constat.

CLXXXVI. IDEM || libro trigesimo ad
Edictum ||

E. iij.

a lib. xxix.

b Pertinere vel iure domini vel iure possessionis, vel quo alio iure res dicitur.

c Recte itaque in Lexico Latinogr. peculium definitur
Κτήνη τῶ ἐν
δμογρία ἐξου-
σία ἐστὶν, κα-
τέσθην ὡς, ἢ δ' ἄ-
λλ. BB.

d Ex tectis de insito. atq. ut & sequent. ea.

e ex quibus tabernam negociatorem & cautionem & purpurariam habemus.

f In Noric. nempe ex eo, f claudatur.

g lib. xxviii.

h Vnde

i accipimus

k parata

^a *Ex titu. de
deposito.*

Commendare nihil aliud est, quàm de-
ponere.

CLXXXVII. IDEM libro trigensimo
||secundo ad Edictum||

^b *Ex titu. de
her. vend.*

Verbum^b, exacta pecunie, non solùm
ad solutionem referendum est: verùm
etiam ad legationem.

^c *Idem libro
vicesimo ter-
tio.*

CLXXXVIII. PAVLVS libro trigensimo
tertio ad Edictum.

^d *Ex titu. de
emission.*

Habere^d duobus modis dicitur: altero,
iure domini; altero, obtinere sine in-
terpellatione, id, quod quis emerit. § Cau-
tum intellegitur, siue personis siue rebus
cautum sit.

^e *lib. xxiii.*

CLXXXIX. IDEM libro trigensimo quarto
||ad Edictum||

^f *Mald in non-
nullis non o-
portere.*

FAcere^f oportere & hanc significatio-
nem habet, vt obtineat quis ab eo fa-
cto quod contra conuentionem fieret: &
curaret ne fiat.

^g *libro vice-
simo sexto.*

CXC. VLP IANVS libro trigensimos
quarto ad Edictum.

Prouinciales eos accipere debemus,
qui in prouincia domicilium^a habet^a:
non eos, qui ex prouincia oriundi sunt.

CXCI. PAVLVS libro trigensimo quinto
||ad Edictum||

^h *Ex titu. de
diuorti.*

Inter^h diuortium & repudiũ hoc inter-
est, quod repudiari etiam futurũ ma-
trimonium potest: non rectè autem spon-
sa diuortisse dicitur, quodⁱ diuortium ex

co

eo dictum est, quod in diuersas cunct, qui
discedunt.

CXCH. VLPIANVS libro trigensimo^a a libro trige-
septimo ad Edictum^{simo octauo,}

HEc^b adiectio, PLVRISVE, non infinita^b Ex titu. de
pecuniam continet, sed modicam: vt^{fiu. Coniunge}
taxatio^c hanc SOLIDOS^d DECEM PLVRISVE^{l. cum furti. de}
ad minutulam^e summam referatur.^{in litem iur.}

CXCH. IDEM libro trigensimo octauo
ad Edictum.

HÆc verba QVANTI EAM REM PA-
RET^b ESSE, non ad quod interest, sed^c duntaxat
ad rei aestimationem referuntur.^{adiectio hanc}
^d solidorum
^e minusculā
^f libro pri-
^{mo.}
^g Ex titu. de
^{fiu.}

CXCH. VLPIANVS libro quadragen-
simo tertio ad Edictum.

INterⁱ donum & munus hoc interestⁱ Alcia. lib.
quod inter genus & speciem, nam ge-^{3. Disp. c. 15.}
nus esse donum Labeo a donando dictū,
munus speciem. nam munus esse donum
cum causa, vtpura natalicium, nuptali-
cium^{t.}

CXCV. IDEM libro quadragensimo sexto^k nuptiarum,
ad Edictum^{al. nuptiarum.}
^{al. natalium.}

PRonuntiatio^l sermonis in sexu mascu-
lino ad vtrūque sexū plerumque por-
rigitur. § FAMILIAE appellatio qualiter
accipiat, videamus. & quidem variè ac-
^l Ex tit. vn.
^{de legiti.}

a Familia

quum de personis intelligitur quinque modis potest accipi. 1. ut certas personas puta liberti contineat. 2. ut corpus quoddam, cuius caput iure proprio membra subiecta habet: ut filiorum & nepotum qui in patrisfamilias potestate sunt. 3. corpus in quo non praeminet aliquis potestas, sed communi omnes iure videntur, ut agnati inter se. 4. seruitutem turba, qui verustissimus huius vocis significatus est: antiqui nam famuli seruum unde familiaris, à quo familia, & nec ad sui proprium, nec ad commune, neque ad seruos refertur, sed ad originem & memoriam: ut quum dicimus, hic est ex Iulia familia. r. originem à Iulio traxit. A. Alo. b familiae & in ea familia.

cepta est: nam & in res & in personas diducitur. in res, ut puta in lege duodecim tabularum his verbis, A D G N A T V S P R O X I M V S F A M I L I A M ^a H A B E T O. ad personas autem refertur familiae significatio ita, cum de patrono & liberto loquitur lex: E X E A F A M I L I A ^b, inquit, I N E A M F A M I L I A M ^c. & hic de singularibus personis legem loqui constat. Familiae appellatio refertur & ad corporis cuiusdam significationem, quod aut iure proprio ipsorum, aut communi vniuersae cognationis cōtinetur. iure proprio familiam dicimus, plures personas quae sunt sub vnius potestate, aut natura, aut iure subiectae, ut puta patremfamilias, matremfamilias, filiumfamilias, filiamfamilias, quique deinceps vicem eorum sequuntur, ut puta nepotes, & neptes, & deinceps, pater autem familias appellatur, qui in domo dominium habet. recteque hoc nomine appellatur, quamuis filium non habeat. non enim solam personam eius, sed & ius demonstramus. denique & pupillum patremfamilias appellamus: & cum paterfamilias moritur, quotquot capita ei subiecta fuerint, singulas fami-

mi-

miliās incipiunt habere. singuli enim patrū familiarum nomen subeunt. idēque eueniet & in eo qui emancipatus est: nam & hic sui iuris effectus propriam familiam habet. Communi iure familiam dicimus omnium adgnatorum. nam et si patrefamilias mortuo singuli singulas familias habent: tamen omnes qui sub vnius potestate fuerunt, rectē eiusdem familiæ appellabuntur, qui ex eadem domo & gente proditi sunt. Seruitutium^a quoque solemus appellare familias, vt in edicto prætoris ostēdimus sub titulo defurtis, vbi prætor loquitur de familia publicanorum. sed ibi non omnes serui, sed corpus quoddam seruorum demonstratur huius rei causa paratum, hoc est vectigalis causa, alia autem parte edicti omnes serui continentur, vt de hominibus coactis, & vi bonorum raptorum. item redhibitoria, si deterior res reddatur emptoris opera, aut familiæ eius. & interdicto vnde vi familiæ appellatio omnes seruos comprehendit sed & filij continentur. Item appellatur familia plurium personarum quæ ab eiusdem vltimi genitoris sanguine profiscuntur. sicuti dicimus familiam Iuliam, quasi à fonte quodam memoriæ. mulier autem familiæ suæ & ^b caput & finis est.

CXCVI. GAIVS libro sextodecimo

ad Edictum provinciale

b Caput. i.
principium: nā
mulierum filij
earum nomine
non seruāt, sed
patrum: vnde
in eis nulla origo
familiæ propagatur sed cū
q; extinguitur.

a Ex tit. unde legit. Sic appellatione militum, Imperator appellat populum, Senatus continebitur. l. n. de test. mil. §. plebs. Iust. de iur. nat. g.

b Ex tit. de Senatus sen. S. Iuliano species est apud Accursium. Alii glitur Indicasse reum.

c Vulgo dicitur accusasse: & erratur in interpretatione.

d & si e Prætorium domus imperatoria est, quod quæcunque militum imperatorem, antiqui prætorem dicebant. l. officium, in fi. n. de re mil. hinc prætorij vox pro ornatiore domo accipi cæpit in qua paterfamilias ruri habitabat. Tripartitò enim villa diuiditur. Prima Urbana quæ & prætorij dicitur Palladio, Trang. & Iurisc. 2. Rustica quæ villici operæ g.

rustica incolunt l. videamus n. Locati 3. Fruentaria in quam fructus decubuntur: unde & à vehendo villa dicta, Colum. A. Alc. f hortos. g Ex l. 6. de iur. & cura. h in eo loco.

Familia appellatio & ipse princeps familiae continetur. §. Feminarum liberos in familia earum non esse, palam est: quia qui nascuntur, patris * non matris * familiam sequuntur.

CXC VII. VLP IANVS libro quinquagesimo ad Edictum,

Indicasse est detulisse, arguisse, accusasse, & conuicisse.

CXC VIII. IDEM libro secundo de omnibus tribunalibus

Vrbana prædia omnia ædificia accipimus, non solum ea quæ sunt in opidis, sed & si fortè stabula sunt, vel alia meritoria in villis, & in vicis, vel si prætoria voluptati tantum deferuentia. quia urbanum prædium non locus facit, sed materia. proinde hortus quoque si qui sunt in ædificiis constituti, dicendum sit urbanorum appellatione contineri. planè si plurimum horti in reditu sunt, vinearij fortè, vel etiam olitorij, magis hæc non sunt urbana.

CXC IX. IDEM libro octauo de omnibus tribunalibus

Absentem accipere debemus eum qui non est eo loci, in quo loco petitur.

non

non enim trans mare absentem desideramus. & si fortè extra continentia vrbis sit, abest. ceterum vsque ad continentia, non abesse videbitur, si nō latitet. Abesse non videtur, qui ab hostibus captus est: sed qui à latronibus detinetur.

CC. IULIANVS *libro secundo Digest.*

HÆc stipulatio NOXIS SOLV-
TVM PRÆSTARI? non existi-
matur ad eas noxas^a pertinere, quæ publi- a noxias.
cam exercitationem, & coercionem capita-
lem habent.

CCI. IDEM *libro octogesimo^b primo^{*}*
Digestorum

^b libro trige-
simoprmo.

IVsta interpretatione recipiendum est,
vt appellatione filij, sicuti familiam fa-
milias contineri saxe respondebimus, ita c respondi-
& nepos videatur comprehendi: & patris mus.
nomine auus quoque demonstrari intel-
legatur.

CCII. ALFENVS VARVS *libro*
secundo Digestorum

CVM in testamento scriptum esset, vt he-
res^d in funere, aut in monumento dun- d hæres
taxat aureos centum consumeret: non li-
cet minus consumere, si amplius vellet, li- e libro o-
cet: neque ob eam rem contra testamentū ctavo.
facere videtur. f Coniunge l.

CCIII. IDEM *libro septimo^{*} Digestorum* *in lege locati. l.*
Caesar. de pu-
IN lege censoria portus sicilia: ita feri- blica. & resti.
ptum erat, seruos quos domo & quis duceret g domum

a hominibus.
al omnibus
b Portorium
vestigal est quod
pro his mer-
cibus que in por-
tu sunt datur:
cuius exactor,
portitor voca-
tur.
c solero

d Coniunge l.
cum in testa-
ment. 28. de au-
ro & arg. leg.
e placere
f sui

suo usu, pro his portorium ne dato, quæreba-
tur, si quis à Sicilia servos Romam mitte-
ret fundi instruendi causa: vtrum pro his
hominis portorium dare deberet, necne,
respondit duas esse in hac scriptura quæ-
stiones: primam, quid esset DOMVM du-
cere: alteram, quid esset SVO VSV duce-
re. Igitur quæri solet, vtrum vbi quis-
que habitaret, siue in provincia, siue in I-
talia, an dumtaxat in sua cuiusque patria
domus esse rectè dicitur? sed de ea re con-
stitutum esse, eam domum vnicuique no-
strum debere existimari, vbi quisque se-
des & tabulas haberet, suarumque rerum
constitutionem fecisset. Quid autem ef-
fet VSV SVO, magnam habuisse dubita-
tionem. & magis placet, quod victus scui
causa paratum est, tantum contineri. I-
temque de servis eadem ratione quæri,
qui eorum vsus sui causa parati essent: vtrū
dispensatores, insularij, vilici, atrienses, tex-
tores, operarij quoque rustici, qui agrorum
colendorum causa haberentur, ex qui-
bus agris paterfamilias fructus caperet,
quibus se toleraret: omnes denique ser-
uos, quos quisque emisset vt ipse habe-
ret, atque eis ad aliquam rem vteretur,
neque ideo emisset, vt venderet. Et sibi
videri eos demum vsus sui causa patrem-
familias habere, qui ad eius corpus tuen-
dum, atque ipsius cultum præpositi, desti-
nati que

natique essent. quo in genere iunctores^a, a actores
cubicularij, coci, ministratores, atque alij
qui ad eiusmodi vsum parati essent, nume-
rarentur.

CCIII. PAVLVS libro secundo epitoma-
m^h Alfeni

PVeri appellatio^b tres significaciones
habet: vnā cum omnes seruos pue-
ros appellaremus: alterā, cum puerum
contrario nomine puellā diceremus^d: ter-
tiā, cum aetate puerilem demonstraremus.

b appellā-
tionem
c habere:
d dicimus

CCV. IDEM libro quarto Epitomarum

Alfeni

QVi fundum^f vendidit pomum rece-
pit, nuces, & ficos, & vbas dunta-
xat duracinas, & purpureas, & quæ eius^b
generis essent, quas non vini causa habe-
remus, quas Græci ΤΡΟΧΙΜΟΡΣⁱ ap-
pellarent, recepta videri.

CCVI. IVLIANVS libro sexto ex

Minicio

VInaria vasa propriè vasa torcularia ef-
se placet: dolia autem & serias tandiu
in ea causa esse, quandiu vinum haberent.
cum sine vino esse desinerent, in eo nume-
ro non esse: quoniam ad alium vsum trans-
ferri possent. veluti si frumentum in his
addatur^e. eādem causam amphorarū esse:
vt cum vinum habeant. tum in vasis vina-
riis: cum inanes sint, tū extra numerū vi-
nariorū sint: quia aliud in his addi possit.

e Alcia. libr.
6. Paver. c. 2.
f Coniunge l.
qui fundum. de
seruitu. rustic.
prad.
g ficus
h eiusdem
i id est com-
mestibiles.
al. Paver. c. 2.
Alcia. lib. 2.
Præterm.

k abdat.
al. condatur.
l abdi. al.
condi.

CCVII. AFRICANVS *libro tertio**Questionum*

a libro quarto.

b Ex l. cum quis. de oblig. & act.

* Qui à mercatoribus mutatum emittit ut rursus vendant venaliter sunt: ut mangones seruos venales expositos ipsi emere præoccupant ut carius vendant. vulgo reuenditores dicuntur.

c Ex l. 4. de colla. bon. iura. & l. 2. §. 1.

* Coram Epicharmus aiebat mentem eam esse que videat, non autem oculos: qui igitur animo non adest, abesse videtur. Unde notarius si simpliciter scribat ut coram illo & illo gestam, nisi intellexerint pariri potest. Bal. l. 1. c. de err. Cal. d. Coniunge l. 6. §. de legat. 3. e libro septimo

Mercis b appellatione homines non contineri Mela ait. & ob eam rem mangones non mercatores, sed venaliterios * appellari ait, & rectè.

CCVIII. IDEM *libro quarto questionum*

Bonorum appellatio, sicut hereditatis, vniuersitatem quandam ac ius successionis & non singula RES demonstrat.

CCIX. FLORENTINVS *libro decimo**Institutionum.*

Corā* Titio aliquid facere iussus non videtur præsentem eo fecisse, nisi is intellegat. itaque si furiosus, aut infans sit, aut dormiat, non videtur coram eo fecisse. Scire autem, non etiam velle is debet: nam & inuito eo rectè fit quod iussum est.

CCX. MARCIANVS *libro septimo**Institutionum.*

Is a qui natus est ex mancipiis vrbis, & missus est in villam nutriendus, in vrbis seruis constituitur.

CCXI. FLORENTINVS *libro octavo**Institutionum*

Fundi appellatione omne ædificium & omnis ager continetur. sed in vsu vrbis na ædificia, ædes, rustica, villæ dicuntur. Locus verò sine ædificio, in vrbe area: rusticorum illo & illo gestam, nisi intellexerint pariri potest. Bal. l. 1. c. de err. Cal. d. Coniunge l. 6. §. de legat. 3. e libro septimo

CCXII.

CCXII. VLP IANVS libro primo de
Adulteriis.

Prauaricatores * eos appellamus, qui causam aduersariis suis donant, & ex parte actoris in partem rei concedunt. a varicatio enim prauaricatores dicti sunt. *a Varices ne-
xie venula
sunt in cruri-
bus quae pro-
pter atram bi-
lem iurgescunt*

CCXIII. IDEM libro primo Regularum. *Græci Ixias
vel cirfos ve-
cant: qui eo
morbo laborāt
rectā ire ne-
quunt.*

CERE^b diem significat incipere de-beri pecuniam: VENIRE diem significat eum diem venisse, quo pecunia peti posuit. Vbi pure quis stipulatus fuerit, & celsit, & venit dies: vbi in diem celsit dies, sed nondum venit: vbi sub conditione, neque celsit neque venit dies pendente adhuc conditione. § Aēs alienum est, quod nos aliis debemus. aēs suum^c est, quod alij nobis debent. § Lata culpa est nimia negligentia: id est non intellegere quod omnes^d intellegunt.

CCXIII. MARCIANVS libro primo
Publicorum iudiciorum.

Mus^e propriè est, quod necessariè obimus, lege, more, imperiòve e-

*indiciu l. 1. π de iure delib. Venit dies quando ē obligatio ē actio
verè ē efficaciter orta est. c Restitui scriptum fuisset, & s no-
strum nisi ea verba ex aliqua lege desumpta credamus quam hie
Iuriscon. interpretatur: vt & mox artixōs sic appositā sint, vel (vt Acc.
solet loqui) materialiter. d In eo igitur quod soli excellentes in-
telligunt, erit levis culpa: vide mox lege 223. eod. tit.*

*e Agitur de duplici muneris significatione: 1. oneris officij, quod
necessario subimus: 2. largitionum quæ ex causâ aliqua non tamē
necessaria sunt.*

F.

a iure
b officio

c *Latine accepit nomen muneris, ut & dona completa sunt & munera, quibus in ciuitate moribus, aut legibus, aut magistratus imperio ciues funguntur. Angustius aut accipitur in l. inter domum 104. s. eo. Quod autem attinet ad verba l. Cinciae, censet munus & donum ita esse accipiendum ut accipiuntur d. l. inter: ut donum generale sit, munus vero species, cum quid officij causa datur, quale patronorum fuerit. Turneb. in iocos Cic. d. Quinque potestatis significationes hic enumerantur. f. Ex lege g. Gell. lib. 14. not. Attic. cap. ult. & l. 17. c. 7.*

ius qui iubendi habet potestatem. Dona autem proprie sunt, quæ nulla necessitate iuris^a, officij^b, sed sponte præstantur, quæ si non præstantur, nulla reprehensio est. & si præstantur, plerumque laus inest. sed in summa in hoc ventum est, ut nō quodcumque munus, id est donum accipiat. at quod donum fuerit, id munus recte dicatur.

CCXV. PAVLVS libro singulari ad legem Fulsiam Caniniam

Potestatis verbo plura significantur. in persona magistratuum, imperium. in persona liberorum, patria potestas. in persona serui, dominium. at cum agimus de noxæ deditioe cum eo qui seruum non defendit, præsentis corporis copiam facultatēque significamus. In^d lege Atinia in potestatem domini rem furtiuam venisse videri, & si eius vindicandæ potestatem habuerit, Sabinus & Calsius aiunt.

CCXVI. VLP IANVS libro primo ad legem Æliam Sentiam

Verum est cum qui in carcere clusus est, non videri neque vinctum neque in vinculis esse, nisi corpori eius vincula sint adhibita.

CCXVII

SIGNIFIC.

22

CCXVII. I AVOLENS libro primo ex
Posterioribus Labeonis.

INter illam conditionem, Cum fari po-
ruerit, & Postquam fari potuerit, multum
interest. *nam* posteriorem scripturam v-
beriolem esse constat: at cum fari potuerit,
artiolem, & id tantummodo tempus signi-
ficari ^a, quo primum fari possit. § Item
ita data ^b cōditione, Illud facito in diebus, si
nihil præterea fuisset adiectum: in biduo
conditionem impleri oportet.

CCXVIII. PAPINIANVS libro vi-
censimo ^a *septimo* ^b *Questionum*.

Verbum FACERE omnem omnino
faciendi causam complectitur: dādi,
soluendi, numerandi, iudicandi, ambu-
landi.

CCXIX. IDEM libro secundo Respon-
sorum.

In conventionibus cōtrahentium vo-
luntatem potius quā verba spectari
placuit. Cum igitur ea lege fundum vecti-
galē municipes locauerint, ut ad heredem
eius qui suscepit, pertineret: ius heredum
ad legatarium quoque transferri potuit.

disponit. lib. 3. cap. 10. ex Hygino. Sed & quibus casibus appellatio
heredu ad singulares successores pertineat, vide eundem, in l. hereditas,
sup. hoc tit.

^a significare.

^b datam cō-
ditionem.

^c Nam plura-
lis elocutio duo-
rum numero

contenta est l.
libertas §. si p.

de man. test.

^d libro 37.

^e donandi.

^f Iter facere

dicitur qui am-
bulat: unde &

stipulatio iter

fieri, l. r. ca. de

his qui deiec.

^g Quaratio-
ne vectigales

agri ciuitanū,

locari solerent,

docet Alciatus

in l. hereditas,

F. ij.

a Coniuge l. si
dotali solut.
matr. Nomen
liberorū quū
sit collectum
plurū gradū,
qui fratrem &
eius liberos in
stituit. ordino
successivo vocat
se videbitur:
quod non est re
ceptum si filios
dixisset, l. gal
lus S. 1. r. de
lib. & post.
b liberorum
c dicunt
d in cogni
tione. al. co
gnationum
e singularum
f nepotis pro
neptris,
g aliter se ha
beat.

Liberorū appellatione nepotes, & pro
nepotes, ceterique qui ex his descen
dunt, continentur. hos enim omnes appella
tione lex duodecim tabularum compre
hendit. totiens enim leges necessarium du
cunt cognitionem singularum nomini
bus uti, veluti FILII, NEPOTES, PRO
NEPOTES, ceterorumque qui ex his de
scendunt: quotiens non omnibus qui post
eos sunt, praestitum voluerint: sed solis his
succurrent, quos nominatim enumerent.
At ubi non personis certis, nō quibusdam
gradibus praestatur, sed omnibus qui ex
eodem genere orti sunt: liberorum appella
tione comprehenduntur. § Sed & Pa
pirius Fronto libro tertio responsorū ait,
praedio cum vilico & contubernali eius
& filiis legato, nepotē quoque ex filiis con
tineri: nisi voluntas testatoris aliter ha
beat. filij enim appellatione saepe & nepo
tes accipi, multifariam placere. § Diuus
quoque Marcus rescripsit, non videri sine
liberis defunctum, qui nepotem suum he
redem reliquit, § Præter hæc omnia na
tura nos quoque docet parentes pios, qui
liberorū procreandorum animo & voto
vixores ducunt: filiorum appellatione om
nes qui ex nobis descendunt, contineri.
nec enim dulciore nomine possumus ne
potes

potes nostros, quàm filij, appellare. idcirco filios filiâve concepimus, atque edimus, vt ex prole eorum earumve diuturnitatis nobis memoriam in ævum relinquamus.

CCXXI. PAVLVS libro decimo

Responsorum

P Aulus respondit, falsum tutorem eum verè dici, qui tutor non est. siue habet tutor datus est, siue non, sicut falsum testamentum quod testamentum non est. & modius iniquus, qui modius non est.

CCXXII. HERMOGENIANVS libro

secundo Iuris epitomarum

P Ecuniz^b nomine non solum numerata pecunia: sed omnes res tã soli quàm mobiles, & tam corpora quàm iura continentur.

CCXXXIII. PAVLVSLIBRO secundo Sen-

tentiarum

L Atæ culpæ finis est, non intelligere id quod omnes intellegunt. § Amicos^c appellare debemus, non leui notitia coniunctos: sed quibus fuerint iura cum patrefamilias, honestis familiaritatis quæsitæ rationibus.

antiqui quod habebant in pecoribus habebant: quæst. 3. c. totum.

^c Amicitia prima non hic describitur, quã Græci explicat *φιλία* pro *φιλία* & *φιλία*, sed ea quæ honesta consuetudine introducta est: de qua proditum est leges accipiendas esse, quæ causa amicitie aliquid inducunt, l. sciendum § si alicuius m. de legatio.

F. iij.

^a Argumentum hinc potest accipi, tutorem inuoluntate datum, proprie tutorem non dici l. 3. de test. tut. sic testamentum nullum, non est proprie testamentum l.

2. § i. n. quænam admodum testamentum. A. A.

^b Augustinus in lib. de doctr. Christ. Totum, inquit quod homines in terra habent quorundamque domini sunt, pecunia dicitur, quis

Christ. Totum, inquit quod homines in terra habent quorundamque domini sunt, pecunia dicitur, quis

a libro o-
ctauo

b Quicumque
vinculus est in
vinculis esse di-
citur, siue pu-
blice à magi-
stratu, siue pri-
uatum vt ser-
uus à domino.

c significan-
tur, al. signifi-
cari.

d Ex tit. de
fugiti.

e in ipsum fa-
ctum

f mentis

g etiam hūc

h oportet

i facto

k Male non-
nulli eum quē
hic legunt.

CCXXXIII. VENVLEIVS libro septimo

Stripulationum

V Inculorum^b appellatione vel priuata
vel publica vincula significat. custo-
dia verò, tantum publicam custodiam.

CCXXV. TRYPHONINVS libro pri-
mo *Disputationum*

F Vgitius^d est, non is qui solum
consilium fugiendi à domino susce-
pit, licet id se facturum iactauerit: sed qui
ipso facto fugæ initium mentes deduxe-
rit. nam & furem, adulterum, aleatorem,
quancumque aliqua significatione ex animi
propositione cuiusque sola quis dicere
posset, vt etiā is qui in nonquā alienā rē
inuito domino subtraxerit, numquā alic-
nā matrem familias corruperit, si modò e-
ius mētis sit, vt occasione data id cōmisu-
rus sit: tamen oportere^b eadem hęc crimi-
na adsumpto actu intellegi. & ideo fugiti-
uum quoque, & erronem non secundum
propositionem solam, sed cum aliquo ac-
tu^e intellegi constat.

CCXXVI. PAVLVVS libro primo Ma-
nualium

M Agna negligentia culpa est. ma-
gna culpa dolus est.

CCXXVII IDEM libro secundo Ma-
nualium

EX illa parte editi Tum^k quē ei hereditas
esse oportet, heredis hereditibus bonorum
possessio

possessio non defertur. Item in substitutione in his verbis QVISQVIS MIHI HERES ERIT, proximus heres tantum significatur. imò non tantum proximus heres, sed etiam scriptus.

CCXXVIII. IDEM libro singulari de Cognitionibus

Municipes intellegendi sunt & qui in eodem municipio nati sunt.

CCXXIX. IDEM libro singulari de Testibus fideicommissis

Transacta finitave intellegere debemus non solum a quibus controuersia fuit, sed etiam quæ sine controuersia sint possessa:

CCXXX. IDEM libro singulari ad Senatusconsultum Orficianum

VT^b sunt iudicio terminata, transactione composita, longioris temporis silentio finita.

CCXXXI. IDEM libro singulari ad Senatusconsultum Tertullianum

Quod^c dicimus eum qui nasci speratur, pro superstite esse, tunc verum est, cum de ipsius iure quaeritur. aliis autem non prodest nisi natus^d.

CCXXXII. GAIUS libro primo de Verborum obligationibus

Hæc enuntiatio, Quæ sunt pluris aureorum viginti, simul & quantitatis & æstimationis significatiua est.

Filiij

a de quibus

b Ex l. si
c. ad Tertull.

c Coniunge l.
aquisimum. ad
Tertull.
d natus sit

e Ex l. si a
110. de fideic.

CCXXXIII. IDEM *libro primo ad legem
duodecim tabularum.*

a Calumnietur. *al. cauilletur. Reitor est Flor. id est, frustretur.*
b qui per

c *Alc. lib. 2. Præterm.*
d *πλάδης*

e *vt ἐκόντης*
& id

f & telum

SI CALVITVR " ET MORETVR,
ET FRVSTRETVR. inde & calumniatores appellati sunt, quia^b per fraudem & frustrationē alios vexarent litibus. inde & ca Billatio dicta est. § Post kalendas Ianuarias die tertio pro salute principis vota suscipiuntur. § Telum vOlgo quidē id appellatur, quod ab arcu mittitur. sed nunc omne significatur, quod mittitur manu. Ita sequitur, vt & lapis & lignum & ferrum hoc nomine contineatur. dictumque ab eo quod in longinquum mittitur, Græca voce || figuratū, ΑΠΟ ΤΟΥ ΤΗΛΟΥ^d, & hanc significationem inuenire possumus & in Græco nomine: nam quod nos telum appellamus, illi ΒΕΛΟΣ appellant, eoque nomine vOlgo quidem id significatur, quod ab arcu mittitur: sed non minus omne significatur, quod || cum || mittitur manu, || ΑΠΟ ΤΟΥ ΒΑΛΛΕΣΤΑΙ. Admonet nos ΖΕΝΟΦΩΝ, nā ita scribit, ΚΑΙ ΤΑΒΕΛΗ ΟΜΟΣΕ ΕΦΕΡΕΤΟ ΛΟΓΚΑΙ, ΤΟΞΕΥΜΑΤΑ, ΣΦΕΝΔΟΝΑΙ: ΠΑΡΙΣΤΟΙ ΔΕ ΚΑΙ ΑΙΘΟΙ ||^e & id quod ab arcu mittitur. apud Græcos quidem proprio nomine ΤΟΞΕΥΜΑ vocatur: apud nos autem communi nomine f telum appellatur.

CCXXXIII. IDEM *libro secundo ad legem
duodecim tabularum*

Quos

QVos nos hostes appellamus, eos veteres perduelles appellabāt, per eam adiectionem indicātes cum quibus bellū esset. § Locuples est, qui satis idoneē habet pro magnitudine rei, quam actor restituendam esse petit. § Verbum vivere quidam putant ad cibum pertinere. sed Ofilius ad Atticum ait, his verbis & vestimenta & stramenta^b contineri. sine his enim vivere neminem posse.

CCXXXV. IDEM libro tercio ad legem duodecim tabularum

Ferri propriē dicimus, quā quis suo corpore Vaiolat, portari ea quā quis iumento secum ducit, agi ea quā animalia sunt. § Fabros & lignarios dicimus non eos dumtaxat qui ligna dolarent: sed omnes qui edificarent.

CXXXVI. IDEM libro quarto ad legem duodecim tabularum

Qui venenum^d dicit, adlcere debet verum malum, an bonū. nam & medicamenta venena sunt: quia eo nomine omne continetur, quod adhibitum naturā eius cui adhibitum esset, mutat. cum id quod nos venenum appellamus, Græci

minit Papinia. l. penul. 4. π. de via pub. idem licitum esse teston tradit, trochos, id est rotas extra ergasterium proponere.

¶ tignarios ¶ ligna d. Vox hæc media est unde Virgil. malum virus dixit, ut ostenderet esse quoque aliquod virus quod malum non sit. Versus Hom. hic citatus est Odyss. 4. & aliis dixit φάρμακον καὶ ἐγόνον.

a Locuple-
tem, antiqui
corum, id est
agrorum ple-
num appella-
bant. Eum hic
intelligimus quā
satis & idoneē
habet, in rebus
tamen immo-
bilibus proma-
gnitudine vel, in
qua fideri solet
adhibetur. A.
b Hoc nomi-
ne significatur
omne quod solo
causa quiescenti
divitibus, sicut
pharmiones
palea & mat-
ta A.
c Videtur in

specie Faber
accipi, pro li-
gnario seu ma-
teriario tan-
tū, qualem
Græci τέκ-
τα vocant: cu-
ius vocis me-

a *Alc. libr. 2.**Præterm.*

b nominis

c distinctio-
nem fieri.

d δρὸς apud

e ἄπο τῷ δρὸς

i. à quercu: m

de eodem sensu

f δρὸν ἄρβω

omnes arbores

fructus dēntur

f negatibus:

Vide Vallam

elegant. lib. 3.

g Tribus or-

dinibus consta-

bat Pop. Rom.

plebe, equite &

senatu.

h Detestari

in iure est cum

testatione de-

nuntiare. i. sen-

tentia sua ali-

quem per de-

nuntiationem

admonere: quod

& protestari di-

cimus.

i quod quidā

k Noxæ

l libro sin-

gulari de ra-

citis Fidei-

commisiss

φαρμακον^a dicūt. apud illos quoque tā me-
dicamenta, quā quæ nocēt, hoc nomine^b
continentur, vnde adiectione alterius, no-
mine distinctio^c fit. admonet nos summus
apud eos poetarū Homerus. nam sic ait:

Φαρμακὰ πολλὰ ἀπὸ ἰδνῶν μίγνυσθαι, πολλὰ δὲ
ἴλυσθαι.

Venena multa quidem multa, bona mixta,
multa autem noxia.

§ Glandis appellatione omnis fructus
cōtinetur, vt lauolentus ait, exemplo Græ-
ci sermonis^d, apud quos omnes arborum
Species ἀνθρώποις^e appellantur.

CCXXXVII. IDEM libro quinto ad Legem
duodecim tabularum

D Vobis negatibis^f verbis quasi per-
mittit lex magis quā prohibuit. id-
que etiam Seruius animaduertit.

CCXXXVIII. IDEM libro sexto ad Legem
duodecim tabularum

P Lebs^g est ceteri ciues sine senatoribus.

§ Detestatum^h est testatione denu-
ciatum. § Pignus appellatum à pugno:
quia res quæ pignori dantur, manu tradū-
tur. vnde etiam videri potest verum esse,
quidamⁱ putant, pignus propriè rei mo-
bilis constitui. § Noxiæ^k appellatione om-
ne delictum continetur.

CCXXXIX. POMPONIVS libro singu-
lari^l Enchiridii

P V pillus est, qui cū impubes est, de-
fuit in patris potestate esse aut morte
au^g

aut emancipatione. § Seruorum appella-
tio ex eo fluxit, quod Imperatores || no-
stri || captiuos vendere, ac per hoc serua-
re, nec occidere solent. § Incola^a est, qui a-
liqua^b legione domicilium suum contu-
lit quem Græci *τοποικιστής* appellat. nec
tantum hi qui in oppido morantur, inco-
læ sunt: sed etiam qui alicuius oppidi fini-
bus ita agrum habent, vt in^d eum se quasi
in aliquam sedem recipiant. § Munus pu-
blicum est officium priuati hominis, ex
quo commodum ad singulos, vniuersos-
que ciues, remque eorum imperio magi-
stratus extraordinarium^e peruenit. § Ad-
uena, quæ Græci *ἀποικιστής* appellat. § De-
curiones quidam dictos aiunt ex eo, quod
initio cum coloniarum deducerentur, decima
pars eorum qui ducerentur, consilij pu-
blici gratia conferri solita sit. § Vrbs ab
vrbe appellata est. vrbare est aratro defi-
nire. & Varus ait, vrbum appellari curua-
turam aratri, quod in vrbe condenda ad-
hiberi solet.

Opidum ab ope dicitur, quod eius rei
causa mœnia sint constituta. § Territo-
rium est vniuersitas agrorum intra fines
cuiusque ciuitatis. quod ab eo quidam
dictum aiunt, quod magistratus eius lo-
ci intra eos fines terrendi, id est summo-
uendi ius habet^b. § Verbū suū ambiguū est, h habent^g
vtrū de toto, an de parte significat: & ideo

^a Alc. lib. 2.

^b Parerg. cap. 7.

^c Alc. lib. 2.

^d intra eum

^e Extraordi-

^f in aliquam

^g deduce-

^h habent^g

ⁱ deduce-

^j deduce-

^k deduce-

^l deduce-

^m deduce-

ⁿ deduce-

^o deduce-

^p deduce-

^q deduce-

^r deduce-

^s deduce-

^t deduce-

^u deduce-

^v deduce-

^w deduce-

^x deduce-

^y deduce-

^z deduce-

qui iuret suum non esse, adicere debet, neque sibi communem esse.

CCXL. PAVLVS ex libris sex libro primo
Imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum

a Hec verba
soluta mat.

Generaliter accipi ex materia
subiecta poterunt, siue re-

spectu solutum
sit: siue in futurum
solutur: respectu futuri,

reconditio est, non
autem respectu
presentis præ-

teritii. A. A.
* Gregov. i. nota-
tionum: & cer-
ta de re aliqua
sententiarum.

al. Gregov. i. ho-
rarum: vel etiam
annalium. A.

b Labeo ait:
& verius est:
c artemon
d addita-
mento,

e vt &

CVm quærebatur, an verbum soluto ma-
trimonio * dotem reddi, non tantum di-
uortium, sed & mortem cōtineret, hoc est
an de hoc quoque casu contrahentes sen-
tiant: & multi putabāt hoc sensisse. & qui-
busdam aliis contra videbatur: secundum
hoc motus Imperator pronuntiauit, id a-
ctū eo pacto, vt nullo casu remaneret dos
apud maritum.

CCXLI. QVINTVS MCVIVS

SCAEVOL A libro singulari

* OPON

IN rutis cæsis ea sunt, quæ terra non te-
nentur, quæque opere structili, recto-
rioue non continentur.

CCXLII. IAVOLENVS libro secundo

ex posterioribus Labeonis

M Alum navis esse partem, artemo-
nem autem non esse, Labeo ait:
quia pleræque naues sine malo inutiles es-
sent. ideoque pars navis habetur. artemo-
nem autem magis adiectamento, quam pars
navis est. § Inter proiectū & immissum
hoc interesse ait Labeo, quod proiectum
esset id quod ita prouheretur, vt nusquā
requiesceret: qualia mæniana & suggrun-
da

da^e essent. immissum autem, quod ita fieret, ut aliquo loco requiesceret: veluti tigna, trabes quæ immitterentur. § Plumbum quod⁴ regulis poneretur, ædificij esse ait Labeo sed id quod hypethri^e tegendi causa^d poneretur, contra esse. § Vicuam non solum eam quæ aliquando nupta fuisset, sed eam quoque mulierem quæ virum non habuisset, appellari ait Labeo. quia vi dua sic dicta est, quasi vecors, vesanus, qui sine corde aut sanitate esset. similiter vicuam dictam esse sine duitate. § Straturam^e loci alicuius ex tabulis factis^f, quæ æstate tollerentur, & hyeme ponerentur, ædium esse ait Labeo: quoniam perpetui vsus^h paratæ essent, neque ad rem pertinere, quod interim tollerentur.

CCXLIII. SC AEVO LA libro octauode-
cimo Digestorum

SCAUOLA^a respondit semper acceptum^k est, ut libertorum appellatione etiam hi contineri intelligantur, qui eodem testamento vel posteriore loco manumitterentur: nisi manifestè, is, à quo peterentur^l, contra defuncti voluntatem doceret peti.

CCXLIII. LABEO libro quarto pitha-
non à Paulo epitomatorum

SI qua pœna est, multa est. si qua multa est, pœna est. Paulus utrunque eorum falsum est, namque harum rerum dissimilitudo ex hoc quoque apparet, quod de

a suggerundæ

b pro tegendis

c Bud. ad le. ex

Sylva. de vsu fr.

al. cor. de se

d cor. de se

poneretur

e Straturam

f factam,

g coniungit l.

fundi. §. La-

beo. de actiõn.

empt.

h vsus causa

i coniungit l.

alimenta. de a-

limen. leg.

k acceptum

esse.

l peteretur

m ex Pauli

epistola

pœna prouocatio non est: simul atque enim victus quis est eius maleficij, cuius pœna est statuta, statim ea debetur. At multæ prouocatio est: nec antè debetur, quàm aut non est prouocatum, aut prouocator victus est. nec aliter quàm si is dixit, cui dicere liceret. Ex hoc quoque earū rerum dissimilitudo apparere poterit, quia pœnæ certæ singulorum peccatorū sunt: multæ contrā. quia eius iudicis potestas est, quantam dicat, nisi cum lege est constitutum, quantam dicat,*

CCXLV. POMPONIVS libro decimo

Epistularum.

STatue adfixæ basibus strutilibus, aut tabulæ relēgatæ catenis, aut erga parietem adfixæ, aut si similiter cohærent lychni ^a, non sunt ædium: ornatus enim ædium causa parantur, non quo ædes perficiantur. Idem ^b Labeo ait, prothyrum quod in ædibus || iterum ^c qui || fieri solet, ^d ædium est.

^a lychnis

^b Item

^c interdum

^d lib. sexto.

^e Alc. lib. 2.

^f Præterm.

^g libris Pithanon.

^h In aliis exemplaribus lib.

ⁱ gè aliter hic interpungitur.

^j non enim potest

^k cum nemo ex,

CCXLVI. IDEM libro sexto decimo ^a *Epistularum.*

APud ^a Labeonem ^f pithanon ita scriptum est: exhibet, qui præstat eius de quo agitur præsentiam, nam etiam qui sistit, præstat eius de quo agitur præsentiam nec tamen || cum || exhibet. || & || qui ^g mutus aut furiosus aut infans exhibet, non ^b potest videri eius præstare præsentiam: ^j nemo

mo enim ex eo genere præsens satis aptè appellari potest.

§ Restituit non tantùm qui solum corpus, sed etiam qui omnem rem, conditionemque reddita causa præster, & tota restitutio iuris est interpretatio.

DECLARATIO PER MODUM DISPOSITIONIS SUPERIORIS tituli De Verborum Signific. ex M. Wesemb. V. C. scriptis.

AL C I A T V S lib. I. quem de verb. signific. inscripsit, Verba, inquit, quatuor modis accipiuntur, ex Proprietate, Improprio, Vsu, & Interpretatione.

Proprietas verborum non tantùm ad nomen sed ad vim significandi referenda est: quare ut appellatio per metaphoram aliâve figuram sumpta, propria nobis erit, dummodo nihil significantius dici possit. *Proprietas*

Improprium est quod non suo nomine dicitur: ut vendere pro locare, Bart. in l. Cotens §. qui maximos. D. de Publi. dare pro tradere l. 94. hoc tit. Aut per fictionem dicitur. *Improprietas*

Ex Vsu communi loquendi verba significationem accipiunt: nam vsus etiam proprietati præscribit, l. Cum de lanionis. §. asinam, De fundo instruct. ut meritò de illo dixerit Horatius: Quem penes arbitrii est & vis & norma loquendi. Per interpretationem vel extensionem, quum de similibus ad similia proceditur, ut videre est in l. 1. hoc tit. *Vsus*. *Interpretatio*.

Verba.

VERBI autem appellatio hîc tam nomina quàm verba aliâque orationis partes atque ipsam adeo orationem comprehendit. de omnibus enim videmus hîc agi.

Nomina.

DE NOMINIBVS aut vim nominis habentibus, vt quum exponitur quid sit Dies l. 2. & 3. h. t. iter diei d. l. 3. h. t. Mille passus l. 254. h. t. Annus, Annus bissextilis, l. 98. h. t. anniculus l. 132. Mēsis l. 98. Quæ anni maior pars l. 156. Quid subsignatum l. 39. Probrum. opprobrium l. 42. & 224. Auxilium. consilium l. 53. Gestum ll. 19. & 20. & 58. Factum l. 59. Magister 57. Intestatus l. 64. Arbitratus l. 68. Dolus malus l. 69. Impensa l. 79. Optimus Maximus ll. 90. & 126. & 161. & 169. Proximus ll. 92. & 155. Supremus l. 92. Reliqui ll. 95. & 160. Cæteri l. 160. Meum, tuum, ll. 25. & 91. & 205. Suum l. 239. Aliquorum l. 96. Terenixa l. 137. Pellex l. 144. Ille aut ille l. 224. Speciosus l. 100. Stuprum. l. 101. Adulterium l. 101. Furtum. ll. 229. & 230. Diuortium ll. 101. & 191. Repudium ll. 101. & 191. Morbus l. 101. Morbus fonticus l. 103. Vitium corporis l. 101. Hostes l. 118. Vfsura l. 121. Fraus l. 131. Pœna l. 131. multa ll. 131. & 244. Portio l. 164. Portio virilis l. 145. Coniunctio l. 142. Cauillatio ll. 177. & 233. Donum : munus ll. 18. & 194. & 214. Munus publicum l. 139. Absens l. 199. Mangones l. 207. Mercatores l. 207. Venalitarii l. 207. Pluris l. 192. & 232. Dolus l. 226. Lata culpa ll. 213. & 223. & 226. Negligentia l. 226. Potestas l. 215. Vincula l. 216. & 224. Carcer l. 216. Custodia 224. Nomina pluralis numeri, l. 217. Falsum testamentum l. 221. Amici l. 223. Fugitiuus d. l. 225. Erro 225. Noxa l. 237. Transacta final.

229

*Nomina hæc
suis quibusque
legibus expli-
cantur.*

229. & 230. Locuples l. 239. ruta caesa ll. 241.

DE *Verbis*, vt, Quid significet verbum *O- Verba.*
portebit l. 8. Oportere l. 37. Rapuisse l. 9. Resti-
 tuere l. 22. 35. Detestari l. 39. & 237. Solui vin-
 culis l. 48. Persequi l. 57. Pertinere ll. 70. 181. Ca-
 pere, l. 6. Accipere, Praestare l. 71. Dare l. 761.
 Cognoscere, recognoscere l. 56. Dispungere
 l. 56. Rationes edere: reddere ll. 8. 9. & 94.
 Derogare, abrogare l. 102. Assignare liber-
 tum l. 107. Censere l. 111. Debere l. 114.
 Soluere l. 76. Ligare l. 120. Est l. 123. Erit
 l. 123. Peperisse l. 132, & 171. Perficere l. 139.
 Capere l. 140. Habere l. 143. 164, & 188. Habere
 filium l. 141. Pernoctare l. 166. Abesse l. 173. &
 199. Facere l. 175, & 218. Commendare l. 186.
 Exigere l. 187. Cauere l. 188. Iudicare reum
 l. 297. Cedere diem l. 213. Calumniari, frustra-
 ri, morari l. 233. Viuere ll. 234. Ferri, Portari
 l. 235. Exhibere l. final. h. t.

DE *Prepositiōibus* & consimilibus oratio- *Prepositio-*
 nis partibus: vt, Quid significet Penes & Apud l. *nes.*
 63. Ante l. 133. Post l. 132. Cum l. 219. Co-
 ram l. 209. Palam l. 33. Recte l. 2. Amplius
 8. Dum l. 189. Minus l. 150. Duntaxat l. 202
 Postquam l. 219.

DE *Oratione*, Quam vim habeat coniuncta, *Oratio.*
 disjuncta, disjunctiua, subdisjunctiua separata ll.
 28. 29. 52. Item haec, Cum erit commodum l. 125.
 Cum potero l. 125. Intra diem mortis l. 134. Fu-
 rem esse aut furto noxaeque solutum, l. 174. & 200.
 Quanti ea res erit, vel eam esse apparet l. 179. &
 193. Soluta matrimonio l. 240. Qua in par-
 te etiam obseruandum est singulari saepe vsur-
 pari pro plurali l. 158. Et, Duas negatiuas vale-
 re. *Sing. pro plur. vsur- palum.*

G.

re affirmatiuam l. 238.

Res.

*Persona.
Actiones.*

QVOD ad *Res* attinet, tenendum est *Res* nomen esse vocabulum, vt dialectici appellant, Transcendens, quòd omnia quæ in toto vniuerso existit, vno significatu cõprehendit l. 5. Nec villo prædicamentorum ordine aut gradu coercetur. Sed *res* omnes in doctrina iuris, ad tres ordines redigi solent: *Ad Personas*, videlicet. *Res* & *Actiones*. nam hæc sunt obiecta iuris propria. Quare significationes earum duntaxat rerum quæ ad ea obiecta pertinent, hoc in titulo inueſtigantur.

AC quia triplex est personarum respectus, quorum vnus est ex iure naturæ, alter ex iure gentium, tertius ex iure ciuili desumitur: Primò quo ad naturalem hominum respectum hîc quæritur, Quis hominis appellatione contineatur l. 152. An monstra l. 135. An is qui in vtero est l. 153. & 162. & 231. Qui mortuus nascitur l. 129. Spado l. 128. An nomine virili veniat mulier l. 1. & 101. in §. fi. & 195. Mulieris, virgo l. 13. Virgines, Vidua l. 242. in §. viduam. Qui comprehendantur nomine Parentum l. 51. Liberorum l. 56. & 148. & 149. & 220. Filiorum l. 84. & 116. & 122. & 201. Filiarum l. 164. Natorum l. 104. Posthumorum l. 64. Puerorum l. 161. & 204. Fratrum l. 201. Soceris l. 146. Generi l. 136. Nurus l. 50. Neptis l. 136.

*Personarum
respectus.*

DE respectu personarum iuxta Ius gentium hæc exponuntur, Quinam sint Liberi: qui Serui l. 40. & 239. Et inter hos qui Vrbani, Rustici, Villici, &c. l. 203. qui Patroni l. 12. Liberti l. 59. & 195. & 172. & 284. Quis vere possessor l. 39.

l. 59. Locuples l. 134. Ruptor l. 110. De bitor l. 108. Creditor l. 110. & 11. & 12. & 54 & 55. Hores perduelles l. 234, &c.

CIRCA *respectum Iuris* Civilis hæc traduntur, Quid sit *Civis*, *Municeps* *l. 228. Incola l. 229. Paterfamilias l. 195. Materfamilias l. 46. Familia l. 40. & 166. & 195. & 196. Testator, Intestatus l. 64. Heres l. 65. & 70. & 170. & 227. Tutor l. 221. Pupillus l. 239. Sequester l. 109. Plebs l. 237. Collegium l. 85. Collegæ l. 172. Contubernales l. 184. Decuriones l. 239. Provinciales l. 190, &c.*

DE Rebus, primùm in genere quæritur, Quid sit *Res* *l. 5. & 6. & 23. & 72. Opus l. 5. Totum l. 25. s. i. Pars l. 25. & 26. Deinde* *speciatim* de rebus *corporalibus & incorporalibus. Corporalia aut publica sunt aut priuata. In publicis ostenditur quid sit Vrbs, Oppidum l. 239. Vrbs Roma l. 87. & 139. & 147. Bona ciuitatis seu Reipublicæ l. 15. & 16. & 17. Publica vestigia l. 17. Ostentum l. 38. De Priuatis Quid sit res mobilis aut soli l. 93. Deinde in Mobilibus, Quid merx l. 66. & 207. Pecunia l. 4. & 97. & 178. & 222. *Æs* l. 159. *Æs alienum*: Summum l. 213. *Peculium* l. 182. *Stipula* l. 30. *Fruges, frumentum* l. 77. *Glans caduca* l. 30. & 236. *Pomum* l. 205. *Vicus* l. 43. 44. & 234. *Vestimenta*, *Vestis* l. 45. & 127. *Toga* l. 180. *Instratum*, *stragula* l. 45. *Ornamenta* l. 74. *Boues* l. 89. *Carbones* l. 167. *Ligna* l. 167. & 168. *Vinaria vasa* l. 206. *Dolia, Seria, Amphoræ* l. 206. *Ruta casa* l. 243. *Telum* l. 233. *Arma* l. 41. *Venenum* l. 236. *Malum nauis, artemon* l. 242. *Tabernacula* l. 184.*

DE rebus soli, Quid *Fundus* l. 60. & 111. & 115. *Res soli*.
G. ij.

Corporalia. Ager *l.* 27. & 111. & 115. Sylva cadual *l.* 30. Terra noualis, Integra *l.* 30. Continens *l.* 99. Litus *l.* 96 & 112. Pascua *l.* 30. Pratum *l.* 31. Portus 59. Locus *l.* 60. Areal. 111. Prædia urbana, rustica *l.* 198. Edificium *l.* 242. & 245. Aedes, domus *l.* 203. Tugurium *l.* 180. Taberna *l.* 183. Taberna instructa *l.* 186. Proiectum immisum *l.* 242.

Incorporalia.

DE *Incorporalibus*, Quid sit & contineat hereditas *l.* 3. & 24. & 119. & 138. & 165. & 178. vid. *l.* 637. tit. sequenti. Hereditas lege obueniens. *l.* 130. Hereditas delata *l.* 151. Sponsio *l.* 7. Solutio perfecta, imperfecta *l.* 12. & 132. & 82. & 117. & 176. Actus *l.* 19. Contractus *l.* 19. & 20. Gestus *l.* 19. & 20. Donatio *l.* 67. Bona *l.* 21. & 39. & 83. & 88. & 182. & 208. Et ea quotuplicia *l.* 44. Restitutio *l.* 22. & 35 & 73. & 75. & 81. & 246. Exhibitio *l.* 22. Possessio *l.* 7. Iura prædiorum *l.* 86. Fructus, ususfructus *l.* 25. & 26. Usus *l.* 230. Vial. 157. Stipendium, tributum *l.* 27. Alienatio *l.* 28. & 67. Derestatio *l.* 40. Liberatio *l.* 46. & 47. Substitutio *l.* 163.

Actiones seu iudicia.

DE *Actionibus seu Iudiciis*, Quid sit *l.* 136. Actio *l.* 8. & 78. Persecutio *l.* 34. & 18. Petitio *l.* 178. Causa capitalis *l.* 103. Notio *l.* 99. Præuarcatio *l.* 112. Satisfactio *l.* 61. Pronunciatum, statutum *l.* 46. Transactum, finitum *l.* 229. & 230.

FINIS LEGVM ET EXPLICATIONIS Tituli de Verb.

sign.

TIT.

TIT. XVII. PAND.
DE **|| DIVERSIS ||** RE-
GVLIS ⁴ IVRIS

antiqui.

EX omnibus partibus iuris variæ Sen-
tentiæ & Regulæ hoc titulo proponen-
tur, id est multarum rerum quæ eodẽ
se habent modo comprehensiones bre-
ues: vel ex eo quod plerunque fit rerum defini-
tiones breues Et ius antiquum* vocat quo iamdiu
populus vsus est: minimè abrogatū Constituti-
onibus Iustiniani: nec enim hic inuenias re-
gulā illam antiquam, Actiones ab heredibus con-
tra heredes non incipere. Sed neque omnes re-
gulas quæ manent adhuc: non illam, Noxam ca-
put sequi, quæ dicitur regulā iuris antiqui Nou.
Majoriani quadam: non illam quæ veteris iu-
ris definitio & regulā in l. 1. C. Th. de fide inst.
Petitori incumbere necessitatem probandi rem ad se
pertinere: non quæ veterum regulā l. 1. §. veteres
De adq. pos. Per seruū hereditarium non posse ad-
quiri quod sit eiusdem hereditatis. Possim recen-
se complures alias: sed neque debeo neque vo-
lo. Præterea ius antiquum vocat non quod le-
ges vel constitutiones induxerunt, sed anti-
quam prudentiam iuris Auditorū, v. est in lege
21. C. de fur. & consonā Iurisconsultorum de-
finitionem, in l. vlt. C. Th. de diu. ref. qualis est
regulā Catoniana: & quæ certissima iuris regulā
est, non aut, Inst. de per. & temp. a. c. Ex delicto
G. iij.

a. Differt lex
à regulā, quod
illa dicitur quā
populus certo &
cognitio omnibus
iure constituitur
Regulā verò,
quam Iuriscō-
sulti ex pluri-
bus legū capitū
bus notatis, in-
ter se, compa-
ratis elicerunt.
ut non omnino
incommode di-
cere possimus,
Leges esse ran-
quam voces, &
sonos singulos:
Regulā verò
esse tanquā har-
moniam & con-
centrum. Vide
plura apud F.
Hotom. lib.
Obscr. 2. cap. 40.
* ius antiquū.

a. Alc. lib. 5. pœnalibus actionibus heredes non teneri: & quæ ve- Perer. c. 1. & tus in §. si verò. Inst. de satisf. Neminem rei a- Duar. 1. Dispo. liene defensorem idoneum esse sine satisfactione. & cap. 46.

b. i. ius de re- De pœ. In ambiguis contra venditorem interpre- bus constitu- tationem fieri. & ceteræ quæ habentur hoc ti- tum

c. non vt ex & 191. ab hoc titulo alienissimas videri: nam quæ iure quod est in l. 28. Constitutio est D. Pij, non re- cōstitutæ sunt gula iuris aut si ea cōstitutio est regula, & quæ-

e. Hac erat libet Constitutio igitur alia. eadem causa Con- brevis explica- titutionis relatæ. l. 101. & responsi Neratij l. tio causa, ac 191. Lex autem lxxi. definitio est hereditatis. & veluti summa lxx. sorites, frustra repetitæ ex titulo superio- cōprehensio, quæ re; aut si hereditatis & soritis definitio est re- actor in iudicio gula, & qualibet igitur alia.

faciebat, ante- quam ad aduo- catos, & am- pliorem disce- prationem de- veniretur.

f. i. in brevis coactio. A sc. Ped. 3. Ferr.

Nam causam comicere, est ar- gumentum rei breuiter & sum- matim Iudici exponere: Cic. ad Hæc. lib. 2.

Gell. lib. 17. c.

5 & lib. 5. c. 10.

Gr. Aftomus

pre. all. loco. Ut igitur coniectio, causæ summam cōtinet ita Regula earum rerum quæ iure cōstitutæ sunt, breuiaria atque summas complectuntur. al. habent coniunctio.

PAVLVS || libro sextodesimo ad
Plautium ||

REGULA^a est, quæ rem^b quæ est, breuiter enar- rat. non^c ex regula ius sumatur: sed ex iure quod est, regula fiat.

Per regulam igitur bre- uis rerū^d narratio traditur, & vt ait Sabi- nus, quasi causæ coniectio est quæ simul cum in aliquo vitiata est, perdit officium suum.

II. VLPIANVS || libro primo ad
Sabinum ||

Fe-

Feminæ^a ab omnibus officiis ciuilibus vel publicis remotæ sunt: & ideo nec iudices esse possunt, nec magistratum gerere, nec postulare, nec pro alio interuenire, nec procuratores^b existere. Item impubes omnibus officiis ciuilibus debet abstinere.

III. IDEM || *libro tertio ad Sabinum*

Elus^c est || non || nolle, qui potest ule.

III. IDEM *libro sexto ad Sabinum*

VElle^d non creditur, qui obsequitur imperio patris^e vel domini.

V. PAVLVS || *libro secundo ad Sabinum*

In negotiis contrahendis alia causa habitata est furioforum, alia eorum qui fari possunt quamuis actum rei non intelligerent. nam furiosus nullum negotium contrahere potest: pupillus omnia tutore auctore agere potest.

VI. VLPIANVS || *libro septimo ad Sabinum*

Non sult heres esse, qui ad aliud transferre uoluit hereditatem.

VII. POMPONIVS *libro tertio ad Sabinum*

IVs nostrum non patitur eundem in paganis & testato^b & intestato decessisse. earumque rerum naturaliter inter se pugna est, Testatus, & Intestatus. ||

G.iii.j.

a *Coniunge l. 10. de statu hominum. l. 7. de bon poss.*

b *curatores: al. procuratrices*

c *Coniunge l. 4. de acq. her. ex qua potest cognosci uera hæc lectio.*

d *Ex l. 6. de acquir. her.*

e *partis*

f *Coniunge l. 9. de acq. her.*

g *al. Coniunge l. fuit quest. de acquir. her.*

h & testatum & intestatum

VIII. IDEM || libro quarto ad Sabinum ||

a Coniunge
l. 4. de iur. &
legit.I Vra^a sanguinis nullo iure ciuili diui-
mi possunt.IX. VLP IANVS || libro quintodecimo ad
Sabinum ||b Ex l. si ita
scriptum. 14.
de legat. 1oS Emper^b in obscuris quod minimum
est sequimur.X. PAVLVVS || libro tertio ad
Sabinum ||c Terē. in He-
cy. att. s. scen.
pen.S Ecundum^c naturam est, commoda cu-
iusque rei eum sequi^d quem sequen-
tur incommoda.

d consequi

XI. POMPONIVS || libro quinto ad
Sabinum ||I D quod nostrum est, sine facto nostro
ad alium transferri non potest.XSI. PAVLVVS || libro tertio ad Sa-
binum ||e Coniunge l.
fundi de usu &
hab.
f interpreta-
murI N^e testamentis plenius voluntates tes-
tantium interpretantur^f.XIII. VLP IANVS || libro nonodecimo
ad Sabinum ||N On videtur cepisse, qui per exce-
ptionem || à petitione || remouetur.XIII. POMPONIVS || libro quinto
ad Sabinum ||

g apponitur

f N omnibus obligationibus, in qui-
bus dies non ponitur &, presenti die
debetur.XV. PAVLVVS || libro quarto ad
Sabinum ||

Is qui

S^a ¶ qui actionem habet ad rem recuperandam, ipsam rem habere videtur. a Coniunge l. eandem. 72. de leg. 3.

XVI. VIPIANVS ^b ¶ libro vicensimo primo ad Sabinum ¶ b Idem

I Maginaria venditio non est pretio accedente.

XVII. IDEM ¶ libro vicensimo tertio ad Sabinum ¶

Um^c tempus in testamento adicitur^d, credendum est pro herede adiectum, nisi alia mens fuerit testatoris. sicuti in stipulationibus promissoris gratia tempus adicitur. c Coniunge l. 10. § 3. quando dies legat. ced. d additur

XVIII. POMPONIVS ¶ libro sexto ad Sabinum ¶

Quæ legata mortuis nobis ad heredem^f nostrum transeunt, eorū commodum per nos his, quorum in potestate sumus, eodem casu adquirimus. aliter atque quod stipulati sumus. nam & sub conditione stipulantes, omnimodo eis adquirimus, etiam si liberatis & nobis potestate^g domini conditio existat. e Coniunge l. 72. de ver. obl. f heredes nostros g libertate h præstita a dominis

XVIII. VIPIANVS ¶ libro vicensimo quarto ad Sabinum ¶

Qui cum alio contrahit, vel est, vel debet esse non ignarus conditionis eius. herediⁱ autem hoc imputari non potest, cum non sponte cum legatariis contrahit. Non solet exceptio doli nocere his i heredi autem eius

quibus voluntas testatoris nō refragatur.

XX. POMPONIVS || *libro septimo ad Sabinum* ||

Quotiens dubia interpretatio libertatis est, secundum libertatem respondendum erit.

XXI. VLPIANVS || *libro vicensimo septimo ad Sabinum* ||

a *Coniunge l. si legato xi. de manum. testa.*
b cui quod plus

Non^a debet. cui^b plus licet, quod minus est, non licere.

XXII. IDEM || *libro vicensimo octavo ad Sabinum* ||

c *Coniunge l. 7. hac vñtio. de contrah. em.*

In personam seruilem nulla cadit obligatio. Generaliter^c probandum est, ubi cunque in bonæ fidei iudiciis confertur in arbitrium domini vel procuratoris eius conditio, pro boni viri arbitrio hoc habendum esse.

XXIII. IDEM *libro vicensimo nono ad Sabinum*

d *Coniunge l. 11. depositi.*

Contractus^d quidam dolum malum duntaxat recipiunt, quidam & dolum & culpam. dolum tantum, depositum & precarium. dolum & culpam mandatum, commodatum, venditum, pignori acceptum, locatum, item dotis datio, tutelæ, negotia iusta. in his quidem & diligentiam^e. locietas^f & rerum communio & dolum & culpam recipit. sed hæc ita, nisi si quid nominatim convenit, vel plus vel minus, in singulis contractibus: nam hoc seruabitur, quod initio convenit. legem enim contractus

e diligentia.
f Sed & societatis

Etus ^a dedit excepto eo quod Celsus pu- ^a contractui
 tat, non valere si conuenerit ne dolus præ
 stetur: hoc enim bonæ fidei iudicio cōtra
 rium est ^b. & ita utimur. Animalium verò ^b al. esse
 casus, mortes, quæque sine culpa accEdūt,
 fugæ seruorum qui custodiri non solent,
 rapinæ, tumultus, incendia, aquarum ma-
 gnitudines, impetus prædonum à nullo
 præstantur.

XXIII. PAVLVS || *libro quinto ad
 Sabinum* ||

Q Vatenus cuius^c interfit, in facto, non ^c cuiusque
 in iure consistit.

XXV. POMPONIVS || *libro undecimo
 ad Sabinum* ||

P Lus cautionis in re^d est, quàm in per- ^d in rem
 sona^e. ^e in perso-
 nam

XXVI. VLPIANVS || *libro tricensimo
 ad Sabinum* ||

Q Vi potest inuitis alienare, multo ma- ^f inuitis a-
 gis & ignoratibus & absentibus po- ^f liquibus
 test.

XXVII. POMPONIVS || *libro sextode-
 cimo ad Sabinum*. || ^g Paulus

N Ec ex prætorio nec ex solemnī iu-
 re, priuatorum conuentione quic-
 quam immutandū est, quāuis obligationū
 causæ pactione possint immutari & ipso
 iure, & per pacti cōuenti exceptionē: quia
 actionū modus vel lege vel per prætorem

introducitur priuatorum pactionibus nō infirmatur, nisi tūc cū inchoatur actio, inter eos conuenit.

XXVIII. VLPIANVS || libro trigensimo sexto ad Sabinum ||

a Sumpta est ex l. si extraneus. de iur. dot. Et coniunge l. si qui credideris. r. de pac. Et l. maritum r. sol. matri.

b Coniunge l. qui a quolibet. de contrah. emp. r. Et l. s. de auct. iur. r. Et l. penult. huius tit.

c Coniunge l. 15. de cond. Et demonstr.

d Coniunge l. 50. de pact. cū alijs.

e pactum

D iuus^a Pius rescripsit, eos qui ex liberalitate conueniuntur, in id quod facere possunt, condemnandos.

XXVIII. PAVLVS libro octauo ad Sabinum

Q uod initio vitiosum est, non potest tractu temporis conualescere.

XXX. VLPIANVS libro trigensimo sexto ad Sabinum

N vptias^a non concubitus, sed consensus facit.

XXXI. IDEM || libro quadragensimo secundo ad Sabinum ||

V erum^a est, neque pacta, neque stipulationes factum posse tollere. quod enim impossibile est, neque pacto neque stipulatione potest comprehendī, ut vitalem actionem aut factum^a efficere possit.

XXXII. IDEM || libro quadragensimo tercio ad Sabinum ||

Q uod attinet ad ius civile, serui pro nullis habentur. non tamē & iure naturae: quia quod ad ius naturale attinet, omnes homines aequales sunt.

XXXIII. POMPONIVS || libro vicensimo secundo ad Sabinum ||

In

I Neo, quod vel is qui petit, vel is à quo petitur, lucri facturus est, durior causa est petitoris. a Lucri causa

XXXIII. VLP IANVS || libro quadragesimo quinto ad Sabinum ||

S Emper in stipulationibus & in ceteris contractibus id sequimur, quod actum est: aut^b si non pareat quid actum est, erit consequens ut id sequamur, quod in regione, in qua actum est frequentatur. Quid ergo si neque regionis mos appareat, quia varius fuit: ad id quod minimum est, redigenda summa est. b quod si non apparet al. unde si non paret.

XXXV. IDEM || libro quadragesimo octavo ad Sabinum ||

Nihil tam naturale est, quam eo genere quidquid dissolvere, quo colligatum est, ideo verborum obligatio verbis tollitur: nudi consensus obligatio contrario consensu dissolvitur. c Ex l. an inutilis de acceptilatio.

XXXVI. POM PONIVS || libro vicen-
mo septimo ad Sabinum ||

C Vipa est, immiscere se rei ad se non pertinenti.

XXXVII. VLP IANVS || libro quinquagesimo primo ad Sabinum ||

Nemo^d qui condemnare potest, absolvere non potest. d Coniungel. eum qui de inscriptione. l. si locus. de iud. l. si iudex. de re iud.

XXXVIII. POM PONIVS || libro vicen-
simonono ad Sabinum ||

a Coniunge
d. 12. de oblig.
& act.

Sicuti pœna ex delicto defuncti heres
teneri non debeat, ita nec lucrum face
re, si quid ex ea re ad eum peruenisset.

XXXIX. IDEM || libro trigensimo secundo
ad Sabinum ||

b mora sit
al. perhor
rescit. Hæc so
la vitiosa est.

In omnibus causis pro facto accipi
tur id, in quo per alium moræ b sit, quo
minus fiat.

XL. IDEM || libro trigensimo quarto
ad Sabinum ||

c Coniunge
l. 20. de acqu.
plu. arc.

Friviose, vel eius cui bonis interdictum
sit, nulla voluntas est.

XLI. VLP IANVS libro vicensimo
sexto ad Edictum

Non debet actori licere, quod reo nō
permittitur.

In re obscura melius est faBere repeti
tioni, quàm aduentitio lucro.

XLII. GAIVS || libro nono ad Edictum
provinciale ||

d agitur
e quomodo

Qui in alterius locum succedunt, iustā
habet causam ignorantie, an id qđ
peteretur, deberetur. Fideiussores quoque
non minus quàm heredes iustam ignoran
tiam possunt allegare. Hæc ita de herede
dicta sunt, si cum eo agetur d: non etiam si
agat. nam planè qui agit, certus esse debet,
cum sit in potestate eius, quādo vellet, ex
periri: & antè debet rem diligenter explo
rare, & tunc ad agendum procedere.

XLIII.

XLIII. VLP IANVS libro vicensimo octavo ad Edictum

Nemo ex his qui negant se debere, prohibetur etiā alia defensione uti, nisi lex impedit. Quotiens concurrunt plures actiones eiusdem rei nomine, una a vna tantum quis experiri debet.

XLIII. IDEM || libro vicensimo nono ad Edictum

Quotiens in herede damus de eo quod ad eum peruenit, quotiens ex dolo defuncti conuenitur, non quotiens ex suo. ^b damus actionem. ^c de dolo

XLV. IDEM || libro trigesimo ad Edictum

Neque ^d pignus, neque depositum, ^d Ex titu. de neque precarium, neque emptio, ^e pignor. neque locatio rei suae consistere potest. Priuatorum conuentio iuri publico non derogat.

XLVI. GAIVS libro decimo ad Edictum provinciale

Quod a quoquo poenae nomine exactum est, id eidem restituere nemo cogitur. ^e Ex titu. de pigno. ^f quoquam

XLVII. VLP IANVS libro trigesimo ad Edictum

Consilij non fraudulentum nulla obligatio est. ceterum si dolus & calliditas intercessit, de dolo actio competit. Socij mei socius, meus socius non est. ^g Ex tit. ma. vide l. 2.

XLVIII. PAVLVS || libro trigensimo
quinto ad Edictum ||

a Ex titu. de
diuor.

b persequen-
tantis

Q Vicquid^a || in || calore iracundiæ vel
fit vel dicitur, non prius ratum est,
quam si perseverantia^b apparuit iudicium
animi fuisse ideoque breui reuersa vxor
nec diuortisse videtur.

* Gaius

XLVIII. VLP IANVS * || libro trigensimo
quinto ad Edictum ||

c Extracta-
ta de tutel.

d Vlpianus

Alterius^c circumuentio alij non præ-
bet actionem.

L. PAVLVS^d || libro trigensimo nono
ad Edictum ||

e Ex ritu. de
noxal.

CVlpa^e caret qui scit sed prohibere non
potest.

LI. GAIVS || libro quintodecimo ad Edi-
ctum provinciale ||

f Ex ritu. de
bon. poss.

Non^f videtur quisquam id capere,
quod ei necesse est alij restituere.

LII. VLP IANVS || libro quadragesimo
quarto ad Edictum ||

Non defendere videtur non tantum
qui latitat, sed & is qui præsens ne-
gat se defendere, aut non vult suscipere a-
ctionem.

LIII. PAVLVS || libro quadragesimo
secundo ad Edictum ||

g Ex ritu. si
quid in fraud.
pat.

CVius^g per errorem dati repetitio est,
eius consulto dati donatio est.

LIIII. VLP IANVS || libro quadragesimo
sexto ad Edictum ||

Nemo

Nemo ^a plus iuris ad alium transferre potest, quàm ipse haberet.

a Ex tit. v. de legit.

LV. GAIVS ^b libro secundo de testamentis ad Edictum vrbicum

b Idem libro tertio de legatis ad Edictum vrbicum.

Nullus ^c videtur dolo facere, qui suo iure vitur.

c Ex tit. si quis omiff. causa testament.

LVI. IDEM ^d libro tertio de legatis ad Edictum vrbicum

d Gaius libro secundo de testamentis ad Edictum vrbicum.

Semper in dubiis Venigniora præferenda sunt.

LVII. IDEM || libro octauodecimo ad Edictum provinciale ||

Bona fides non patitur, vt bis idem exigatur.

LVIII. VLP IANVS || libro secundo Disputationum ||

Ex ^e poenalibus causis non solet in patrem de peculio actio dari.

e Ex tit. de pecul.

LIX. IDEM || libro tertio Disputationum ||

Heredem eiusdem potestatis iurisque esse, cuius fuit defunctus, constat.

LX. IDEM || libro decimo Disputationum

Semper qui non prohibet pro se interuenire, mandare creditur. sed & si quis ratum habuerit quod gestum est obstringitur mandati actione.

LXI. IDEM libro tertio Opinionum
H.

a *Coniunge l.
2. de ope. publ.*

Domum ^a suam reficere vnicuique licet, dum non officiat inuito alteri, in quo ius non habet.

LXII. IULIANVS libro sexto Digestorum

b *Ex tit. de
petit. her. Con-
iunge l. ei qui
eod. tit. § l. 24.
de verb. signi-
ficatione.*

Hereditas ^b nihil aliud est, quàm successio in vniuersum ius quod defunctus habuerit.

LXIII. IDEM libro septimo decimo Digestorum

c *habuerit
tempore mor-
tis.*

Qui sine dolo malo ad iudicium pro-
uocat, non videtur moram facere.

LXIII. IDEM libro vicensimonono Digestorum

Ea quæ raro accidunt, non temerè in
agendis negotiis computantur.

LXV. IDEM libro quinquagesimo quarto Digestorum

d *propositum.*

Ea est natura caBillationis, quam Græci ΣΟΠΙΓΗΝ ^d appellant, vt ab euidenter veris per breuissimas mutationes disputatio ad ea quæ euidenter falsa sunt, perducatur.

LXVI. IDEM libro sexagesimo Digestorum

e *produca-
tur.*

f *Marcellus
ait. al. Mar-
cel-
lus notat*

Marcellus ^f. definit debitor esse is, qui nactus est exceptionem iustam, nec ab æquitate naturali abhorrentem.

LXVII. IDEM libro octagesimo septimo Digestorum

Quotiens idem sermo duas sententias exprimit, ea potissimum excipitur, quæ rei gerendæ aptior est.

LXVIII. PAVLVS ^b lib: o singulari de
dotis repetitione

a accipietur,
b Paulus de
assignatione
libertorum

In omnibus causis id obseruatur, ut vbi personæ conditio locum facit beneficio, ibi deficiente ea beneficium quoque deficiat: vbi verò genus actionis id desiderat, ibi ad quemuis persecutio eius deuenerit, non deficiat ratio auxiliij.

LXVIII. IDEM || libro singulari || de assignatione libertorum

Nuito beneficium non datur.

LXX. VLP IANVS libro primo de officio Proconsulis

Nemo potest gladij potestatem sibi datam, vel cuius alterius coërcitionis, ad alium transferre.

c Coniunge l.
solet de officio
Præf.

LXXI. IDEM secundo de officio Proconsulis.

Omnia quæcunque causæ cognitionem desiderant, per libellum expediri non possunt.

d Coniunge l.
ne quicquid §.
vbi decretum.
de offi. Procōs.

LXXII. IAVOLENVS libro tertio ex posterioribus Labeonis

Fructus rei est vel pignori dare licere.

LXXIII. QVINTVS MCVIVS
Scanola libro singulari OPON

f Coniunge l.
ut de usufructu.

Quot tutela reddit, eos hereditas peruenit, nisi cum feminæ heredes intercedunt. Nemo potest tutore dare cuiquā.

H. ij.

nisi ei, quem in suis heredibus cum moritur habuit, habiturusve esset si vixisset, § Vi factū id videtur esse, quā de re quis, cum prohibetur, fecit clam, quod quisque cum controuersiam haberet, habiturumve se putaret, fecit. Quæ in testamento ita sunt scripta, ut intelligi non possint, perinde sunt, ac si scripta non essent. Nec paciscendo, nec legem dicendo, nec stipulando quisquam alteri cauere potest.

LXXIII. PAPINIANVS ^a primo libro

^a Pōponius

Questionum.

Non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri,

LXXV. IDEM libro tertio *Questionum.*

^b Coniunge l.
nonnunquam
de collat. bon.

Nemo^b potest mutare cōsilium suum in alterius iniuriam.

LXXVI. IDEM libro vicensimo quarto

Questionum

In totum omnia quæ animi destinatione agenda sunt, non nisi vera & certa scientia perfici possunt.

LXXVII. IDEM libro vicensimo octauo

Questionum

^c Coniunge l.
§. de tut. & rati-
on. distrah.

^d Alc. lib. 3.

^e Paterg. c. 4.

^f §. 5.

e non reci-
piunt

f emanci-
patio

patio

Actus^c legitimi^d qui^e recipiunt diem vel conditionem, veluti mancipatio^f, accepti latio, hereditatis aditio, serui optio, datio tutoris: in totum viciantur per temporis vel conditionis adiectionem. nonnunquam tamen actus suprà scripti tacite recipiunt, quæ aperte comprehen-

sa

sa vitium adferunt. nam si acceptum feratur ei qui sub conditione promissit, ita demum egisse aliquid acceptilatio intellegitur, si obligationis conditio extiterit. quæ si verbis nominatim acceptilationis comprehendatur, nullius momenti faciet a quodsi actum.

LXXVIII. IDEM libro trigensimo* primo* *Questionum*

Generaliter cum de fraude disputatur non quid habeat actor, sed quid per adversarium habere non potuerit confiderandum est.

LXXVIII. IDEM libro trigensimo secundo *Questionum*.

Fraudis interpretatio semper in iure civili non ex eventu duntaxat, sed ex consilio quoque desideratur.

LXXX. IDEM libro trigensimo tertio *Questionum*

In toto iure generE per speciem derogatur: & illud potissimum habetur, quod ad speciem directum^d est.

LXXXI. IDEM libro tertio

Responsum.

Quæ dubitationis tollendæ causa contractibus inferuntur, ius commune non lædunt.

LXXXII. IDEM libro nono *Responsum*

Donari videtur, quod nullo iure cogente conceditur.

H. iij.

b Exemplum
est l. servus de
leg. 3.

c Idem Cic.
lib. 2. de Inuēt.
Rhetorica, dū
de contrariis le

gibus differit.
d directum
e Papinia-
nus
f Coniungel.
66. w. man-
dati.

LXXXIII. IDEM *libro secundo**Definitionum*

a Non vide-
tur.
b cuius.

Non videntur ^a rem amittere, qui-
bus ^b propria non fuit.

LXXXIII. PAVLVS *libro tertio**Questionum*

c debeat, **C**um amplius solutum est quam de-
beatur ^c, cuius pars non inuenitur
quæ repeti possit, totum esse indebitum
intellegitur manente pristina obligatione.

d *Comiungo*
l. Iulianus, de
condict. indeb. **I**s^a natura debet, quem iure gentium da-
re oportet, cuius fidem secuti sumus.

LXXXV. IDEM *libro sexto* *Questio-**num*

e *Comiungo*
l. in ambiguis.
de iur. dot. l. Ca
ius. solut. ma-
trrim.
f æquitatem

In^a ambiguis pro dotibus responde-
re melius est. Non est nouum, ut quæ
semel vtiliter constituta sunt, durent, licet
ille casus exstiterit, à quo initium capere
non potuerunt. Quotiens æquitate ^f desi-
derij naturalis ratio, aut dubitatio iuris
moratur, iustis decretis res temperanda
est.

LXXXVI. IDEM *libro septima* *Questio-**num*

g non essent **N**on solet deterior conditio fieri
eorum qui litem contestati sunt,
quàm ^g non: sed plerunque melior.

LXXXVII. IDEM *libro tertio decimo**Questionum*

Nemo enim in persequendo deterio-
re causam, sed meliorem facit.
denique

denique post litem ^a contestatam heredi ^a post litem
quoque prospiceretur ^b, & heres tenetur contestatio-
ex omnibus causis. nem
^b prospici-
tur

LXXXVIII. SCAEVOLA *Libro quinto*

Quaestionum

Nulla intelligitur mora ibi fieri, ubi ^c Ex l. si pu-
nulla petitio est. pillus, de verb.
oblig.

LXXXVIII. PAVLVS *libro decimo*

Quaestionum

Quamdiu possit valere testamentum, ^d legitimus
tamdiu legitimus ^d non admittitur. haeres

XC. IDEM *libro quintodecimo* *Qua-*
stionum

IN omnibus quidem, maximè tamen
in iure, æquitas spectanda sit.

XCI. IDEM *libro septimodecimo* *Qua-*
stionum

Quotiens duplici iure defertur alicui
successio, repudato nouo iure, quod
ante defertur, supererit vetus.

XCII. SCAEVOLA *libro quinto* *Re-*
sponsorum

SI librarius in transcribendis stipula- ^e Fortè ex l.
tionis verbis errasset, nihil nocere, quo 54. de manum.
minus & reus & fideiussor tenetur. f testament. nam
hic erratum
esse videtur.

XCIII. MAECIANVS *libro primo* *Fi-*
deicommissorum. f tenerentur

Filius familias & neque retinere, * ne- ^g Coniunge l.
que recipere, * neque apisci ^b pos- 18. de cast. pec.
h adipisci

H.iiij.

fessionem rei peculiaris videtur.

XCI. VLPIANVS *libro secundo Fideicommissorum*

Non solent quæ abundant, vitare scripturas.

XCIV. IDEM *libro sexto Fideicommissorum*

Nemo dubitat, soluendo videri eum qui defenditur.

XCV. M. AECIANVS *libro duodecimo Fideicommissorum*

In ambiguis orationibus maximè sententia spectanda || est || eius qui eas protulisset.

XCVII. HERMOCENIANVS *libro tertio iuris epitomarum*

EA sola deportationis sententia aufert, quæ ad fiscum perueniunt.

XCVIII. IDEM *libro quarto Iuris epitomarum*

a in vtriusque

b in lucro

Quotiens a vtriusque causa lucris ratio vertitur, is præferendus est, cuius in lucrum b causa tempore præcedit.

XCIX. VENULEIUS *libro duodecimo Striplationum*

Non potest improbus videri, qui ignorat quantum solvere debeat.

C. GAIUS *libro primo Regularum*

c iudicio

Omnia, quæ iure contrahuntur, contrario iure c pereunt.

CI. PAVLVS *libro singulari de Cognitionibus*

vbi

Vbi lex duorum mensum ^a fecit men- a mensum
tionem, & qui sexagesimo & primo
die venerit, audiendus est: ita enim & Im-
perator Antoninus cum Diuo patre ^b suo b fratre
rescripsit.

CII. **VLP IANVS** libro primo ad
Edictum

Qui vetante Pratore fecit, hic aduer-
sus edictum fecisse propriè dicitur.
§ Eius est actionem denegare, qui possit
& dare.

CIII. **PAVLVS** libro primo ad Edictum

Nemo ^c de domo sua extrahi debet. c Ex titu. de
in ius vocan.
CIII. **VLP IANVS** libro secun-
do ad Edictum

Si in duabus actionibus alibi summa
maior, alibi infamia est: præponen-
da est causa existimationis. vbi autem æ-
quiparant ^d famosa iudicia, etsi summam
imparem ^e habent, pro paribus ^f accipien-
da sunt.

CV. **PAVLVS** libro primo ad Edictum

Vbiunque ^g causæ cognitio est, ibi
prator desideratur.

CVI. **IDEM** libro secundo ad Edictum

Libertas inestimabilis res est.

CVII. **GAIVS** libro primo ad Edi-
ctum provinciale

Cum ^h seruo ⁱ nulla actio est.

CVIII. **PAVLVS** libro quarto ad
Edictum

d æquipa-
rantur
e disparem
f paribus ta-
men

g Ex prima
parte, vbi de iu-
risdictione &
potestate ma-
gistratuum.

h Ex tract.
de iurisdictio-
ne.

i seruis

a Ex tit. de
in ius voc. &
tit. ne quis eū
quis in ius vo-
cas.
b Ex tit. de
iis qui not. in-
fa. Videt. lib.
rorum, & se-
quent. cod. tit.

FErè^a in omnibus pœnalibus iudiciis
& ætati & imprudentiæ succurritur.

CVIII. IDEM libro quinto ad Edictum

NVllum^b crimen patitur is qui non
prohibet, eum prohibere (non) po-
test.

CX. IDEM libro sexto ad Edictum

IN eo quod plus sit, semper inest &
minus. Nemo alienæ rei expromis-
sor idoneus videtur, nisi cū satisfatione.
Pupillus pati non posse intellegitur. Vbi
verba coniuncta non sunt, sufficit alteru-
rum esse factum.

c defraudē
tur,

Mulieribus tunc succurrēdum est, cum
defendantur^c, non vt facilius calumniē-
tur.

d Paulus

*CXI. GAIUS^d libro secundo ad Edictum
provinciale*

e faciendæ
constat

PVpillum, qui proximus pubertati sit,
capacem esse & furandi, & iniuriæ fa-
ciendæ^e. In heredem non solent actiones
transire, quæ pœnales sunt ex maleficio:
veluti furti, damni iniuriæ, vi bonorum ra-
ptorum, iniuriarum.

*CXII. PAVLVS libro octavo ad Edi-
ctum*

Nihil interest, ipso iure quis actio-
nem non habeat, an per exceptio-
nem infirmetur.

CXIII.

CXIII. GAIUS *libro tertio ad Edictum
provinciale*

IN toto & pars continetur.

CXIII. PAULVS *libro nono ad
Edictum*

IN obscuris inspicere solere ^a quod veri- ^a solet
similius est, aut quod plerunque fieri
solet.

CXV. IDEM *libro decimo ad Edi-
ctum*

SI ^b quis obligatione liberatus sit, po-
test videri cepisse ^c. Non potest videri
accepisse, qui stipulatus potest exceptio-
ne summoueri.

CXVI. VLP IANVS *libro undecimo ad
Edictum*

Nihil ^d consensui ^e tam contrarium est,
qui ac bonæ fidei iudicia sustinet,
quàm vis atque metus: quem comproba-
re, contra bonos mores est. Non capi-
tur, qui ius publicum sequitur. Non vi-
dentur qui errant consentire.

CXVII. PAULVS *libro undecimo ad
Edictum*

PRætor bonorum possessorem here-
dis loco in omni causa habet.

CXVIII. VLP IANVS *libro duodecimo
ad Edictum*

Qui ^f in seruitute est, vscapere non
potest: nam cum possideatur, pos-

^b Ex tit. de
calumniator.
^c Coniunge. l. 2.
cod. tit. quæ-
dam penè prin-
cipium habet.
^d accepisse.
^e Ex tit. de
ijs que vime-
tisve caus.
^f consensu

^f Ex tit. qui-
bus caus. ma-
ior. ubi de vscu-
patione multa.

fidere non videtur.

CXIX. IDEM || *libro tertiodécimo ad Edictum* ||

a *Ex tit. de alienat. iud. mist. causa fū- ita. l. 4. §. 1. eod. tit.*
b *Ex tracta- tis, resitutio- num.*

Non^e alienat, qui duntaxat omittit possessionem.

CXX. PAVLVS || *libro duodécimo ad Edictum* ||

Nemo^b plus cōmodi heredi suo relinquit, quam ipse habuit.

CXXI. IDEM || *libro tertiodécimo ad Edictum* ||

c quæ non
d at qui,

Qui non facit quod facere debet, videtur facere aduersus ea, quia^e non facit, & ^d qui facit quod facere nō debet, non videtur facere id quod facere iussus est.

CCXXII. GAIVS || *libro quinto ad Edictum provinciale* ||

Libertas omnibus rebus fauorabilior est.

CXXIII. VLPIANVS || *libro quartodécimo ad Edictum* ||

Nemo alieno nomine lege agere potest. § Tēporaria permutatio ius provinciæ non innouat.

e idem

CXXIII. PAVLVS^e || *libro sextodécimo ad Edictum* ||

Vi non voce, sed præsentia opus est, mutus si intellectum habet, potest videri respondere. idem in surdo. hic quidem || & || respondere potest. Furiosus absensitis
f responderi loco est & ita Pomponius libro primo epistularum

pistularum scribit.

CXXV. GAIUS *libro quinto ad Edictum provinciale*

FAuorabiliores rei potius quam actores habentur ^a.

CXXVI. ULPIANVS *libro quinto decimo ad Edictum*

Nemo ^bprædo est, qui prærium numeravit. Locupletior non est factus, qui libertum ^c adquisierit. Cum de lucro duorum quærat, melior est causa possidentis.

CXXVII. PAVLVS *libro vicensimo ad Edictum*

Cum ^dprætor in heredem data actione quatenus ad eum peruenit, sufficit, si vel momento ad eum peruenit ex dolo defuncti.

CXXVIII. IDEM *libro nonodecimo ad Edictum*

In pari causa possessor potior haberi debet. Hi qui in vniuersum ius succedunt, heredis loco habentur.

CXXIX. IDEM *libro vicensimo primo ad Edictum*

Nihil dolo creditor facit, qui suum recipit. § Cum ^f principalis causa non consistit, ne ea quidem quæ sequuntur locum habent.

CXXX. ULPIANVS *libro octauodecimo ad Edictum*

a Idē Arist.
in Probl. sectione particula is
de his quæ ad ius Civile pertinent.
b Ex tit. de pet. her. l. etiā.
c liberum

e Ex tit. de Publiciana in rem act.

f Coniunge l. 78. infra, eod. tit.
g plerunque nec ea

a *Exitit. ad
leg. Aquil.*

NUnquam actiones, præsertim po-
nales, de eadem re concurrentes, a-
lia aliam consumit.

CXXXI. PAVLYS libro vicensimo se-
cundo ad Edictum

b *Exitit de
noxal. actio.*
c *possessore*

Qui dolo deferit possidere, pro pos-
sidente damnatur: quia pro posses-
sione dolo est.

d *Exitit. ad
leg. Aquil.*

CXXXII. GAIUS libro septimo ad
Edictum provinciale

Impertitia culpa adnumeratur.

CXXXIII. IDEM libro octavo ad
Edictum provinciale

Melior cōditio nostra per servos fie-
ri potest: deterior fieri non potest.

CXXXIII. VLPIANVS libro vicensi-
mo primo ad Edictum

Non fraudantur creditores, cum quid
non acquiritur à debitore: sed cum
quid de bonis deminuitur.

Nemo ex suo delicto meliorem suam
conditionem facere potest.

CXXXV. IDEM libro vicesimo tertio
ad Edictum

EA quæ dari impossibilia sunt, vel quæ
in rerum natura non sunt, pro nō ad-
iectis habentur.

CXXXVI. PAVLYS libro octavodecimo
ad Edictum

e *Exitit. de
pet. har. aut de
rei vend.*

Bona fides tantundem possidenti præ-
stat, quantum veritas, quotiens lex im-
pedimento

pedimento non est.

CXXXVII. VLP IANVS libro vicensimo
||quinro|| ad Edictum

Qui auctore iudice comparauit, bonæ a *Ex tit. de*
fidei possessor est. *religiosis. l. as*

CXXXVIII. PAVLVS libro vicensimo se- *quis. §. sed si*
primo ad Edictum *adita.*

OMnis hereditas, quamvis postea adea-
tur, tamen cum tempore mortis conti-
nuatur. Nunquam crescit ex postfacto
præteriti delicti æstimatio.

CXXXIX. GAIVS libro ad Edictum Præ-
toris *urbani*

OMnes actiones quæ morte aut tem-
pore pereunt, semel inclusæ iudicio
saluæ permanent. § Non videtur per-
fectè cuiusque id esse, quod ex casu aufer-
ri potest.

CXL. VLP IANVS libro quinquagen-
simo sexto ad Edictum

Absentia eius qui reipublicæ causa
absit, neque ei neque alij damnosa
esse debet.

CXLI. PAVLVS libro quinquagensimo
quarto ad Edictum

Quod ^b contra rationem iuris rece- *Ex tract.*
ptum est, non est producendum ad *de vscapio. Vi*
consequentia. § Vni duo pro solido he- *de etiã l. quod*
redes esse non possunt. *verò, de legib.*

CXLII. IDEM libro quinquagensimo sex-
to ad Edictum

a Ex tit. de
confessu.

b Vnde Cice.
in Catil. Quid
expectas, in-
quit, loquen-
tium auctori-
tatem, quorum
voluntatem ra-
tionum perspi-
cio?

c Ex tit. de
reb. auct. ind.
poss.

d Coniunge
l. si filius fami-
lias. § de ver-
bor. obl.

e Ex tit. qua
in fraud. credi.

f Ex tit. de
reb. auct. ind.
possid.

g vniuer-
los

Q^{ui} tacet, non utique fatetur: sed ta-
men verum est eum non negare.

CXLIII. *VLPIANVS libro sexagesimo
secundo ad Edictum*

Q^{uod} ipsis qui contraxerunt, obstat,
& successoribus eorum obstat.

CXLIII. *PAVLVS libro sexagesimo
secundo ad edictum*

N^{on} omne quod licet, honestum
est. § In stipulationibus id tempus
spectatur, quo contrahimus.

CXLV. *VLPIANVS libro sexagesimo
sexto ad Edictum*

N^{emo} videtur fraudare eos qui sci-
unt & consentiunt.

CXLVI. *PAVLVS libro sexagesimo se-
cundo ad Edictum*

Q^{uod} quis dum seruus est, egit, profi-
cere libero facto non potest.

CXLVII. *GAIVS libro vicensimo quarto
ad Edictum provinciale*

S^{emper} specialia generalibus insunt.

CXLVIII. *PAVLVS libro sexto decimo
brevis Edicti*

V^{ius} effectus omnibus prodest, eius
& partes ad omnes pertinent.

CXLIX. *VLPIANVS libro sexagesimo
septimo ad Edictum*

E^x qua persona quis lucrum capit, e-
ius factum prestare debet.

CL. *IDEM libro sexagesimo octauo*

a d

ad Edictum

Parem esse conditionem oportet eius, qui quid possideat vel habeat: atque eius, cuius dolo malo factum sit, quo minus possideret vel haberet.

CLL. PAVLVS libro sexagesimo quarto ad Edictum.

Nemo damnum facit, nisi qui id fecit, quod facere ius non habet.

CLII. VLP IANVS libro sexagesimo nono ad Edictum

Hoc iure utimur, ut quicquid omnino per vim fiat aut in vis publica aut in vis priuata crimine incidat. § Delicit & qui mandat. § In maleficio rati habitio mandato comparatur. § In contrahentibus quibus doli praestatio vel bona fides inest, heres in solidum tenetur.

CLIII. PAVLVS libro sexagesimo quinto ad Edictum

Fere quibuscunque modis obligamur, hisdem in contrarium actis liberamur. cum quibus modis adquirimus, hisdem in contrarium actis amittimus. ut igitur nulla possessio adquiri nisi animo & corpore potest ita nulla amittitur, nisi in qua utrunque in contrarium actum.

CLIIII. VLP IANVS libro sexagesimo ad Edictum

Cum par delictum est duorum, semper oneratur petitor, & melior habetur

a Ex tract. inter dictorum.

b Ex tit. ut quid in loc. publ. ubi mentio damni fit.

c Ex tit. de vi arma.

d Coniungit. quemadmodum de acquirend. poss. c. vi

f Ex tract. interdictorum.

possessoris causa : sicut fit cum de dolo excipitur petitoris. neque enim datur talis replicatio petitori, **AVT** ^a **SI REI QVOQVE IN EA RE DOLO ACTVM SIT.** Illi debet permitti pœnam petere, qui in ipsam non incidit.

CLV. PAVLVVS libro sexagesimo quinto ad Edictum

b *Ex tracta-
tu interdicto-
rum*

FActum^b cuique suum, non aduersario nocere debet. Non videtur vim facere, qui iure suo vritur, & ordinaria actione experitur. § In pœnalibus causis benignius interpretandum est.

CLVI. VLPIANVS libro septuagesimo ad Edictum.

c *Ex tracta-
tu interdicto-
rum*

d *Coniunge
l. i. de Superfi-
cieb.*

e *Coniunge
l. 3. de itin. act.
prin.*

f *alicuius*

INuitus^c nemo || rem || cogitur defendere. § Cui^d damus actiones, eidem & exceptionem competere multo magis quis dixerit. § Cum^e quis in alij^f locum successerit, non est æquum ei nocere hoc, quod aduersus eum nocuit, in cuius locū successit. § Plerumque emptoris eadem causa esse debet circa petendum ac defendendum, quæ fuit auctoris. § Quod cuique || pro eo || præstatur, inuito non tribuitur.

CLVII. IDEM libro septuagesimo * primo ad Edictum

g *Ex tracta-
tu interdictorū
l. is qui in pu-
erū. §. si tuto-
ris. quod vi aut
clam.*

h *in his i-
gnoscitur.*

AD ea quæ non habent atrocitatem facinoris vel sceleris, ignoscitur seruis, si vel dominis, vel his qui vice dominorum sunt, veluti tutoribus & curatoribus

bus, obtemperauerint. § Semper qui dolo fecit, quo minus haberet, pro eo habendus est, ac si haberet. § In contractibus successores ex dolo eorum (quibus) successerunt, non tatum in id quod peruenit, verumetiam insolidum tenentur, hoc est unusquisque pro ea parte qua heres est.

CLVIII. GAIUS libro vicensimo sexto
ad Edictum provinciale

a heres est
partitur.

Creditor qui permittit rem venire, pi-
gnus d'emitit.

b Ex tit. de
migrando.

CLVIII. PAVLVS libro septuagesimo
ad Edictum

Non vt ex pluribus causis deberi no-
bis idem porest, ita ex pluribus cau-
sis idem possit nostrum esse.

c Coniunge l.
& an eadem.
§ actionis de

CLX. VIPIANVS libro septuagesimo
sexto ad Edictum

d excepti rei iud.
& nostru

Aliud est vendere, aliud vendenti
consentire. § Refertur ad vniuersos
quod publicè sit per maiorem partem.
§ Absurdum est, plus iuris habere eum
cui legatus sit fundus, quam heredem, aut
ipsum testatorem si viueret.

e Ex tit. de
horigis.

CLXI. IDEM libro septuagesimo septi-
mo ad Edictum

In iure ciuili receptum est, quotiens
per eum, cuius interest conditionem
non impleri, fiat quo minus impleatur,
perinde haberi, ac si impleta conditio
fuiſſet, quod ad libertatem & legata & ad
liij.

f Extracla-
su praeior. sup.

heredum institutiones perducitur quibus
exemplis stipulationes quoque commit-
tuntur, cum per promissorem factum es-
set, quo minus stipulator conditioni pa-
reret.

CLXII. PAVLVS libro septuagesimo
ad Edictum.

Quæ propter necessitatem recepta
sunt, non debent in argumentum
trahi.

CLXIII. VLP IANVS libro quinquagen-
simo quinto ad Edictum.

a Ex tit. de
liber. causa.

Cuius est donandi, eidem & vendendi,
& concedendi ius est.

CLXIII. PAVLVS libro quinquagesimo
primo ad Edictum.

b Ex tit. de
liberali causa
l. vtiq.

Poenalia iudicia semel accepta, in he-
redes transmitti possunt.

CLXV. VLP IANVS libro quinquagen-
simo tertio ad Edictum.

Cum quis possit alienare, poterit & cō-
sentire alienationi. Cui autem donare
non conceditur, probandum erit, nec si do-
nationis causa consenserit, ratam eius vo-
luntatem habendam.

CLXVI. PAVLVS libro quadragesimo
octavo ad Edictum.

c Ex tit. de
dam. inf.

Qui rem alienam defendit, nunquam
locuples habetur.

CLXVII. IDEM libro quadragesimo
nono ad Edictum.

Non

Non videtur data, quæ eo tem-^a Ex tit. de
pore quo dentur, accipientis non
funt. § Qui iussu iudicis aliquid facit, non
videtur dolo malo facere, qui^b parere ne-^b quia
cesse habet.

CLXVIII. IDEM libro primo ad
Plautium

Rapienda occasio est, quæ præber^c Capienda
benignius responsum. § Quod fa-
ctum est, cum in obscuro sit, ex adfectio-
ne cuiusque capit interpretationem.

CLXVIII. IDEM libro secundo ad
Plautium

Is damnum dat, qui iubet dare^d. eius^d damnum
verò nulla culpa est, cui parere ne-^{dare}
cesse sit. § Quod pender, non est pro eo
quasi sit.

CLIX. IDEM libro tertio ad Plautium

Factum à iudice quod ad officium e-
ius non pertinet, ratum non est.

CLXXI. IDEM libro quarto ad Plan-
tium

Nemo ideo obligatur, quia receptu-
rus est ab alio quod præstiterit.

CLXXII. IDEM libro quinto ad Plan-
tium

In contrahenda venditione ambiguum
pa ctum contra venditorem interpretā-
dum est, ambigua autem intentio ita ac-
cipienda est, ut res salva actori sit.

CLXXIII. IDEM libro sexto ad Plautium
l. iij.

a Exit. de
re iud.

b. condem-
nantur.

c Coniunge
l. videamus. de

usur.

d in lege

c Coniunge l.

mora. de verb.
oblig.

f Coniunge l.

dolo. s. de doli
except.

g Coniunge
l. 8. de bon.
poss.

h in omnibus
officiis.

i Exit. de
iniur. vide l.

13. c. 14. cod.
tit.

IN² condemnatione personarum, quæ
in id quod facere possunt damnantur²,
non totum quod habent, extorquendum
est: sed & ipsarum ratio habenda est, nece-
geant.

Cum s. verbum RESTITVAS lege⁴ in-
uenitur, etsi non specialiter de fructibus
additum est, tamen etiā fructus sunt resti-
tuendi. § Vnicuique sua mora nocet. quod
& in duobus reis promittēdi observatur.
§ Dolofacit, qui petit quod redditur⁹ est.

CLXXXIII. IDEM || libro octavo ad Plau-

rium ||

Qui s. potest facere ut possit conditio-
ni parere, iam posse videtur. § Quod
quis si velit habere non potest, id repudia-
re non potest.

CLXXV. IDEM || libro undecimo ad Plau-
tium ||

IN his^h quæ officium per liberam fieri
personas leges desiderant, seruus in-
teruenire nō potest. § Non debeo melio-
ris conditionis esse, quam auctor meus, a
quo ius in me transit.

CLXXVI. IDEM || libro terriodecimo ad
Plautium ||

Non est singulis concedendū, quod
per magistratum publicē possit fie-
ri, ne occasio sit maioris tumultus facien-
di. § Infinita æstimatio est libertatis, &
necessitudinis.

CLXXVII.

CLXXVII. IDEM libro quartodecimo ad
Plautium

Qui in ius, dominium vel alterius
succedit, iure eius uti debet. § Ne
mo videtur dolo exsequi, qui ignorat cau-
sam cur non debeat petere.

a Ex tit. de
hered. vend.
b dolo fac-
te al. in dolo
esse

CLXXVIII. IDEM libro quintodecimo
ad Plautium

Cum principalis causa non consistat,
plerumque ne ea quæ sequun-
tur locum habent.

c Coniunge l.
129. sup. eo.

CLXXVIII. IDEM libro sextodecimo ad
Plautium.

In obscura voluntate manumittentis
favendum est libertati.

d Coniunge l.
si peculium a de
statu lib.

CLXXX. IDEM libro septimodecimo ad
Plautium

Quod iussu alterius soluitur, pro eo
est, quasi ipsi solutum esset.

e Coniunge l.
si donaturus.
de condit. cau-
sa dat.

CLXXXI. IDEM libro primo ad Vitel-
lium

Si nemo subiit hereditatem, omnis
vis testamenti soluitur.

f omne ius

CLXXXII. IDEM libro tertio ad Vitellium

Quod nullius esse potest, id ut alicuius
fieret, nulla obligatio valet effi-
cere.

CLXXXIII. MARCELLVS libro tertio
Digestorum

Et si nihil facile mutandum est ex so-
lemnibus, tamen ubi æquitas evidens

g Ex tit. de
in int. restitut.
l. Diuus

Liiij.

poscit, subueniendum est.

CLXXXIII. CELSVS libro septimo
Digestorum

2. Coniuge l.
si quis ab alio.
de re iud.

V Anⁱ timoris iusta excusatio non est.
CLXXXV. IDEM libro octavo Di-
gestorum

IMpolsibilium nulla obligatio est.
CLXXXVI. IDEM libro duodecimo Di-
gestorum

b solui

Nihil peti potest ante id tempus,
quo per rerum naturam persolui
possit. & cum soluendi tempus obliga-
tioni additur, nisi eo ^{et} præterito peti non
potest.

c eo tempo
re.

CLXXXVII. IDEM libro sextodecimo
Digestorum

SI quis prægnantem vxorem reliquit,
non videtur sine liberis decessisse.

CLXXXVIII. IDEM libro septimodecima
Digestorum

d repugnan-
tia

V Bi pugnancia² inter se in testamento
iuberentur, neutrum ratum est.

§ Quæ rerum natura prohibentur, nul-
la lege confirmata sunt.

CLXXXVIII. IDEM libro tertiodécimo
Digestorum

PVpillus nec velle nec nolle in ea eta-
te, nisi adposita tutoris auctoritate cre-
ditur: nam quod animi iudicio fit, in eo
tutoris auctoritas necessaria est.

CXC.

CXC. IDEM || *libro vicensimoquarto Digestorum*

Quod euincitur, in bonis non est.
CXCI. IDEM *libro trigenesimo tertio Digestorum*

Neratius consultus, An quod beneficium dare se quasi viuenti Cæsar rescripserat, iam defuncto dedisse existimaretur: respondit: non videri sibi principem, quod ei, quem vi Bere existimabat, concessisset, defuncto concessisse. quem tamen modum esse beneficij sui vellet, ipsius æstimationem esse.

CXCII. MARCELLVS *libro vicensimo nono Digestorum*

EA* quæ in partes diuidi non possunt, a *Cominge l.*
solida à singulis heredibus debentur. *vide seruis. leg.*

§ In re dubia Venigniolem interpretationem sequi, non minus iustius est, quam tutius.

CXCIII. CELSVS *libro trigenesimo octauo Digestorum*

OMnia fere iura heredum perinde habentur, ac si continuò sub tempus^b *b sub tempore*
mortis heredes extitissent.

CXCIII. MODESTINVS *libro sexto Differentiarum*

Qui per successione^c quamuis longissimam defuncto heredes constituerunt^d, non minus heredes intelliguntur, *c celsionem d al. extiterunt,*
quam qui principaliter heredes existunt.

CXCIV. IDEM || *libro septimo Differentiarum* ||a Ex l. non-
nunquam. de
condit. &
demonst.b Ex tit. de
iure immunita-
tis.**E**Xpressa^a nocent, non expressa non nocent.CXCVI. IDEM || *libro octavo Regularum* ||**P**riuilegia^b quædam causæ sunt, quædam personæ. & ideo quædam ad heredem transmittuntur: quæ causæ sunt, quæ personæ sunt, ad heredem non transmittuntur.CXCVII. IDEM *libro singulari De ritu nuptiarum*c Coniungel.
d. de rit. nupt.
d conuentio-
nibuse quod li-
cet,

f & quod

Semper^c in coniunctionibus^d non solum quid liceat, considerandum est: sed & quid honestum sit.CXCVIII. I AVOLENS *libro tertio decimo ex Cassio***N**equè in interdicto, neque in ceteris causis pupillo nocere oportet dolum tutoris, siue soluendo est, siue non est.CXCVIII. IDEM *libro sexto Epistularum*g non opte-
perat.**N**on potest dolo carere, qui imperio magistratus non paruit^g.CC. IDEM *libro septimo Epistularum***Q**uærens nihil sine captione inuestigare potest, eligendum est quod minimum habeat iniquitatis.CCI. IDEM *libro decimo Epistularum*

h quidem

Omnia quæ ex testamento proficiuntur, ita statim euentus capiunt, si initium quoque^h sine vitio ceperint.

CCII.

CCII. IDEM libro undecimo Epistularum

Omnis definitio in iure civili periculosa est, parum est enim ut non subverti possit.

CCIII. POMPONIVS libro octavo ad Quintum Mucium

Quod quis ex culpa sua damnum sentit, non intellegitur damnum sentire. sibi imputare debet.

CCIII. IDEM libro vicesimo octavo ad Quintum Mucium

Minus est actione habere, quam rem.

CCV. IDEM libro trigesimo nono ad Quintum Mucium

Perumque fit, ut etiam ea quae nobis a vires possint, proinde in eo statu sint, atque si non essent eius conditio, ut abire possent. & ideo quod fisco obligamus, & vindicare interdum, & alienare, & servitutem in praedio imponere possumus.

CCVI. IDEM libro nono ex variis lectionibus

Iure natura aequum est, neminem cum alterius detrimento & iniuria fieri locupletiores.

CCVII. ULPIANVS libro primo ad legem Iuliam & Papianam

Res iudicata pro veritate accipitur.

CCVIII. PAVLVS libro tertio ad legem Iuliam & Papianam

Coniungitur ingenuum de statu hominum cum aliis

Non potest videri defuisse habere, qui nunquam habuit.

CCVIII. *VLPIANVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam*

Seruitutem mortalitati ferè comparamus.

CCX. *LICINIUS RVFINVS libro secundo Regularum*

a tractu tem-
poris

Quæ ab initio inutilis fuit institutio, ex postfacto conualescere non potest.

CCXI. *PAVLVS libro sexagesimo ad Edictum*

Seruus reipublicæ causa abesse nõ potest.

DECLARATIO PER

MODVM OECONOMIÆ
sive dispositionis Tituli De Diversis
Regulis iuris antiqui.

Regula.

REGVLÆ quæ iusti atque iniusti scientiam breuiter comprehendunt circa generalia iuris præcepta versantur. Et concipi solent Aut sub vniuersali signo l. omnes, l. in omnibus, l. omnia, l. nullum, cum similib. h. t. Aut in definito l. 2. & 3. cum similib. h. t. quod vniuersali æquipollet, l. si ex pluribus m. de lega. 2. Aut aliis dictionibus: quæ si non omnia, tamen multa comprehendunt: vt Ferè l. ferè 100. & 196. h. t. Plerunque
lople.

*l. plerunque h.t. Frequenter l. ea quæ 65. cum
similib. hoc tit.*

SED Cum in toto iure generi per speciem
derogetur *l. in toto h.t.* fit vt regularum quæ
res generatim comprehendunt definitio existat
periculosa *l. omnes 203 h.t. vt non temerè eis sit* Periculosa
fidendum, nec enim rarò subuertitur ostensa *defensiones.*
lege aut ratione, distinctione aliqua propter
quam in præsentī specie locum habere non
debeant. Quod cùm fit amittunt suum offi-
cium quasi exclusæ exceptione.

VT autem omne ius, ita & Regulæ quæ in-
de sumuntur, ad personas, res & actiones per-
tinent. Ad *Personas* hæ, quibus definitur Qua *Ad perso-*
in parte fœminæ sint maribus deteriori iure *nas.*
l. 2. & 111. Quo vtantur iure furiosi, *l. 5. & 41. &*
167. Muti, surdi *l. 167.* Liberi *l. 148.* Filiifæ-
milias *l. 4. & 94.*

DEINDE quæ sint iura libertatis & li-
berorum *l. 21. & 107. & 137. 140. & 195.* Servi-
tutis & seruorum *l. 33. & 108. 136. 161. 176. 189.*
& *212.* Possessorum *l. 199.* tam bonæ fidei *l.*
180. quàm malæ fidei, *l. 169.* Item eorum qui do-
lo deserunt possidere *l. 174. 193. & 200.* Em-
ptoris & venditoris *l. 199.* Fideiussoris *l. 44. &*
211. Socii *l. 48.* Debitoris *l. 67. & 96. &c.*

POSTREMO quæ sint iura testan-
tium & intestatorum *l. 7. & 142.* Heredum *l.*
6. & 39. 44. 45. 60. 90. 112. 153. 154. 155. 163. 171. *Heredes.*
184. 192. 195. 199. & 200. Bonorum posses-
oris *l. 118. & 171.* Successoris *l. 138.* Authoris *Bonorum*
l. 138. Tutoris *l. 74.* Pupilli *l. 2. 5. 111. 112.* *possessores.*
& *150.*

Ad Res.

AD Res pertinent ea Regulæ quæ ostendūt,
 quid iuris sit in toto & parte l. 114. 111. & 191.
 Quanta in rebus cautio l. 261. Quid obtineat
 in rebus quæ nullius censentur in bonis l. 143.
 Quid in rebus quæ sunt in alicuius: tā corpora-
 libus, vt est domus quæ dicitur cuiussumque cu-
 iusque refugium l. 62. & 104. quām incorpo-
 ralibus: cuiusmodi sunt iura sanguinis l. 8. Te-
 stamentorum l. 12. 20. 90. 202. & 211. Le-
 gatorum l. 18. Hereditatum l. 39. 63. 74.
 92. & 181. Repudiationis l. 35. Potestatis l.
 18. & 19. Nuptiarum l. 31. & 358. Actuum le-
 gitimorum l. 78. Contractuum l. 18. 19. 20.
 28. 32. & 46. Obligationum l. 131. 145. &
 196. Alienationis l. 162. & 206. Translatio-
 nis iurium l. 55. 121. 163. & 186. Iussus, man-
 dati l. 61. 130. 140. & 200. Ratihabitionis
 l. 61. & 195. Venditionis l. 61. 121. & 131. Do-
 nationis l. 54. 70. 83. 124. 126. & 199. Do-
 teis l. 86. Stipulationis l. 187. Aliorumque fa-
 ctorum l. 32. 90. & 198. Quid seruetur in iis
 quæ contractibus accedūt, vt sunt Res de quib-
 us contrahitur l. 46. & 145. Possibiles aut im-
 possibiles l. 51. 110. 178. & 149. Item in iis quæ
 contractus aut firmant l. 30. 86. & 211. vt ius
 Pignoris l. 119. aut representant, vt tempus l.
 14. 17. & 30. aut tollunt l. 36. & 102. Item
 de circumuentione l. 50. & dolo ac culpa:
 quis videlicet intelligatur esse in culpa l. 37. 51.
 130. 175. & 204. Dolo l. 56. 64. 79. 80.
 100. 110. 117. 128. 134. 138. 160. & 171.
 Mora l. 64. 89. & 139. aut alio delicto l. 177.
 195. & 198. Quid præstet bona fides l. 58. &
 179. Possessio l. 196. Fructus rei l. 72. Eui-
 ctio l. 151.

*Quæ firmant
 & quæ repre-
 sentant.*

SED in primis & præcipuæ Regulæ tra-
 duntur

duntur de interpretatione Nominum, Verborum & Clausularum, quæ actionibus hominū explicandis adhibentur: ut quam vim habeant, & quomodo interpretanda sint. Obscura. l. 9. 42. 140. & 129. Dubia l. 21. 57. & 153. Ambigua l. 68. 86. & 97. Repugnantia l. 149. Cauillationibus obnoxia l. 201. Rarò vel frequenter accidentia l. 65. & 115. Singularia l. 184. Qua in parte in genere præcipitur iustis decretis rem temperanda esse l. 86. In omnibus, maximè tamen in iure, id est, iudicio spectandam esse æquitatem l. 91.

*Nomina.
Verba.
Clausulae.*

IN contrahibus primò inspiciendum quid actum, etiam si verba non consonent l. 93. & 95. Tum Consuetudinem. postremò id quod est Minimum l. 35. & tempus contrahus l. 19. & 30.

In contrahibus quæ consideranda.

AD actiones & iudicia eæ Regulæ spectant quibus definitur quid sit ius gladii l. 71. Quæ potestas Magistratus l. 103. Iudicis l. 132. & 137. Quid sit Arbitrium l. 23. Quæ vis Cognitionis & Iudicii l. 28. 73. & 106. Item de Iure petitionis l. 34. Actoris l. 42. & 43. & 89. Procuratoris l. 166. Rei l. 42. & 168. Defensionis l. 53. 199. & 127. An proponi possint plures Actiones, An plures Exceptiones l. 44. Quæ Actio alia momentosior l. 105. De petitionibus ante tempus l. 147. Transitoriis in heredem l. 170. Pœnalibus l. 173. Quis Actionem dare possit l. 103. De effectu Exceptionis l. 113. Et litis contestatæ l. 87. 88. 99. 125. & 182. Quis condemnare possit l. 38. & quatenus l. 29. Item in Condemnationibus spectandam æquitatem l. 91.

Actiones.

praesertim in poenalibus l. 198. Adhuc aetatem
& imprudentiam l. 119.

EFFECTVM autem rei iudicatae
esse, vt pro veritate habeatur l. 208. Atque
alia id genus.

REGULAE & precepta nonnulla ex corpore
*Iuris sparsim de sumpta, ordine
Alphabetico.*

ABSVRDVM intellectum ab omni dis-
positione reiiciendum. l. nam absurdū. de
bon. liberto. l. 1. §. vnde quaeritur. de publica. |

Ab omni vi atque iniuria penitus abstinendum l. 1. §. 1. quod vi aut clam.

Actum dubium in meliorem partem acci-
piendum. l. cum creditor. de furtis.

Ad impossibile neminem obligari. l. si quis
in gravi. ad syllani.

Alterius factum, alteri non obesse. l. de pu-
pillo. §. si plurimum. de oper. no. mun.

Alieno odio neminem praegravari. l. si quis
in suo §. legis. C. de inof. test.

Aliis non nocere quod inter alios actum est.
l. quia non debet de iureiu.

Arte non concedi quod naturaliter denega-
tur. l. vbi repugnantia §. 1. de reg. iur.

Authoritatem maiorum etiam in illicitis ex-
cusare. c. dixit. xii. q. v.

Authoritate propria neminem ius sibi dicere
posse. l. 1. §. 1. quo legato. l. vni. C. ne quis in su-
cau. iud.

Beneficium

Beneficium propter aliquem concessum in eundem minime retorquendum. *l. si iudex. in fi. de mino.*

B

Bonam voluntatem plerunque pro facto reputari. *l. si quis in testamento. & l. vter. in fi. de conditio. insti. l. cum hæres. vers. seruire. de statu lib.*

Cauendum ne respectu nocentis innocens patiat. *l. si in fi. C. de his qui latro. l. prægnantis. x. de pen.*

C

Certa pro incertis relinquenda non esse. *l. cogi. §. idem quærit cum glo. ad Trebellia.*

Contra ius aut bonos mores conuentiones hominum non valere. *l. pacta quæ contra. C. de pact.*

Contra vim atque iniuriam licitam esse defensionem. *l. vt vim. de iusti. & iu. l. scientiam. §. qui cum. ad l. Aquil.*

Contra proprium factum neminem venire permitti. *l. post mortem. de adoprio.*

Cum alterius detrimento nemini consulendum. *l. nec auus. C. de emancip. libero. c. primum xxii. q. ii.*

Cum alterius iactura neminem locupletari debere. *l. nam hoc natura. de conditio. indebi.*

Deceptis non decipientibus subueniendum. *l. & primo. §. verba. ad Velleia.*

D

Dolis ac fraudibus modis omnibus occurrendum. *l. i. de dolo. c. sedes. de rescrip.*

Discordiarum occasiones penitus remouendas. *l. a quissimū. de vsufruc. l. cum pater. §. dulcissimis. de leg. 2.*

De minimis considerationem non habendam. *l. scio de in integ. resti.*

Eadem vel simili ratione suadente idem ius statuendum. *l. illud. ad l. Aquil.*

E

Effectus in consequentiam prodeuntes non

K

attendi. l. i. de auto. tuto.

Errantes & ignorantes consentire non vide-
ri. l. si per errorem de iurisd. omn. iud.

Aequitatem rigori præferendam. l. placuit
C. de iud.

Ex causa nonnunquam a communibus regu-
lis recedendum. l. ita vulneratus ad. l. Aquil. l. v-
tilitatem. de consir. tuto. & l. si domus. §. qui con-
stitetur. de leg. i.

Executionem non faciendam iuris ordine præ-
termisso. l. si cum nulla. de re iudica. l. i. C. de exe-
cutio. rei iudica.

F. Factum procuratum non prodest. l. si servus
§. i. de leg. i.

Facilius tolli ius speciale quàm commune.
l. ejus. §. i. de mili. test.

Facilius omitti ius quærendum quàm quæsi-
tum. l. si. C. de acqui. pos.

Facilius dari exceptionem quàm actionem.
l. i. §. cui damus. de superfi.

Facilius remitti sperata quàm possessa. l. cum
hui. de transac. l. vnum. §. si rem. de leg. 2.

Fidem violanti, fidem non seruandam. l. cum
proponas. C. de transac. tio.

Finalem causam diligenter inspiciendam.
l. verum. de furt.

G. Generalibus semper specialia derogare. l. in
toto. de re. iu.

Grauius in committendo quàm in omitten-
do delinqui. l. Metrodorum. de poen.

H. Honorem lucro imò etiam vitæ præferen-
dum. l. isti. quidem quod met. causa.

Honestatis ius ab omni debito excipiendum.
l. quod ex libera. C. de oper. liberto.

I. In alienis rebus gerendis bonam fidem de-
siderari. l. i. de solutio.

In alieno facto ignorantiam facile tolera-
ri. l.

rii. *fin. & pro suo.*

In dubio à verborum proprietate non recedendum. *l. non aliter. de legat. 3.*

Inducta ad vnum finem contrarium effectum nō operari. *l. legata inutiliter. de adimen. lega.*

In malis quod minus est spectandum. *c. iuravit. & c. non solum. xxii. q. ii.*

In necessitatibus leges nō seruari. *l. vt gradatim. §. i. de mu. & hono.*

In obscuris secundū magis verisimilia iudicandum. *l. in obscuris. de reg. iur.*

In pari causa damno magis quā lucro consulendum. *l. si. §. licentia. C. de iu. delibe. l. at si quis. §. sed et si. de religioso.*

In re dubia benigniorem semper fieri interpretationem. *l. proximē de his quæ. in test. de len.*

In vno grauatum, in alio releuandum. *l. eum qui. de iureiu.*

Iusta perenti facili assentiendum. *l. 2. de his qui sunt su. l. & Attilicinus. de seruitu. rustico. prædio.*

Ius speciale in consequentiam non trahendum. *l. quod verò contra. de legib.*

Leges non verbis, sed rebus impositas esse. *L. l. 2. C. commu. de legib.*

Leges non ex verbis, sed ex mente intelligendas. *l. scire leges. de legi.*

Leges ignorare nemini permittum. *l. leges. C. de legi.*

Legibus non exemplis iudicandum. *l. nemo. C. de sententiis.*

Legitimè factio poenam non debet. *l. Gracchus. C. de adulte.*

Legis imperio voluntatem non factum coerceri. *l. C. ad l. Cornel. de sica.*

K. ij.

Liciti prætextu illicitum non permitti. *l. 7. de extraor. crimini.*

Licitum coarctari vt illicitum euitetur. *l. tutor. §. 1. de susp. tuto.*

M. Maiorum præcepta iusta, vel iniusta non cōtemnenda. *l. 1. de oper. no. nuncia.*

Maioribus periculis diligentius occurrendū *l. 1. §. sed & si quis. de carbo. edict.*

Maleficiis minimè indulgendum. *l. in fundo. de rei vindicatio.*

Mediam viam in perplexitatibus eligendā. *l. si paterfamiliās. de here. instit. l. antiqui. si pars here. peta.*

Multa ex postfacto tolerari quæ ab initio prohibētur. *l. patre. de his qui sunt su. vel alie. in. l. circa. de inof. test. l. 1. §. biduum. quādo apellan. sit.*

Multa in consequentiam permitti, quæ principaliter denegantur. *l. 1. de auto. tuto.*

N. Neminem ex suo dolo, vel calliditate releuari. *l. rerum. §. tempus. pro socio.*

Neminē duplici onere praeauandum. *l. naus. §. cum autem. ad. l. Rhod. de iac.*

Neminem ex suo benefacto in periculū trahi. *l. ne ex liberalitate. de re iudica.*

Nemini officium suum damno verti debere. *l. sed & si quis. quemad. test. aperian. l. si seruus. §. quod verò. de furtis.*

Nemini iniuriam facere, qui iure suo utatur. *l. Proculus. & l. fluminum. in fine. de damno infect.*

Nemini casum sed culpam imputari. *l. si ex plagis. §. si. ad. l. Aquiliam.*

Non factum, sed faciendi causam inspiciendam. *l. verum. de furt.*

Non cupiditatibus sed iustis affectionibus indulgendum. *l. illud. de manumif. vindic.*

Non

Non negligentibus sed impotentibus succurrendum. *l.* non enim. ex quibus. cau. maio.

Nobiliiores præsumptiones semper in dubiis eligendas. *l.* merito. pro socio.

Nullum violentum perpetuo tolerandum. *l.* *ij.* de his qui sunt sui.

Odia restringi, fauores ampliari debere. *l.* O. cum quidam. de lib. & posthu.

Omne actum ab agentis intentione iudicandum. *l.* i. C. ad. l. Cor. de fisa.

Omne commodum cum suo onere pertransire. *l.* cum fisco. ad Syllani.

Omne incommodum aliquo commodo compensandum. *l.* i. *g.* fi. de aqua pluui.

Paria delicta mutuo compensari. *l.* viro. in P. fi. solu. matrimo.

Plura specialia ad idem minime cumulanda. *l.* i. C. de dot. promiss.

Prodesse alteri neminem cogi, sed tantum obesse vetari. *l.* in summa. *g.* itē Varus. de aqua plu. arcen. *l.* fi. *g.* diui quoq; Marcus. de publica.

Publicam vtilitatem priuatorum commodis præferendam. auctēt. res. quæ. C. commun. de lega.

Quæ ab initio sunt voluntatis, ex postfacto esse necessitatis. *l.* sicut. C. de actio. & obliga. Q.

Quod nemini nocet & alicui prodest facile concedendum. *l.* ii. *g.* i. de aqua plu. arcen. *l.* rescripta. C. de preci. impe. offe.

Quod quis in se approbat, in alio reprobare non possē. *l.* in arenam. C. de inof. test.

Quod quisque iuris in alium statuerit, ipsum quoque eodem vti debere. *l.* i. quod quisque iur.

Rationes naturales pro legibus amplectendas. *l.* cum ratio. de bo. damna. R.

Res magis intuendas quam verba. *l.* promittendo. de iur. dot.

K. iij.

- S. Satis esse si quis vel in modico amici opera
consultatur. l. tutori. C. de nego. gest.
Satius esse nocentem absolui, quam infontē
damnari. l. absentem. de pen.
Sine culpa poenam non infligi. l. sancimus.
C. de pen.
- T. Tristes euentus non faciliē considerandos
l. inter. §. sacram. de stipulatio.
- V. Turpia vel contraria allegantes meritō re
pelli. l. i. C. de furt. l. transactio. C. de transac.
Vbiunque æquitas suadet subueniendum.
l. diuus. de in integ. resti.
Volenti neque vim neque iniuriam fieri. l.
cū donationes. C. de transac. l. i. vers. filii.
et de inia.
Voluntate sublata omnem actum parem ef-
fe. l. fœdissimam. C. de adul.
Vltima prioribus derogare. l. pacta nouis-
sima. C. de pact.

F I N I S .

**

*ad §. his
igitur inst.
de inst. et
test.*

OMNIS igitur disciplinæ progressus, à
generalibus præceptis rectē deducitur,
quæ veluti cuiusque artis fundamenta ad
omnium specierum, atque indiuiduorū
cognitionē ita necessaria sunt, vt neque
ignorari, neque in dubium reuocari de-
beant. Planē ignorari vniuersalia nō pos-
sunt, sine quibus ad particularium noti-
tiam minimē peruenitur. Reuocari in
dubium non debent, cū vel ipsa sint
lucē clariora, vel notius supra se habeāt
nihil.

SERIES AC DISPOSITIO

OMNIVM TRACTATVVM AC
 Titulorum qui ordine in libris Pande-
 ctarum explicatur. Ex D. WESEMB.
 & D. CVIACII scriptis.

PANDECTARVM diu- *Universalis*
 fio quam hodie vulgo sic *Pandecta-*
 ri videmus, qua tribus ca- *rum parti-*
 rum partibus constitutis *tio seu di-*
 prior Digestum vetus, alte- *stributio.*
 ra Infortiarum, tertia No-
 um appellatur: neque sanè vetus est, nec
 admodum concinna. Est enim perpetuus Di-
 gestorum ordo ac còtextus 50. omnino libris
 absolutus, quos in septè partes principales **L. LIBRI.**
 Iustitiani distribuit: quarum prima huius
 artis, *Iudiciorum & vsus forensis principia at-* **I.**
que elementa continet: vnde *rei pñ rei* nomi-
 nantur. Secunda, *Iudicia realia* & his consi- **II.**
 milia. Tertia, *Res creditas*. Quarta: *Pignora*, **III. IIII.**
Iura dotium, coniugiorum, tutelarum. Quinta, **V.**
Vltimas volúntates. Sexta, *Possessiones bonorū*, **VI.**
interdicta, exceptiões & actiones. Septima, *Sit* **VII.**
pulationes, iudicia criminalia, appellationes, iu-
dicia fiscalia, alia quædam extraordinaria:
 & denique epilogū quo expositis Verborū
 significationibus, & Rerū omnium regulis
 vno quasi fasciculo omnia compréhēdun-
 K. jiii.

*Particu-
laris parti-
tio m.*

tur & colliguntur. Hæc summam vniuersali partitione ac dispositione Pandectarū dicta, particularem attingamus.

*LIBRI I.
TIT. 22.*

A lustitia, quam Iuris authores colunt, & à iure quod profitentur exordium sumitur. 1. *De Iustitia & iure*: deinde traduntur prima artis principia aliæque significationes iuris, 2. *De origine Iuris*: deinde partes & species, 3. *De legibus & S. cõs. & longa consuetudine*, 4. *tacito populi consensu plurimorum annorum observatione inueterato*. Quarta inde pars Iuris sequitur, 4. *De constitutionibus Principum*: cuius Augusto priuilegio eadem est potestas quæ populi fuit. Quibus iuris partibus expositis 5. *De statu hominum seu iure cuiusque agit*: 6. *De his scilicet qui sui*, vt patres familias qui scilicet in domo sua dominiū obtinēt, *vel alieni iuris sunt*: vt filij, aut serui: & qui ex lege per adoptionem fiunt, 7. *De Adoptionibus*, quoad scilicet emancipentur.

*Magistra-
tum mul-
tiplex diui-
sio.*

*D*ifferentia & qualitate hominum exposita 8. *de diuisione rerum agit*: quam multiplex diuisione Magistratuum, apud quos disceptat de suis rebus homines, sequitur: 9. *De Senatoribus* qui à Censoribus in Senatum lecti erant consilij publici causa: 10. *De officio Consulis*, qui cõuocando Senatu & summæ rei præsit. 11. *De officio præfecti prætorio*, qui disciplinæ au-
licæ

licæ, 12. *De officio præfecti vrbi*, qui disciplinæ urbanæ: 13. *De officio Quæstoris*, qui pecuniæ publicæ conquirendæ & conseruandæ curam gerit. 14. *De officio Prætorum*, Urbani nempe & Peregrini, qui ius dicebant inter ciues & peregrinos: 15. *De officio præfecti vigilum*, cui commissæ sunt vrbis excubiæ & vigilum cohortes. § Et hi quidem in Vrbe: sequentes tituli de his qui in prouincia ius dicunt: Magistratus prouinciales mittebantur vel in prouincias Consulares Senatus populique nomine, cū generali summôque (vt in libera Repub. v. sitatum antea fuerat) imperio. tit. 16. *De officio Proconsulis* quem cum imperio consulari mittebat Senatus: & *legati* cui scilicet mandarent iurisdictionem suam. nec enim legatos suo sibi iudicio deligebat: Vel in Cæsareas prouincias, mittebantur cū imperio nou æquè libero, sed ad Principis diploma restricto. tit. 17. *De officio præfecti Augustalis* qui in Ægypti prouinciam mittebatur proconsulari potestate, ex equitibus nō ex Senatoribus. 18. *de officio præsidis* quē mittebat princeps in prouin. 19. *de officio procuratoris Cæsaris*, qui sez. in prou. iudicat inter fiscū & priuatos, vel iudiciū dat, licet de crimine non cognoscat. 20. *De officio iuridici*: Alexandrinos nanque vno iudice fuisse contentos quem Cæsar dedisset, scribit Spartianus. 21. Quibus omnibus de-

legati iudices, *De officio eius cui mādāta est iurisdictio*: & Adfessores cōsiliarij & comites administrabant 22. *De officio adfessorum.*

LIBRI II.

TIT. 15,

PRæcognitis his Magistratuum officiis, aptè exquiritur in genere 1. *de Iurisdictio* ne, quæ propriè notio est quæ iure magistratus competit. Hanc sequitur edictum. 2. *Quod quisque iuris in alterū statuerit ut ipse eodē utatur*, aduersus eos qui in magistratu ius dixerunt iniuriosè. Item aliud, 3. *Si quis ius dicenti nō optemperauerit*, &c. ut sua constet iudiciis & decretis authoritas. Ita ordinata & munita iudiciorum & actionū impetratione, videndum est quo ordine agatur apud magistratū: Tit. 4. *De in ius vocando initium agendi præbet*. 5. *Si quis in ius vocatus non ierit*, &c. multatur. 6. *In ius vocati ut eant, aut satis vel cautū dent*. 7. Prohibitio fit pænali edicto *Ne quis eū qui in ius vocabitur, vi eximat*. Quia vero dictū est tit. 6. ut satis vel cautū dent, necesse est explicare. 8. *Qui satis dare cogantur*, vel fide iussore dato, vel iurata vel nuda promissione: 9. Aut vadibus *Si ex noxali causa*, &c. 10. In eum verò *Per quem factum erit*, dolo malo quo minus qui cauerat iudicio fisci, &c. datur actio in id quod interest, quæ pro pænali habetur. 11. *Cautiones in iudicio sistendi causa factas* deserens incidit in pænā stipulatione cōprehensam. Excusant tamē nonnu iquam 12. *Feria j. quieti dies* à ciui-

à ciuilibus iudiciis: aut *Dilationes* petitæ per defensores. Actor. 13. *Edendo* sactionem & instrumenta litis, ius omne suum quo v-
surus est explicat: 14. Quo introspecto perpen-
sioque reus nonnunquam *Pactis* 15. aut *Transactionibus* litem componit.

ExPLICITIS tractatibus de in ius vocan-
do & de cautione iudicio sisti rectè da-
tur tit. 1. de postulando: 2. Subsequitur
enumeratio eorum *Qui notantur infamia*
quisque pro aliis postulare. j. pro tribunali
petere, pro se vel pro alio non possunt. 3.
De procuratoribus agitur qui pro actore rem
in iudiciū deducūt, & *defensoribus* qui pro
reo. l. si mater §. hoc iure de exec. rei iu. 4.
Quibus similis est Procurator seu syndicus
Cuiusque vniuersitatis nomine agens: 5. &
Negotiorū gestor seu volūtarius procurator.
6. Et generatim *Calumniatores* qui sciētes
prudentesque per fraudē litē faciunt alteri.

Sine sic quidē exceptionibus lis coeat
aut euasio procedat, tentat reus eam à
sua persona æquitate suæ causæ impetrare,
nō quidē inficians quin stricto iure teneat-
tur, 1. Sed ostendens æquum esse *In in-
tegrum restitutione* à seueritate iudicij ab-
solui: 2. Vt *Quod metus causa*, Aut 3. *Dolo ma-
lo* inducitur: 4. Aut vt *Minor xxv. annis* circū-
uētus Aut 5. *Capit is minutiōe* in fraudē addu-
ctus, 6. Per absentia, aliasve iustas occasio-
nes *Ex quibus causis maiores*, &c 6. Aut sextò,

LIBRI III
TIT. 6.

LIBRI
III.
TIT. 9.

fi quis re alienata dolo malo molestum aduersarium pro se subiecerit *alienatione mutandi iudicii causa facta*. 8. Fit etiā vt excipiat reus de facto compromisso *ex receptis arbitris*, petatque rem à iudicibus cōpromissariis componi. Quam exceptionem iudex admittit minuendarum litium causa, cogitque arbitrum sententiam dicere quasi obligatum ex recepto: 9. Eorum exemplo, qui eo ipso quo quid recipiunt, ex causa recepti obligantur, subdit tit. *Nauta, caupones, stab*. Et hæc quidē *res gestæ* sunt & principia iudiciorū in quibus exponendis prima Pandectarū pars insumitur. De his, n. omnibus antè quæri & excipi potest & etiam solet, quàm reus *iudicium* suscipere, & sua responsione litem contestari compellatur.

PAND. PARS SECVNDA.

LIBRI V.
TIT. 6.

A COMPROMISSARIIS transit ad iudices ordinarios j. qui ex ordine dantur à Magistratibus: & 1. De iudiciis agit, & ubi quisque agere vel conveniri debeat. Iudicia aut sunt ciuilia, aut criminalia, aut fiscalia seu extraordinaria. Ciuilia aut merè ciuilia aut prætoria: illa rursus aut realia, aut personalia aut ex his permixta. Reales actiones aut vniuersales sunt quib⁹ vniuersitas rerum petitur 2. vt De inoffi-
cioso

cioso testamento querela. 3. aut *De petitione heredit.* siue pro toto: 4. siue pro parte, *si pars heredi. petat.* 5. Siue ab herede, siue honorū possessore *De possessoria hereditarij petitione.* 6. Siue etiam à fideicommissariis quibus ex SC. T. rebelliano restituta est hereditas: nam & hi heredes imitantur, *De fideicom. hered. petit.*

Eiusmodi autem res sunt aut corporales aut incorporales. Ad corporalium rerum persecutionem competunt, 1. *Res vindicatio*, quæ est proprietatis assertio. 2. *Publiciana in rem actio* tam directa, 3. quam utilis si ager vectigalis, id est, *emphyteuticarius* petatur.

LIBRI VI
TIT. 3.

Res incorporales quæ vindicantur sunt *seruitutes*, quarum aliæ personales sunt, aliæ prædiorum. *Seruitutes Personarum*, id est, quibus prædia personis seruiunt: Vt 1. *De usufructu, & quemad. quis uti. fr.* 2. *Qui variis modis acquiritur tit. de usufr. ad resp.* 3. Et extinguitur quando dies usufr. leg. ced. 4. Amittiturque variis modis. quib. mod. &c. 5. Vt nec vno modo constituitur, *usufr. earum rer. quæ usu consum.* 6. Actio autem si usufructus petatur, vel ad alium pertinere negetur, duplex est, Cōfessoria qua actor asserit sibi usufructu deberi, alia Negatoria quæ domino qui negat

LIBRI VII
TIT. 9.

rem suam alij per vsumfr. seruire, competit.

7. In personalibus seruientibus sunt etiam *Operæ seruorum*: 8. Itémque *Vsus & habitatio*. 9. Quorum omnium seruitutum nomine *Vsufuctuarius* quemad. cauet, se vsurum boni viri arbitratu.

LIBRI

VIII.

TIT. 6.

A Personalibus ad reales transit tit. 1. *De seruit.* quarū aliæ sunt 2. *Urbanorū prædiorum*: 3. aliæ *Rusticorum præd.* Quæ etsi docendi causa sic distinguuntur, tamen multa habent inter se 4. *Communia præd.* Ut verò de vsufuctu ita & de iure prædiorū duæ sunt actiones Cōfessoria 5. *Si seruitus vindicetur*: & Negatoria quæ seruitutem negat, libertatēque adserit. At non etiam quibus modis Vsumfructus interit, & 6. *Seruitutes amittuntur.* nā confessione tantū intereunt j. acquisitione dominij vtriusque prædij, & non vrendo, siue vsucapione libertatis, aut cessione.

LIBRI IX.

TIT. 4.

M Agnam autem cum iudiciis istis realibus & vindicationibus affinitatem habent A ctiones noxales, quæ non ex contractu aut vero aliquo delicto vt Actiones personales, sed ex facto aut quasi delicto oriuntur: 1. Aut occasione rei quæ possidetur competunt, vt *Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur*, quū de damno sine iniuria dato agitur: 2. Aut damno iniuria dato, vt per hominē, tit. *ad legem Aquilianam*: 3. Aut quum causa damno præbita est,

ta est, *De his qui deiecerint vel effud.* Qui
bus actionibus noxalibus de pauperie & de
damno, datur generalis tit. 4. *De noxa-*
libus actionibus, quarum hæc est vis ne mul-
tetur dominus ultra deditionem noxæ, si
dedere malit quam damnum sarcire.

His iusto ordine annectuntur & mix- LIBRI X.
tæ actiones, quarum pleræque reales TIT. 4.
verè sunt quantumvis præstationes personales
habeant ut 1. *Finium regundorum*: quæ
inter confines redditur: 2. *Familie her-*
ciscundæ. j. diuidundæ, ut familiæ nomine si
gnificetur res vel pecunia hereditaria, non
hereditas quæ diuidi non potest. l. 8. *De rei*
vind. 3. *Et comuni diuidundo*, quàm act.
noxiæ de re vi Græci rhetores vocant.
4. Quibus mixtis act. adiungitur actio
Ad exhibendum, quæ præparatoria quò sit,
vindicationis, non notat personam sed in re
exhibendam generaliter concipitur.

Item quæ ex repõso datur actio, 1. *In-* LIBRI XI.
terrogatoria actio dicitur intètionis acto- TIT. 8.
ris formandæ & instruendæ causâ. 2. Et
quæstio *De quibus rebus ad eundem iudicem*
eatur, si conditio personarum actiones va-
riauerit. 3. Quædam porrò actiones
quidem sunt, non tamen ex contractu,
sed ex facto oriuntur, & in rem, hoc est,
ad recuperationem damni diriguntur, ut

actio de seruo corrupto. Cuius corrumpendi
duæ species notantur 4. si quis ei suase-
rit fugere, *de ser. fugit.* 5 aut alea ludere,
de aleator. 6. In finibus. a. regundis, *Si
mensor falsum modum dixerit.* 7 Quin &
de rebus religiosis huiusmodi nonnullæ a-
ctiones extât, *de relig. & sumpt. fun.* qui vide-
licet in alienum locum mortuum intulit, &
qui aliquem suis sumptibus funeraverit.

8. Et *De mortuo inferendo*, quæ in factû
ei datur qui prohibitus mortuum inferre
quò ius erat, aliò inferre coactus est.

PAND. PARS TERTIA

POST explicatas reales act. aut his
consimiles, de personalibus recto
ordine tractatus sequitur: quæ o-
runtur aut ex actionibus inter viuos: aut ex
vltimis voluntatibus. Actionum inter viuos
præcipuè sunt tria genera, contractus, cõiu-
gia, tutelæ. Contractus aut re potissimùm
niritur, aut consensu. Re contractus fit vel
cùm dominium rei creditur, & transfertur
in alium, vel quum vsus rei, vel cùm custo-
dia tantum creditur. 1. Dominium
transfertur in mutuo, vnde cõdictio ex mu-
tuo, de qua præcipuè hoc tit. *de reb. cred. si
certum per.* nam & creditû propriè est mu-
tuum. Quanuis autem omnis formula qua
intendimus dari oportere conditio sit, ea
tamen

LIBR. XII.

TIT. 7.

tamen qua ex mutui causa intendimus dari oportere, hoc proprio signata est nomine: Instit. de oblig. §. item is cui. 2. Quia verò in rebus creditis alienā fidem sequimur, frequēter res *lure iurādo sue voluntario seu neceß. sue iudiciali* definiri solet. 3. Ac de *in litē iur.* à iudice defertur auctori eius rei quæ in iudiciū deducta est, æstimāda causa, §. Est autē Mutuo cōsimile, quū ob rē aut causam honestam aliquid creditur, quòd rei vel causæ propter quā datum est implemēto non secuto, repeti æquum sit: Quare & hinc conditiones variæ existunt, tam speciales, quā generales. Speciales quæ vel ex contractu ortum habēt, 4. Vt *Condictio causa data causa non secuta*: 5. Et *Condic. ob turpem causam*: Vel ex quasi contractu, 6. vt *Condictio indebiti*. Vel ex contractu nullo & inualido, 7. vt *Condictio sine causa*.

VEL etiā ex maleficio, 1. *Condictio furtiva*. Vel generales 2. *Condictio ex lege* LIBRI
3. Et *Condic. triticaria*, per quam petuntur XIII. TIT. 7.
omnes res certæ vel incertæ quæ æstimationē recipiunt habita ratione loci & temporis, vt in tritico. §. Cōditiones autē et si sua natura stricti iuris & præcisi id quod datū est, cōdicunt: efficiuntur tamē nonnunquam Arbitrariæ, & bonæ fidei iudiciorū naturā induūt: 4. Vel De eo quod certo loco dari oportet, quāti intersit eo die vel loco dari

L.

5. Vel quod res debita in obligationem prætoriam (quod genus plus æquicatis recipit) per constitutum sit deducta. *De consiliis aut pecunia.* Atque his quidem modis agitur, cum per contractus rerum dominia creduntur. Vltus porro non dominium rerum creditur tam in commodato, Vnde 6 *Commodati vel contra actio directa & contraria*: 7 quam in *pignoratitia actione* directa & contraria nascitur. Hæ autem actiones dantur non tantum in eum qui cum contractum est, sed multo magis aduersus illum, cui res credita est: hoc est cuius fidem in contrahendo secuti sumus.

LIB. I.

XIII.

TIT. 6.

FIT autem interdum ut cum alio contrahamus, alij verò credamus. Sic ex eo quod cum magistro navis contractum est, datur in exercitorē navis conditio 1. *De exercitoria actione*: qua in solidum tenetur exercitor navis ex contractu magistri quem navi imposuit. 2. Instituitur verò de nautis sermone subiunctus est tit. *Ad legem Rhodiam de iactu*, quæ vult iacturam factam laborare naue larciri omnium contributione quorum interfuit iactura fieri. Legem nauticā *Rhodium* dicit, quā Rhodij quorum disciplinā naualem admirabile omnes populi libenter sequebantur, condiderunt: 3. *Institoria actio* nomen habet, ab eo qui præpositus est alicui negotiationi: cuius gratia perinde oblige

III

tur in solidū is qui præposuit, atque exerci-
tor navis ex contractu magistrī. 4. *Tribu-*
toria actio, correctio est iniquæ distributionis
merciū peculiariū à patre vel domino fa-
ctæ dolo malo, inter eū & alios mercium
creditores: in quibus filiusfa. vel seruus
negociabatur sciente eo. §. Verbis edicti
Quod cū eo qui in aliena potestate est negotiū
gestū esse dicetur, ex cōtractu filiūfa. tam a-
gitur erga filium (6. Nisi cōtra s. C. *Ma-*
cedonianum mutuum pecuniā acceperit)
quā aduersus patrem.

AC sicuti dominus ex contractu ser- LIBRI XXV.
ui, ita pater ex cōuentione filij quē in TIT. 4.
potestate habet, tenetur actione. 1. *De pe-*
culio: Quæ Perpetua est quādiu peculium
manet: 2. Annua verò (*Quando de pecul.*
act. ann.) extincto peculio. 3. Huius actio-
nis adiectio est *De in rem verso*, quum id
quod filiusfa. vel seruus gessit redactum
est in patrimoniū patris vel domini. 4. Itē
actio *Quod iussu*, siue de iussu. nā quod ali-
cuius iussu cōtrahitur mandantē obligat.

EXCEPTIS mulieribus quæ ope, S.
Consul. Velleiani intercessionē exi- LIBRI XXV.
muntur, 1. *Ad s. Consulm. Velleian.* TIT. 2.
ne exemplo mandatorū cōueniri possint.
§. Atque hæ sunt actiones quæ dantur ob
res creditas, vel quoad dñiū vel quoad
vsum, quas ordine in hac tertia parte expli-
catas licet inuenire. In his autem, quia ra-

L.ij.

tio compensationis plerunque iniri solet:
 2. ideo merito *De compensationib.* subiicitur
 quum Cöpensatio fit per æris sui compu-
 tationē ab ære alieno liberatio. Custodiæ
 porro causa creduntur res per Depositum:
 3. unde *Depositi* actio directa & contraria
 existit: in qua compensationis rationem,
 quod haberi fuerit periniquū, rectē atque
 ordine prius egit de Compensationibus,
 quam de deposito tractetur.

LIBRI XVII.

TIT. 2.

His verò expositis, sequitur deinceps,
 ut cuiusmodi actiones ex his cōtra-
 ctibus dentur, qui nō ex re credita, sed per
 consensum obligationes introducunt, de-
 claretur. Ex his prima est 1. *Mādari*, actio
 quæ ex mandato directa vel cōtraria exi-
 stit. Directa, domino negotij datur: Cōtra-
 ria, procuratori. Secunda 2. *Pro socio* ex
 utroque latere est directa: qui res commu-
 nis est omnium æquo iure & pari.

LIBRI XVIII

TIT. 7.

Tertia act. est, 1. *De contrahenda empt.*
 & vend. quæ contrahitur consensu so-
 lo, intercedente re & precio. At tit. 2. *De*
in diem additione pactio vna est emptionis
 & vendit. quæ in auctionibus hactæ fre-
 quens est. 3. *Lege commissoria* id agitur,
 Si emptor in diem statutum pretium non
 soluerit, & venditor rem venisse nolit, res
 nec vendita nec alienata fit. *Lex* ideo dici-
 tur communi nomine omnibus pactioni-
 bus quæ *Legem* contractui dant: & *Com-*
missoria

missoria quòd qui in eam còmittit in vniuersam venditionem committat. 4. Tit. *De hereditate vel actione vèdita*, stipulationes emptæ ac venditæ rei incorporalis vt hereditatis, vel nomina siue actiones explicat. 5. *De rescindenda venditione* aut sententia magistratus, aut etiã ipso iure si poſtea contrario consensu ab ea discedatur.

6. Inde ostenditur cuius sit *Periculum & commodum rei venditæ* 7. Leges autè *De seruis exportandis*, j. ne in ea vrbe morètur vbi ven liti sunt, aut *manumittendis vel contrà*, dicuntur magis seruis venditis quàm emptoribus.

I *De actionibus empti quæ datur emptori: & venditi quæ venditori: & quid in vtrâque deducitur, declarat* 1. tit. *Quarta actio quæ ex còtractu per còsensum inito còpetit est* 2. *Locati*, locatori: còducti, còductori. 3. *Æstimatoria* propriũ nomẽ non habet (quòd sit de re quæ æstimatoria, vèdenda data est) sed actio præscriptis verbis. 4. *Tã De rerũ permutatione*, quàm aliis còuentionibus. 5. nẽpe ex *Præscriptis verbis*, j. actione in factũ ciuili, quæ vel traditione rei vel facto aliquo obligationem innominatam inducunt.

DIGEST. PARS QUARTA

X accessioibus quoque contra- **LIBRI**
ctuũ, sæpenumero lites & iudi- **XX.**
cia existunt: vt **I** *De pignori* **TIT. 6.**
L. iij.

bus, vel expressè vel tacitè conuentis 2.
Ex quibus cau. pign. vel hypot. 3 Quo in
 genere quæri solet. *Quæ res pignori vel hypo-*
thecæ data obligari non possunt : 4 Et si pos-
 sūt, *Qui potiores in pignore vel hypoth. habent*
tur, vt scilicet antiquior posteriori præfera-
 tur, nisi sit priuilegiarius: 5 Tūc *De distra-*
ctione pignorum rectè agitur: 6 Et, *Quibus*
modis pignus vel hypoth. soluitur.

LIBRI XXI.

TIT. 3.

Quā non impletur cōtractus fides, dā-
 tur emptorī 1 *Ex Aedilitio edicto*
actiones arbitrariæ duæ, *Redhibitoria* quæ
 vēditionē prorsus rescindit: & *Æstimatoria*
 quæ in partem rescindit, ex precio scilicet
 emptori reddito eo quo minoris res est.
 quæ de causa ex formulæ verbis etiā dici-
 tur & *Quanti minoris*. 2 Quib' etiā *adilitias*
stipulationes ritè subnectit *De euictionib'*
 quæ ex causa regressum habet emptor ad-
 uersus auctorem ex *dupla stipulatione*. Ac
 3 *Exceptione* quoque rei *vēditæ & traditæ*.

LIBRI XXII.

TIT. 6.

Item quum de *vsuris fructib. & mora*
aliisque contractuum accessionib. disputa-
 tur: 2 vt *De nautico fœnore*. j. *maritimo*;
 3 *De probationib.* j. *testimoniis vel instru-*
mētis quibus fides veri constat: & *presum-*
ptionib. quæ sūt veluti *anticipationes* quæ-
 dam de eo quod plerunque intelligitur &
 fit: quæ probationū onus in eum transfe-
 runt contra quem faciunt. 4 *De fide in-*
strumentorum, quæ ad instruendū aliquem
 perti-

pertinent. § *De testibus*. 6 *Et De iuris & facti ignorantia*, qui tit. superioribus multis applicari potest, in quibus de scientia & ignorantia frequens distinctio: & quæ loco probationis allegatur.

Et hæc quidem ex contractibus eorum LIBRI
que accessionibus oriuntur, quibus ex X XIII.
positis, ad ea quæ ex reliquis humanarum TIT. 3.
inter viuos actionum controuersis consistat recte fit transitus: nempe 1 *De sponsalibus* quæ contrahebantur olim mutuis stipulationibus, (vnde sponsus & sponsa) hodie nudo consensu constituuntur. & pactiones potius quam contractus sunt: retinent tamen vetus nomen, vt emancipationis nomen manet etiam sublati venditionibus imaginariis. 2 *De ritu nuptiarum*: pontificalia continet: (nam & quas fas esset duci, Pontificum Rom. notationem fuisse intelligimus ex Tacito lib, 1) in quibus hic tit. præcipuè cõsumitur & solennitatibus veluti deductione in domum mariti, & aquæ ignisque prælatione & acceptione. 3 *De iure dotium*, quæ est pecunia marito nuptiarum causa data, vel dicta vel promissa. 4 *De pactis dotalibus*, quæ videlicet vtilia vel inutilia, quæque licita vel illicita sint § *De fundo dotali*, nempe inæstimato: nam æstimati alienatio interdicta non est.

L. iiij.

LIBRI
XXIII.
TIT. 3.

LIBRI
XXV. TIT.
7.

ALIENATIONI fundi dotalis, adiūgit 1 *Donationes inter virum & vxorem.* Subdit 2 *De diuortis*, quæ eo animo fiunt vt nunquam redintegretur matrimonium: & *Repudiis*, quæ inter spōsos vel etiam maritos fiunt. 3 *Inde repetitio dotis.* j. quibus diebus, annua, bima trima die an longiore, an citiore, an statim: nempe Tit. *Soluto matrimonio quæ adm. dos petatur.* **F**GITVR quū soluto matrimonio quæstio est de repensationis aut retetionis causis, prima est ob *Impensas in res dotales factas* 2 *Alteræ Rerū amotarum*, scz. diuorij causa: 3 *De agnoscendis & alendi liberis*, & vice mutua vel parentibus, & proximitate rei, vel patronis vel liberis. causa est tertia retetionis. Quemadmodum autem maritus, cui vxor post diuortium denūciauit se esse ex eo prægnantē, debet partum agnoscere: Sic si mulier post diuortiū neget se ex viro esse prægnantē, tituli 4 *De vère inspiciedo custodiēdoque partu*, ratio obseruabitur. 5 *Qua omilla obseruatione interdū ante editum partum si Ventrīs nomine mulier in possessionē missa sit*, si fortē aliū in eam admisit dolo malo, tenetur hoc edicto in id quod agentis interest. 6 *Cui edicto sequens cohæret, si mulier ventris nomine in possessionem missa fuisse dicatur.* 7 *Non eadem ratio est De concubinis*: etiam si concubina vxoris loco habita sit, vt & viceconiux

coniux olim diceretur.

TRANSIT à cōtractibus, ad quasi cōtra LIBRI
 ctus 1 *De iudicis*: Ordinatis aut te- xxvi.
 stamēto, 2 *De testamētaria tutela*, 3 *Vti- TIT. 10.*
 liter vel inutiliter (quo casu *De confirmādo*
tutore agitur:) 4 Aut à lege, *De legitimis tu*
toribus. Aut si deficiāt testamētarij & legi-
 timi, succedūt honorarij: 5 Quos lex per
 mittit dari *Ab his qui ius dandi habēt. tit. de*
tut. & cur. dat. ab his, &c. 6 Cui subiūgi-
 tur *Qui petant tutores vel cur. & vbi petan-*
tur: alij sua spōte vt cognati, affines, aut a-
 mici, & nonnunquā qui cū pupillis acturi
 sunt: Alij necessarij, vt mater ne amittat
 ius legitimæ hereditatis, & liberti ne pœ-
 na afficiātur. Inde efficitur. 7 vt Tutorū
 aut curatorū dationē sequatur *Admini-*
stratio & periculū eorū, &c. Ac 8 *De aucto-*
ritate & consensu tut. id est, approbatione
 eius quod agitur cū pupillo. 9 Et *Quan-*
do ex facto tutoris vel curatoris minores age-
re vel cōueniri possint. Factum vocat admini-
 strationē, contractū, fidem, diligentia,
 dolum, culpam tutoris vel curat. *Minorū*
 nomen commune est pupillorū & adole-
 scentum. 10. Sequitur demum suspecti
 postulatio, *De suspect. tut. & cur.*

AREIECTIS à tutela, ad excusatos LIBRI
 pergit, & aptè tres hi tituli cōnectū. xxvii.
 tur suspectis tut. 1. *De excusationibus: TIT. 10.*
 & tit. 2. *Vbi pupillus educari debet, quod d*

in his causis Prætorum vel Præsidū cogni-
tio fit. 3. *De tutelæ & rationibus distrahen-*
dis, actio dominis negotiorum competit
ob rationes tutelæ interuersas siue distra-
ctas dolo malo: 4. Sequens verò *De con-*
traria tutela & vtili actione, tutori compe-
tit de his, quæ ei propter tutelā absunt: &
contraria vtilis negotiorū gestorū, quæ cu-
ratori si quid, ei absit. 5. Tit. *De eo qui pro*
tutore, proue curatore negotia gesti, dat pupil-
lo actionē protutelæ in falsum tutorē, ex
edicto. 6. Ex edicto autem *Quod falso tu-*
tore auctore gestum esse, dicitur, in eundē est
actio in factū restitutoria ei qui cum pu-
pillo eo auctore cōtraxit, falsum eum esse
tutorem ignorans. 7. *De fideiussoribus &*
nominatoribus & heredibus tutorū & curato-
rum, ostēdit fideiussores qui rē saluā fore
cauerunt, teneri ex stipulatu, sicut tutores
finita tutela: & nominatores & tutorū, laudato-
res adfirmatores, vtili ex stipulatu, quia fi-
deiussorū vicē obtinēt. 8. Tenentur etiā
magistratus municipales in factū actione
qui iussu præsidis tutores vel curatores
dederunt, tit. *De magistrat. conuen.* 9. A-
liud SC. sequitur *de rebus, nēpe, prædiis, eo-*
rū qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non
alienādis vel supponendis, i. pignori obligan-
dis. 10. Restabat dicepdum *De Curatori-*
bus furioso & aliis extra minores dādis, vide-
licet prodigo, fatuo, muto, surdo, ventri, &
labo-

laborantibus morbo perpetuo: & generaliter alijs omnibus qui rebus suis superesse non possunt.

DIGEST. PARS QUINTA.

Postquam ergo dictum est, de iudicijs, quæ vel ex rebus vel ex contractibus, vel alijs hominum inter viuos actionibus existunt, transgrediuntur nostri ad ea iura & actiones, quæ ad vltimas morientium voluntates & successiones pertinent. Successio autem omninis aut ex vltima voluntate aut ab intestato. Ex vltima voluntate quæ derogat & antefertur successioni ab intestato, succeditur partim ex iure ciuili, partim prætorio: Successio ciuilis aut est vniuersitatis, aut rerum singularium. Vniuersitas deferitur tum per testamentum, tum per codicillos. Testamentum, id est, (voluntas defuncti cõsignata iure legibusque ciuitatis, ait Quil. vel, si ita dicas, Datio hereditatis) aut est paganum aut militare: paganum vt valeat, multa concurrent oportet: in primis vt habeat factionem testameti testator. propterea initio huius partis v. declarat *Quis testameta facere possunt* 2. Vt iustum sit non satis est adhiberi solenia tit. superiore exposita, nisi Liberi, j. iã nati, & posthumi. j. nascendi instituantur vel exheredentur. 3. Testamentorum vitia adduntur, tit. De iniusto, videlicet in quo solenia iuris deficiunt: Rupto,

Successio.

fi postumi præteriti adgnascatur, aut mutatione: *Irrito factō test.* scilicet capitis minutione testatoris, vel deserta hereditate. Additur tit. 4. *De his quæ in testamēto De lētur*, (j. quæ lituris corrupta sunt) *Inducitur* (quæ cācellis) *Inscribuntur* (quæ aliis literis). 5. Exequitur deinceps partes testamentorū: ac primū *De heredibus instituendis*, parte summa vel toto potius ipso agit. 6. Alia pars testamenti est heredis substitutio, *De vulgari* (nimirum delatæ nō acquisite, quæ cōmuni iure fit omnibus ex eadē lege XII. tab.) & *pupillari substitutione*, quæ proprio iure fit à parente liberis impuberibus. 7. Inde addit, *De conditionibus institutionum*. quū conditio modus sit qui suspendit id quod agitur quoad ex pactō confirmetur, 8. Item *De iure deliberandi*. vtrum expediat adire hereditatē nec ne.

LIBRE
XXIX.
TIT. 7.

IN testamēto militis, solennitates illæ nō requiruntur: quoniā nuda voluntas illi est testamentum. 2. Et quum deliberationē sequatur aditio, subiecit tit. *De acquisitionē*, (nempe cretione, aditione, geritione pro herede, miftione, agnitione) *vel omittēda* (al. *amittēda* poss.) nepe repudiatione, abstēfione, reculatione, vel omifsione. j. si intra præstituta tempora non adeatur. 3. Inde sequitur, *Quemadmodū testamēta aperiantur, inspiciantur, describantur*. Ad omittēdam

dam hereditatem pertinet tit. 4 *Si quis omiſſa cauſa teſt. ab inteſtato vel alio modo poſſideat hereditatem.* 5 *Ex ſ. C. ſilamiano & Claudiano, quorum teſtamenta ne aperiatur:* tractare incipit de hereditate quæ indigno auferitur. 9 *Et, ſi quis aliquem teſtari prohibuerit, vel coegerit:* de quo crimine in oratione Iſai *ante te uxoribus indigeo.* 7 Alia pars teſtamēti eſt *Ex Iure codicillorum:* qui dicuntur Pugillares teſtari vel inteſtati voluntatem minus ſolennem continentem.

Legatis (quoque) & fidei commiſſis tractatus ſeu libros tres ſubicit, motus vberitate materiæ: ſunt enim vel teſtamentorū partes vel codicillorū. *Legatū* eſt donatio teſtamento relicta quæ non alium onerat quàm hæredē: *Fidei commiſſū* eſt liberalitas quæ verbis precariis: teſtamēto, codicillis, vel epiſtola, vel quo alio genere ultimi iudicii, cōfertur in aliquem. Res porro ſingulæ relinquuntur legatis vel fidei commiſſis: in quibus tum Res conſiderantur, *de leg. 1. titū Perſonæ, De leg. 2. tum Verborum & rerum ſignificationes, De leg. 3.*

LIBRI XXX.

TIT. I.

LIBRI XXXI.

TIT. I.

LIBRI

XXXII.

TIT. I.

Res autē quæ legantur aut incorporales ſunt, aut annui reditus (*1. De ann. leg.*) Annuiſ legatis ſubiūgitur 2 *De uſu & fruſu, &c.* 3 *De ſeruitute legata,* nempe ſeruitute in rem 4 *De dote prælegata (al.*

LIBRI

XXXIII.

TIT. IO.

relegata) 5 *De optione vel electione leg.* 6 Aut corporales, tam rusticæ *De tritico, vino, vel oleo legato.* 7 Aut *De instructo vel instructum leg.* (& plenius quidem instructum est quam instrumentum) 8 Quam urbanæ *De peculio legato.* 9 Instructi alia pars est, penus *De penu legata.* 10 Et suppellex & quæ sub eius appellationem cadunt, *De suppel. leg.*

LIBRI
XXXIII.
TIT. 2.

I *ALIMENTA vel cibaria leg.* 3 *De auro, argento, mûdo ornamētis: vnguentis veste vel vestimentis & statuis legatis.* 3 *De liberatione legata.* 4 Hæc de dandis legatis & fideicom. Atque hoc modo legata & fideicom. debentur: nisi post aut contraria voluntate adimantur, aut in alium transferantur: tit. *De adimēdis vel transfer. leg.* 5 Aut ex dabbio scripturæ vitientur, *De rebus dubiis.* 6 Aut pœnæ quid nomine relictū sit contra veterū legū prohibitionē, *de His que pœne causa relinq.* 7 Aut *Regula Catoniana* obstat secundum quam non ex apertis tabulis cedunt legata, vt voluerūt leges caducæ Iulia & Papia, sed à morte testatoris 8 Aut *Quid pro non scripto* habeatur. 9 Aut legatario vt indigno fiscus legatum adimat, *de His que vt indig. quæ veteres dicebant creptitia.*

LIBRI
XXXV.
TIT. 3.

I *AVT cōditiones legati causæque deficiant, de Condi. & demonstrat. cōditio enim*

etiam causa est quæ suspēdit legatum: Demonstratio est significatio accommodata rei legata. Quibus adiūgit & causas, id est rationes legandi, & modos, nepe adiectiones quæ ostendunt quid legatarium ex legato facere testator velit. 2 Itē nisi legata immunita fuerint per Legē Falcidiā. Lex Cincia modū imposuit donationibus: do-
tibus lex Papia: Manumissionibus lex Cincia: Legatis & mortis causa donationibus lex Furia primum, deinde lex Voconia: & ad extremū Lex Falcidia legatis præscripsit modū dōtrātis. 3 Quā plus quā per legem Falcidiam licuerit, legatum esse dicitur:

1 VEL per Senatūcon. Trebellianum. 2 LIBRI XXXVI.

Quibus cessantibus statim debentur legata, cuiusque debitionis dies mox à morte testatoris cedit, Quando dies legat. aut fideicom. ced. 3 Ut & hoc Legatorum seu fideicom. nomine cauere debeat, quæ vulgaris & cōmunis cautio dicitur l. filiusf. § hīc Principes, De leg. j. Heres autē qui nō pareret superiori edicto, coercetur hoc. 4 Mīssio scilicet Legatario aut Fideicom. In possessionem legatorum vel fideicom. seruandorum causa, &c.

TIT. 4.

PAND. PARSEXTA.

ABSOLVTIS Ciuilibus iudicijs sequuntur ordine Prætoria: quæ ad instar ciuiliū partim de rebus mortuorum, partim de uiuentium actionibus

sunt proposita. De illis prius agitur, ne à proximè explicato vltimarum voluntatum tractatu longior fiat digressio.

LIBRI
XXXVII.
TIT. I5.

QVIBVS igitur iure ciuili hereditas quauis ex æquitate debita non defertur: eos Prætor etsi non faciat heredes, tamè ex iusta causa quasi heredes, hoc est, 1 Bonorū possessores cōstituit. Nam propriū est iurisdictionis prætoris, in possessionē mittere. Ita tamè, vt prius agnoscat, si *tabule testamenti extent*, licet non proferantur. Quo cognito bonorum possessionis petitio ad certum tempus admittitur: & in certis personis de quibus ambigi poterat an admitterentur ad bonorum poss. agit tit. 3 *De bonorū poss. furioso, infanti, muto, surdo, cæco cōpetente.* 4 Eamque possessionē probata petitionis causa prætor concedit contra tabulas (*De bon. poss. con. tab.* Ita tamen 5 vt legata in testamento relicta præstentur (*De legat. præstādīs con. tab. bon. poss. petita.* 6 Conferantur bona, *De collatione bon.* quæ est confusio bonorum priorum cum paternis. 7 Et dotes (*De collat. dotis.*) 8 Item vt, emancipati filij nati (*De cōiungendis cū emancipato liberis eius:*) 9 & Ventris pregnātis. j. filij nondū nati (*De vent. in poss. mitt.* 10 & Impuberū liberorū, (*Ex Carboniano edicto*) habeatur ratio. ¶ 11 Secūda est pars edicti, *De bono-*

rum

rum possessione secundum tabulas. Cui subiicit
duos titulos. prior, 12 *si à parente quis
manum, sit,* pertinet ad bonorum poss. contra
tabulas: alter, 13 *De bonorum possess. ex te-
stamento militis* secundum tabulas refertur:
14 *Qua in parte & patronis* Prætor con-
sulit, tit. *De iure patronatus*: 15 Cuius pars
sunt obsequia iure naturali debita, *De obse-
qu. parentibus & patronis* præstan.

1 **O** P E R A E *liberiorum* pars sunt etiam iu-
ris patronatus: 2 Item *Bona libertorum*:
3 Etiam collegiorum seu vniuersitatis, de
libertis vniuersitatum al. *de libert. munic. & a-
liarum vniuersitatum*. 4 Adsignat libertum
patronus qui significat cuius ex liberis suis
libertum cum esse velit, *de adsignat. liber.* 5
Alia portio iuris patronatus, *si quid in frau-
dem patr. &c.* ¶ 6 Porro *si tabule testamenti
nullæ extant*, perinde vocat prætor ab intesta-
to possessorem, atque lex ciuilis nullo facto
testamēto heredes: & primò quidem *Liberos*.
7 Secundò consanguineos seu agnatos,
Vnde legitimi. 8 Tertiò cognatos, *Vnde
cogn.* 9 Eo tamen successorio ordine, vt
intra certum tempus petant proximi: (*De
success. edict.*) & his cessantibus gradu proxi-
mo remotiores. 10 Non possis autem
scire quis sit proximus nisi cognitis *Gradi-
bus & adfinibus & nominibus eorum*: Adfini-
tas autem ius est necessitudinis contractæ
inter coniugem & alterius cōiugis cognatos

M.

LIBRI

XXXVIII.

TIT. 17.

II Post hos virum & vx, admittit, *Vnde vi & vxor.* 12 Idémque ordo etiam & privilegium est *De militum & veteranorum* (qui videlicet militia honesta missione dimissi sunt) *successione* 13 Nisi quis ex prioribus aut tempore à petitione possessionis excludatur, *Quibus non competit bon. poss.* 14 Aut lege, aut s. C. in certis casibus aliud inueniatur constitutum, *Vt ex legibus Senatû, ve consulis, bono. poss. derur.* 15 Quem ordinem Prætor seruare & neri solet, *Quis ordo in possess. seruetur.* Nec multum ab hac ratione recedit, quod eo-lem modo ab intestato primò vocat liberos, secundò consanguineos, j. parentes & fratres, tertio proximos *de suis & legi. hered.* 17 Quem ad numerum etiam mater utpote cognata tantum, non etiam agnata lege xii. Tab non aggregabatur, tamen postea s. Conf. ad legitimam filiorum successionem est admissa, *Ex s. Conf. Terzilliano & Orphitiano.*

LIBRI
XXXIX.
TIT. V.

ET hæc quidem Prætoria edicta ad successiones mortuorum pertinent. Inter vitios ius dicit Prætor, 1 Aut de iuribus & proprietate rerum, *Vt De noui operis nuntiatione*, j. ne fiat opus nouum quod nondum factum est: Ex illo, iuris nostri conservandi causa ut discedatur ab opere. Ex sequenti. 2 *De damno infecto*, damni depellendi causa ut caveatur damni ex ruina vicinarum ædium: & ex utraque causa denuntiatio

rio

tio fit. 3 Et de damno nondū factio, actio quoque est *De aqua, & aqua pluvia arcende.*

4 Etiam si per publicum ea interueniat, *De publ. & vect.* 5 An verò & ex *Donationibus* & causis earum aliqua actiones dentur, disquirendū fuit. 6 *Mortis causa donationes*, non nisi morte donatoris confirmantur.

TRactaturus de præiudicialibus actionibus generalem tit. exponit *De manumissionibus*, quo declarat qui manumitti vel manumittere possint, & apud quos. 2 Inde ad species, *De manumissis vindicta.* 3 *Que & in seruis municipiorum locum habet, De manumiss. quæ seruis ad vniuersitatem pertinent.* 4 Directam libertatem tractat, *De manumissis testam.* 5 *De fideicommiss. libert.* 6 *Quæ libertates adimi possunt, De adempt. lib.* 7 Sunt & *statu liberi* qui statim liberi non fiunt, sed ex die aut conditione. 8 *sine manumissione* verò ad libert. perueniunt, qui ipso iure liberi fiunt, 9 *Contrà Qui & à quibus manum. liberi non fiunt*, lex *Ælia Sèria* declarat. 10 Vno casu etiam serui iura ingenuitatis consequuntur, impetrato *Iure au-reorum annulorum* à principe, 11 Altero casu, *Natalibus restituti.* 12 Cognitio autem *De liberali causa* actio est de libertate aut seruitute, ingenuitate aut libertinitate. Inde tituli, 13 *Quib. ad libert.* 14 *si ingenuus esse dicitur.* 15 *Ne de statu defunct.* post quinquennium quærat. 16 *De collusione deteg.*

M. ij.

LIBR I
XL.
TIT. 16

LIBRI

XII. TIT.

II.

AT quia plurimum interdicta de possessione sunt, declarat ante omnia
 I De acquirendo rerum dominio, id est, proprietate. 2. De *acquir. vel amit. possessione*, quæ usus rei est. 3. Ex qua nempe poss. adquiri dominium, tit. De *Vsurpationibus* & *viucap* demonstrat. Sequuntur tituli, j. causæ possessionum 4. *Pro soluto*. 5. *Pro emptore*. 6. *Pro herede*. 7. *Pro donato*. 8. *Pro derelicto*. 9. *Pro legato*. 10. *Pro dot.* II *Pro sio*, quo titulo possidemus ea quæ titulum non habent: vt quæ terra, celo, mari, vel ab hostibus, & his similia, cepimus.

LIBRI

XLII. TIT.

9.

M ISSIONVM in possessionem causis è re nata ante explicitis, persequitur eas hoc libro tantum quæ restant. I Ac primum quæ fit iudicati seruandi causa (*De re iudicata*.) id est, de qua iudex sententiam dixit. & de effectu senten. j. emolumento & executione: & de interlocutionibus, nempe sententiis quæ neque condemnatione continent, neque absolutionem. 2 Qui sua sponte *Confessi* sunt intentionem actoris, similes sunt iudicatis. 3 Et remedio *Cessationis bonorum* liberantur ignominia, quam in executione iudicati infert possessio & distractio bonorum. 4 Sequuntur causæ *Qui-bus in possess. eamur*. 5 Earum ordo declarat tit. De rebus auctoritate iud. possid. 6 Et quorum creditorum habeatur ratio, de *Prinil. credit*. 7 Tum etiam De *separationibus*
 &

& bonorum ac creditorum 8 Missis creditoribus in possess. debitoris *Curator bonis dari solet, custodiendis, administrandis, exercendis & excipiendis actionibus vice latitantis debitoris.* 9 Ad quam rem etiam tit. *Que in fraudem creditorum*, pertinet: nam ut probantur superiore tit. acta gesta à curatore bonorum: ita hoc tit. improbantur à fraudatore.

A possessionibus transit ad *Interdicta*, seu formulas quibus Prætor vetat aut iubet aliquid fieri, seu *extraordinarias actiones que pro his competunt* 2 Explicationem inchoat ab interdicto de vniuersitate, *Quorum bonorum.* 3 sequuntur quæ ad res singulas, *Quod legatorum,* 4 *Ne vis fiat ei qui in poss. missus est:* 5 Subdit interdictum exhibitorium, *de Tabulis exhibendis.* 6 Et Prohibitorium, *Ne quid in loco sacro fiat:* 7 *Petitorium, de Locis & itiner. publ.* 8 *Rursum prohibitoria, Ne quid in loco publ.* 9 & *De loco publico fruendo.* 10 Addit de via rustica prohibet. & populare interdictum *De via publ. rescien.* 11 *De Fluminibus, ne quid in flumine publ. ripæ eius fiat quo deterior statio vel nauigatio sit.* 12 *Ne quid in flumine publico fiat quo aliter aqua fluat,* 13 *Ut in flumine publico nauigare liceat:* 14 *De ripa munienda.* 15 Restitutoria interdicta *De vi: scz particulari & quotidiana, & vi armata,* quæ coactis armatisve hominibus

M. ii.

LIBRI

XLIII.

TIT. 32.

fit 16 Prohibitorium ad possessionem
vindicanam seu retinendam, *Vi possideris*
17 De retinenda quasi possess. superficij: de
Superficiis. 18 Vt reficiantur itinera, de
Itine. e actiue pri. 19 Vt ducatur *Aqua*
quotidiana & astina. 20 De *riuis.* 21 A-
qua haustus, tit. *De fonte.* 22 Cloacæ im-
mittendæ *De cloacis.* 23 De opere facto,
Quod vi aut clam. clam facit qui non denun-
ciauit se facturum: *Vi* autem cui denuncia-
tum est ne faceret. 24 De Abolitione ve-
rò nunciationis noui operis à Pratore facta
agitur tit. *De Remissionibus.* 25 Creditum
seu concessio vtendi re aut iure alieno, de
Precario. 26 De arboribus si impendeant
& impediunt, *cedendis.* 27 Ne vis fiat *Le-*
genti glandem caducam. 28 Post multa
prohibitoria interdicta, vnòque solùm exhi-
bitorio, addit *De homine libero exhibendo.* in-
terdictum populare & pœnale. 29 Et, *De*
liberis exhibendis: 30 & *Virub.* exhibitio-
rium non de seruo tantùm, sed de omnibus
rebus mobilibus: 31 Vt *Demigrando,* de re-
bus inquilini pignoris nomine illatis in ha-
bitationem: 32 & *De Saluiano interdicto,*
de rebus coloni natis in agro conducto.

LIBRI
XLIII.
TIT. 7.

ACTIONIBVS ciuilibus & pratorijs
propositis, i restabat agere *De ex-*
ceptionibus quæ & actionum nomine non-
nunquam continentur. Est enim *exceptio,*
intentio

intentio siue defensio eius quo cum agitur,
 actioni contraria. 2 A generali titu. ad
 species suo more descendit, De *exceptione rei*
indicata, 3 Præscriptiones vt temporales
 exceptiones addit, De *diuersis & temporali-*
bus præscri. & de accessionibus possessionum.
 4 Cui subiicit, De *doli mali & metus excep.*
Doli mali, generalis est: *metus*, specialis excep-
 ptio est, 5 Inde varias proponit except.
Quarum rerum actio non detur. 6 *Rei li. i-*
gius quæ obstat emptori vel creditori. 7
 Tandem etiam communia De *obligationibus*
 & *actionibus*, proponuntur.

DIGEST. PARS SEPTIMA

ET VLTIMA.

Non inmerito stipulationem ex qua LIBRI XLV
 nascuntur 1 Verborum obligatio- TIT. 3.
 nes appellare solet D. Cuiacius *Pan-*
deecten, quod omnes obligationes, actiones re-
 cipit, quaque firmatur quælibet obligatio:
 rogante vno, respondente altero 2 Ver-
 bis stipulationis De *duobus reis constituendis*
 agit consequenter: *Rei enim nomen est com-*
mune debitoris & creditoris, à re nimirum
quæ debetur. 3 Ex tit. De *stipulatione ser-*
uorum, intelligimus quatenus per seruos no-
 bis adquiratur obligatio.

Stipulatio aliàs accedit vt principalis o- LIBRI
 bligatio, aliàs vt sequela principalis o- XLVI.
 bligationis: 1 tit. De *fideiussoribus & man-* TIT. 8.
 M.iii.

datoribus. Is est *Fideiusfor* qui pro alio ab stipulatore interrogatus respondet, & qui *adpromissor* dicitur: *Mandatio* qui fideiusforem fideiubere, vel creditorem alij credere rogat. 2. Soluendarum omnium obligationum duos modos exponit. imò etiam inducendarum, vt medius Tit. fit *De nouation.* & *delegat.* tam præcedentibus titulis quam sequentibus communis: *Nouationem*, scilicet, quæ est nouatio debitoris: *Delegationem*, quæ est nouatio creditoris simul ac debitoris. Sequentes tituli duo, 3 *De solutionibus* & *liberationibus*, & 4 *De acceptilatione*, non sunt misti, sed de soluendis tantum quibuscunque obligationibus: Ex *solutione* contingit *liberatio*: Debitor *solvit*, creditor *liberat*, Sed *Acceptilatio* est verborum conceptio quibus absoluunt se duo vtrò citròque. 5 Separatim datur tit. *de Stipulationibus prætoriiis* quæ edicto Præt. interponi iubetur. 6 Qualis est *Rem pupilli saluam fore*, quæ est de tutela & curatione: Et 7 *Iudicatum solui*: quam stipulatur actor à reo de lite antequàm ea contestetur, in casum quo ea res iudicetur vel non defendatur: 8 *Rem ratam haberi*, quam de procuratore actoris stipulatur reus ante litem contestatam: quæ & ratihabitio dicitur, cui retractatio contraria est.

LIBRI

XLVII.

TIT. 23.

Hic nouus est actionum seueriorum & atrociorum tam priuatarum quam publicarum

blicarum ex delictis, & quasi delictis tractatus: vt veluti noua quædam hæc videri possint actionum Digesta. quia verò ex delictis siue criminibus actiones aliæ sunt priuatæ, aliæ extraordinariæ, aliæ populares, aliæ publicæ, de singulis ordine tractat. 1 Ac primò *De priuatis delictis*: Dicuntur autem *priuata delicta* quatenus ex eis agunt forensi actione hi ad quos ea res potissimum pertinet, & rectè *delictis*, non criminibus: nam *delicta* propriè sunt priuata, crimina publica l. 13. in fi. De verb. sig. 2 *De furtis*, nempe interuersione possessionis rei mobilis: 3 Actio alia est furti specialis, *De signo iuncto* ædibus aut vineæ: 4 Sequuntur aliæ actiones iure Prætorio comparatæ ad similitudinem actionis civilis, furti; *Si quis qui testamento liber esse iussus erit post mortem domini ante aditam hereditatem surripuisse aut corripuisse* quid dicitur: 5 *Furti aduersus nautas caupones stabul*: 6 *Si familia furtum fecisse* dicatur, vt sit Familia cætus seruorum vni domino subiectorum: 7 *Arborum furtim exsarum*: 8 *Vi bonorum raptorum*, hominibus coactis, & de turba: 9 De his qui ex incendio, ruina, naufragio, &c. aut raptè expugnata rapuisse aut ex his damnnum dedisse dicuntur: 10 Et, *De iniuriis publicum iudicium* & *samosis libellis* ex S. Con. 11 Post ordinarias actiones, *De extraordinariis criminibus*. j. quæ nunquam ordinaria

fuerunt. cœpit enim ordo agendi primum
 esse extraordinarius, deinde etiam pœnalis:
 12 *De sepulchro violato*, quæ popularis
 actio est: 13 *De concussione*, id est, de ter-
 rore iniecto pecuniæ vel rei alicuius extor-
 quendæ causâ: 14 *De Abigens* qui aliena
 pecora aut armenta aut ex stabulo, aut
 ex sylua abigunt ac deprædantur. 15 *De
 præuocatione*, quæ est collusio accusatoris
 cum reo: Publicum crimen est in accusato-
 rem qui iudicio publico non ex animo egit:
 Extraordinarium in Aduocatū qui prodi-
 dit causam aduersario: 16 *De receptato-
 ribus* seu latronum occultatoribus: 17 *De
 furibus balneariis* qui vestimenta furantur: 18
Adiunguntur furibus Effractores qui effrin-
 gunt fores carcerum vel domorum, & *Ex-
 pilatores*, seu saccularij qui ex alienis sacculis
 suppilant pecunias, similes Sectoribus zona-
 riis, & Aperulariis quibus nihil est tam ob-
 seratum quod non aperiant: 19 *Expilatæ
 hereditatis*, nondum aditæ vel possessæ. 20
Stellionatus, Impostura & dolus omnis dicitur
 quicumque proprio nomine vacat: Stel-
 lionatus, lacerti genus est versutissimū: 21 *De
 termino* qui finium causâ positus est, moro do-
 lo malo extra gradum suum, j. extra quin-
 que pedes lege Manilia definitos. 22 Est
 etiam crimen extraordinarium *De collegiis
 & corporibus*, in eos qui illicitum collegium
 vel quodcunque corpus celebrant, sine au-
 thoritate

Autoritate Senatus, vel Principis. 23 Subiicit *De popularibus actionibus*: quæ iudicia forensia sunt, non criminalia, & ex his causis quæ publicam tutelam merentur, & cuilibet agere volenti competunt.

IN vsu popularia plerunque dicimus civilia siue forensia, publica criminalia: quæ ex populo quilibet subscribēs in crimen iure ordinario intendere potest in pœnam certam & legitimam. 1 Vnde tit. *De publicis iudiciis*: in quo proponuntur enumeratio & diuissio eorum iudiciorum: 2 *De accusationibus*, j. delationibus criminis publici aut extraordinarij: & *Inscriptionibus*, in quibus accusator profitetur se reum deferre lege Iulia, de vi vel qua alia. 3 *Custodia & exhibitio reorum* proponitur pro meritis causarū adhibenda. Instituentium iudiciorum publicorum ordinē proposito, nunc incipit per singulas species de quæstione & pœna eorum legitima causisque tractare: 4 Primò, *Ad legem Iuliam maiestatis scz læsæ*: 5 *Ad legem Iuliam de adulteriis coercendis*, Adulterij nomine Augustus intellexit etiam stuprum: 6 *Ad legem Iuliam de vi publica*, scilicet quam contra ius falsque infert publica persona, j. qui imperium & potestatem habet: 7 Priuata quam priuati homines inferunt, *Ad legem Iuliam de vi priuata* & qui sine armis vim fecisset. 8 *Lege Cornelia de sicariis & veneficiis*, comprehenduntur

LIBRI
XLVIII.
TIT. 24.

tur homicidæ qualescunque, etiam si non fisci clandestinam eadem fecerint, qui venenum dederunt aut parauerunt: sed & incendiarij etiam. 9 *Lege Pompeia de Parricidijs*, coercentur qui parentes, liberos, cognatos, coniuges, patronos occiderint. 10 *Lex Cornelia de falsis*, & de s. c. *Liboniano*, de testamentis falsis præcipuè lata est: & testamentarium qui sibi sua manu hereditatem aut legatum adscripsit, coercet. 11 *Lege Iulia repetundarum* coercentur rapinæ & furta magistratum vel eorum qui munus publicum gerunt. 12 *Lege Iulia de annona* tenetur cuius dolo malo factum est ut arctior annona, j. munus abundans, vel carior sit. 13 *Lege Iulia peculatus* furtum pecuniæ publicæ vel fiscalis declaratur. 14 *Lege Iulia ambitus*, Qui populum, inquit Varro, candidatus circumit, ambit. qui aliter facit, ex ambitu causam dicit. 15 Ex *Lege Fabia de plagiaris*, Plagium est suppressio liberi hominis vel serui alieni. 16 Ex s. c. *Turpiliano*, & de abolitionibus criminum, tenentur hi tantum qui iudicii publici quæstionem deseruerunt, non qui priuati vel extraordinarij criminis: *Abolitio* criminis est exceptio reorum à crimine: vel, accusationis amittendæ licentia. 17 *De requirendis vel absentibus damnandis*, ostenditur absentem & profugum criminis capitalis reum non damnari, sed adnotari cum debere inter reos quasi persequendum

dum & requirendum. 18 Si capitalia & atrociora sint crimina, veritas inuestigetur *Questionibus*. j. interrogationibus quæ fiunt per tormenta. 19 Generalis est titulus *De poenis*, non solum infligendis, sed etiam remittendis vel augendis pro qualitate reorum & criminum. 20 *De bonis damnatorum*, ut discrimen est criminum, ita non omnia bona adimuntur reis nisi damnati sint ex crimine capitali. 21 Est & hoc tit. aliud criminum inter se discrimen *De bonis eorum qui ante sententiam, mortem sibi consciverunt, vel accusatorem corruperunt*. nam hi pro confessis & conuictis habentur. 22. Tit. exponit poenarum duarum inter se discrimen, vnius ex capitali crimine, alterius ex non capitali, *De interdictis honore*. s. vel ordine vel negotiatione, vel qua alia re, *Relegatis*, qui civitatem, patriam potestatem & omnia iura sua retinent, & *Deportatis*, qui omnia illa amittunt. 23 Deportatorum & relegatorum communis est tit. *De sententiam passis & restituis*. 24 Tit. *de Cadaveribus punitorum* etiam eorundem communis est, ne post mortem inconsulto Principe sepeliatur alibi, quam quo loco poenaungebantur sua: sed proprius magis est adfectorum ultimo supplicio

Damnati sententia rei capitalis vel non capitalis criminis 1 *Appellationibus* 2 *Relationibus*, veluti communi auxilio iuvantur. Est autem *Appellatio* querela eius qui

LIBRI

XLIX

TIT. 18

non adquiescit sententiæ minoris iudicis: Relatio verò est actorum & opinionis suæ à iudice ad Principem facta perscriptio, ante sententiam vel post sententiam, non recepta appellatione. 2. Post generalem titulum varias de appellationibus quæstiones explicat. *A quibus appellare non licet, vt à Principe, à Senatu, &c.* 3. *Quis à quo appellatur:* nam à iudice dato appellatur is qui dedit: 4. *Quando appellandum sit & intra qua tempora,* l. 27. m. de re iud. aliqua definiuit: 5. *De appellationibus recipiendis vel non,* vt eorum quos damnatos statim puniri publicè interdict. 6. *De libellis dimissoriis qui apostoli dicuntur,* qui dantur ab eo à quo appellatum est, ad eum qui appellatur: 7. *Nihil nouari appellatione interposita:* rescindit. n. ea indicatū siue recepta sit siue non: 8. *Quæ sententiæ sine appellatione rescindantur:* rebus enim non iure, id est non ritè iudicatis, iudicati nulla actio est: 9. *An per alium causa appellationū reddi possint,* variæ causæ distinguntur: 10. *Si tutor vel curator vel magistratus creatus appellauerit:* s. redditurū causas immunitatis & excusationis suæ: 11. *Eū qui appellauerit in provincia defendi:* non idem dari Romæ profecto appellationis causa, quod profecto R. eip. causa: 12. *Apud eum à quo appellatur aliam causam agere compellendum,* Non iure accusatur iudex in vna causa hoc solo prætextu quòd in alia ab eo appellatum sit quasi iniquo iudice.

cc.

cc. 13 *si pendente appellatione mors inter-*
uenerit, de eo iudicio agit quod morte solui
 solet: alioqui in heredem transiit ¶ 14 Ex-
 positis iudiciis ex delictis & criminibus, ad-
 dit *De iure fisci actiones & priuilegia*: 15 Ad
 quæ spectant tituli *De captiuis & postliminio,*
& redemptis ab hostibus) nempe iura captiui-
 tatum & postliminiorum: 16 *De re mi-*
litari, proxima tractatio, est de disciplina mi-
 litum: 17 *De castrensi peculio*, id est: quod
 militans in castris vel occasione militiae ad-
 quisiuit: 18 *Veterani*, qui honeste militia
 dimissi sunt, separantur à cæteris in pœnis.

Actum extremum iuri publico destinatū L. LIBR
 continuat tit. 1 *Ad Municipalem & TIT. 17:*
de incolis: docens qui ad magistratus municipi-
 pales vocentur inuiti: *Municipes* sunt qui in
 eadem ciuitate nati sunt, *Incola* autem sunt
 municipes voluntarij. 2 Subdit *de Decu-*
rioribus, nempe senatoribus municipalibus:
 & priuilegiis eorum in pœnis. 3 *De scri-*
bendo albo, id est, numero siue matricula de-
 curionum, 4 Hinc *de Muneribus & honori-*
bus: ad quos vocari diximus Municipes & In-
 colas: vt *Honor* sit administratio Reipub. cum
 dignitate, *Munus*. a. administratio Reipub. si-
 ne dignitate. 5 Tit. *De vacatione & excusa-*
tione munerum, multas excusationis causas à
 muneribus recenset: *Excusatio* causam habet
 & legitima est, *Vacatio* aliam causam non ha-
 bet quam indulgentiam Principis. ¶ Post

causas immunitatis, agit *De iure immunit.*
 7 Inde specialem tit. dat. *De legationis mu-*
nere: 8 & *De administratione rerum ad ci-*
uitatem pertinentium: vel etiam pecuniarum;
 & hi Curatores Reip. vel Magistri vniuersi-
 tatis dicuntur: 9 *De decretis ab ordine fa-*
ciendis, Decurionum munus continet. Et duæ
 quidem partes decurionum Curiam seu ordi-
 nem faciunt: quodque ex decreuerint, ratum
 est, non. a. quod decurionum minor numerus.
 10 Sequitur de munere eius quem Resp.
 præstituit *Operibus publicis:* 11 Pertinent
 etiam *Nundinae* ad iura publica municipio-
 rum: 12 Inter ea iura & privilegia muni-
 cipiorum hoc etiam est vt ex *Pollicitationi-*
bus, eis debeat: si modò iustè recusari non
 possit. l. 6. §. planè, *De mun. & hon.* Tit. 13. *de*
Variis & extraordinariis cognitionibus, non
 ea tantum declarantur quæ Respub. debet
 liberalium artium professoribus & medicis,
 sed & quæcunque à quocunque salaria de-
 bentur. & quia inter munera publica, Iudi-
 cis dati munus numeratur l. ult. §. iudicandi,
 Sup. *De mun. & hon.* ordinaria actio quasi ex
 maleficio aduersus iudicem concipitur, si *Iu-*
dex litem suam fecisse dicitur, quum perperam
 per imprudentiam iudicauit. Ex hac enim
 causa iudex *litem suam facit,* adeo vt is cu-
 ius interest relicto aduersario, in iudicem
 vertere totam litem possit. 14 Species
 est cognitionis extraordinariae *de Proxene-*

icis,

tis, præmia. n. tractat proxenetica quæ debentur parariis & interpretibus quorū beneficio inter duos pluresve negotia cōtrahuntur vel nomina, vel nuptiæ. 15. Restabat hoc tantum de iure publico, vt census rationē explicaret tit. *de Censibus*: Censum vocat publicas tabulas territorij, ciuitatis & agrorum cuiusque. ¶ A T Q V E hæc quidē sunt mēbra & partes LIBRORVM & TITVLORVM totius corporis Digestorum, serie methodica explicatorū. Quæ omnia vt in longioribus tractationibus ac disputationibus vñtatum est, perspicuo cōpendio, Tit. 16. *De verborum sign.* & tit. 17. *De diuersis regulis iuris* quos sigillatim hoc ipso Enchiridio expositos dedimus) velut breui enumeratione concluduntur.

Ex D. 1. C.

V N V S quidem est & certus ac perpetuus ordo, quo catenati inuicem tituli sunt ita vt alius ex alio necti videatur: sed rerum de quibus agitur ea est inter se cognatio, vt non possit non qui tractat vnā attingere vel coniungere etiam alteram, vel mutuari ex vna quod in præsens conducatur in alia.

*Difficultas
ordinis titu-
lorum*

DESCRIBEBAT TITULIS
QVE MANDABAT

I. CRISPINVS

L. P.

N.

CODICIS IUSTINIANI

quæ titulo. um series dari possit, ex sen-
tentia D. I. Hoperi

I. C.

CODÆX Iustinianus, in plerisque
quidem omnibus, deficit à summa
illa Pandectarum & expleta nihil-
que requirente perfectione, sed exsuperat
tamē & antecedit in nonnullis. Nam perpe-
tuus ille contextus rerum, & continuata se-
ries, qua extrema primis, & media utrisque
admirabiliter respondent in Digestis, abest
quidem à constitutionibus principum, nisi
quòd in ordine rescriptorum à prioribus
principibus, ad posteriores fiat progressio:
sed hoc tamen est, quod habent eximium,
quod derelictam in veteri prudentia iuris
publici descriptionem, quæ religionū san-
ctitate, & magistratuum autoritate conti-
netur, nobis exhibeant, quòdque nonnullas
Pandectarum rubricas singulares, veluti de
Minoribus, de Iudiciis, de Vluapionibus,
& alias similes in plures tractatus ac titulos
minutatim distribuunt ac diffindāt. Hisce
verò duobus exceptis, tantū porro est, inter
Codicem Iustinianum, & Pandectas iuris
discrī-

discriminis, quantũ inter id quod accessio-
nis tãtũ vicem subit, & id quod principẽ
locum obtinens, numeros omnes perfectio-
nis habet, discriminis esse solet.

QUA IN CUIVSQUE TI-
tuli legumque elucidatione obser-

uanda ex M. G.
I. C.

Non alienum ab instituto existima-
ui Ordinem quoque in explicadis
legibus obseruandum superioribus
adscribere, ne quid studio Iuris C. desit: eti-
am si ea methodus scolis doctorũ iura in-
terpretantium magis necessaria esse videri
possit. Ad plenam igitur legum interpreta-
tionem, octo maxime desideratur, quæ au-
tiquitas sequenti disticho perstrinxit:

*Praemitto, Scindo, Summo, Casumque figuro,
Perlego, Do causas, Connoro, & Obicio.*

I. PRAEMITTO.

• IN primis, vt intelligantur ea quæ ad sub-
iectæ materiæ declarationem respiciũt ali-
quid premittendum est: vclutì connexarũ
materiaũ distinctiones verborũque dif-
finitiones^b, & generalis & compendiosa to-
tius materiæ de qua agitur declaratio. Præ-
fationes enim (vt eleganter vult Caius^c) ad
lectionem propositæ materiæ felicius per-

N. ij.

a l. propo-
nebat. r.
uersi. quib.
ita præmis
sis. de castro
pecul.
b l. si cor.
p. l. s. de do.
excep.
c In l. i. de
orig. iur.

ducunt:& eò perductis euidentiorẽ præstant intellectum.

II. SCINDO.

a In proce-
ssu. §. regitur
in verbo
pariri.
b In §. a-
lio. in stipu-
lis. mod.
test. infir. co-
in §. sed ne
in primis.
de leg.
c l. Caius
§. Titius.
de leg. ij.
d l. co. si
non sint §.
peruenia-
mus. de au-
to. arg. leg.
Imol. in rub.
de stip. ver-
fic. ij. est de
scendendū.
e l. sed si
plures §. si
lio. de vulg.
f In rep. l.
pet. et. C. de
pactis. co-
text. in l. ij.
§. si quid a
C. de vete-
iur. enucle.
g In l. illi-
citas de off.
pr. et fid.

PARTITIO (teste Accursio*) animū
legentis incitat, mentem intelligentis præ-
parat, memoriā artificiosè informat, & vt
ait Iustinianus, * Difficultates ex permista
traditione procedentes, per seperationem
explicat. Et quemadmodum agrorum diui-
sio vberiorẽ culturam reddit, sic lex ipsa
in partes congruas diuisa. ita tamen ne di-
uidantur ea quæ simul coherent, & ad v-
nius perfectionem tendūt, vel ad eundem
finem concurrūt: velut dictum à sua causa,
vel responsum à quæstiōe proposita. Talia
enim, cum sint ratiōe & fine indiuidua, pro-
prio haberi debent: quæ si in partes scinde-
rentur, non diuidi quidem, sed (vt Baldus a-
liquando sensūt*) potius destrui vidētur.
Diuisionem autem commodam recipiunt,
quæ separatam habēt rationem, & diuerso
fine claudūtur: veluti cum plura dicta in e-
adem lege æquẽ principalia cumulātur, vel
plures diuersæ facti species terminantur: vt
in Vlpiani legibus plerumque videmus, qui
inter ceteros iuriscōsultos eo potissimū
nomine cōmendatur quod ad varios casus,
& quàm breuissimè soleat eadem lege deci-
dere. Proinde tunc solum utilis diuisio cense-
tur, cum separabilem confusio euitatur.

III. SVMMO.

Ac

Ac quoniam breuitas & plurimùm delectar: & quæ compendiosè traduntur ^b cùm addiscantur facilius, tum diutius retinètur, vniuersa legis sententia in epitomen siue summam redigenda est.

III. CASVMQVE FIGVRO.

VERVM, ne ex tali compendio, vel breviori narratione obscuritas insurgat, néve legis interpretationi detrahat, nec leue ali quando discrimen ^d adferat, vniuersa facti species ad vnguem recensenda casusque (vt vocât) totius legis planius exponendus erit^e.

V. PERLEGO.

LEGENDVS est legis contextus & verbotenus percurrèdus, cùm vt facti narratio verbis legis adaptetur ^f, tum verò (si quid fortè inemendatum, vel librariorū incuria deprauatum inueniatur) iudicio castigetur.

VI. DO CAVSAS.

NE vel in casu indubitato, ^g vel sine ratione lex facta videatur, causæ tū dubitandi, tum decidendi diligenter peruestigari debent.

VII. CONNOTO.

AT, ne verbis ^h potius, quàm menti inhærentes (quod à iuris ratione omnino alienū est) legis definitionem ad propositam tantum speciem restringamus, generales regulas, ac notabilia dicta ex omni eius parte colligèda erūt, casumq; ⁱ decisum ad omnes alios ex similitudine facti, vel rationis pro-

N iii.

a L. i. vbi
gl. q. met.
can.
b L. i. de
reg. iur.
c L. in sū-
ma. de cod.
ind. & L. in
summa. de
aqua plu.
d S. illud
a. in proc.
digestorū.
e L. vt re-
sponsum. C.
de transac.
l. precibus.
C. de i. i. p. b.
f L. quod
constituit.
de mili. test.
C. l. iij. S.
toties de
dā. infec.
g l. domi-
tius. de test.
l. quod La-
beo. de carb.
edic. l. ancil-
le C. de fur.
l. i. ad mū-
nicip.
h l. scire
leges. de leg
C. l. ij. C.
comm. de le.
l. ij. C. de li.
preterit.

a l. non so-
lum §. qui
primipilum
de excu. tu-
tor.

tendenda & subtiliter adaptanda.

VIII. ET OBIICIO.

b l. ii. §. co-
trarium. C.
de vero. iur.
cuno.

ET VI perfecta omnino legis explicatio
habeatur, & prorsus nihil dubitationis su-
perfit, contraria & oppositiones tā Accur-
saria quam ex doctoribus, in verba & sen-
tentia ipsius legis excitare opera precium
erat, quibus tādē ingeniosē, ac subtiliter,
cū ex varietate facti, tū ex rationis di-
uersitate sublati^b, lex ipsa cum vniuersa
materia quam tractat, perfectissimē enucle-
ata atque intellecta remaneat.

PAUCOS ET IDONEOS

DOCTORES ELI-

gendos.

SVADEMVS in hac legali disci-
plina eos tantū doctores eligen-
dos esse, de quibus vir ille magni
nominis Alciatus iudicium elegantissimū
tulit:

In iure primas comparatus ceteris

Partes habebit Barolus.

Decisiones ob frequenteis, ac lio

Baldum forensis sustinet.

Non negligenda maximē est tyronibus.

Castrensis explanatio.

Opinionum iurini syplegadas

Superabis Alexandro duce.

Ordinis

Ordinis Iason, atque lucis nomine

Videndus est properantibus.

His si quis alios addiderit interpretes,

Onerat quàm honorat verius.

Huic M. G. hanc sententiam subiunxit.

Iuris doctorum (si quis mea vox requirat)

Ex tota hic numerus, classe legendus erit.

Bartolus & Baldus, Paulus, Targagnus, Iason,

Et gemini referens Immola Iuris opes.

Praeterea his alios, siquis superaddere tentet,

Officiet studiis verius ille suis.

De his sigillatim hoc extat iudicium M. G.

BARTOLVS.

Militiae vexilla sacra fert Bartolus terrat

Qui sibi vult alium praeposuisse ducem.

BALDVS.

Nemo (quod huc latuit) sciuit si iura monarcha

Ferre queunt, tanto hic nomine dignus erat.

PAVLVS Castrensis.

Accipe Castrensis commenta fidelia Pauli;

Nemo tibi leges explicat vilis.

IOANNES ab Immola.

Cornali lux prima fori sibi vendicat omnis

Sensure, ingenio, fruge, labore, decus.

ALEXANDER ab Immola.

Quam belli Macedo clarus fuit ille triumphis,

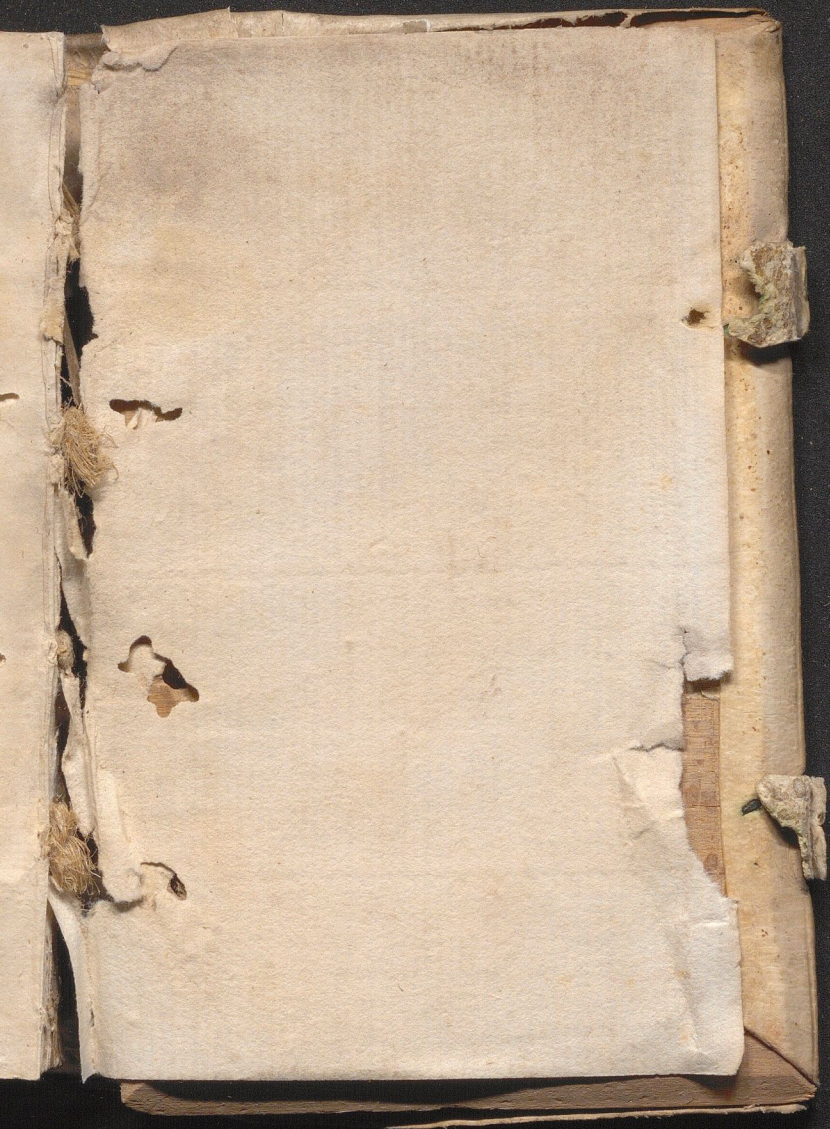
Tantum hic Romane splendet honore togae.

IASON Maynus.

Quis Maynū ignoret? quod nō peruenit Iason?

Thessalus haud tantum cognitus ille fuit.

FINIS.

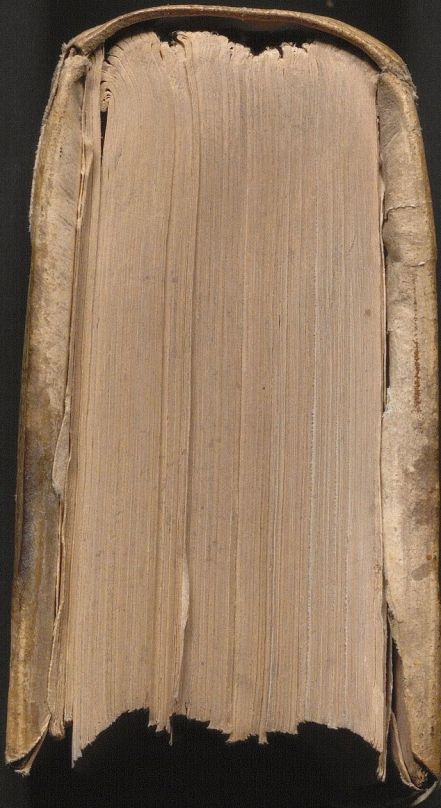

ALVENSLEBEN

V

617

2

TITVLI
TRACTATVSQ.
IVRIS C. STUDIO IN

PRIMIS NECESSARIJ.

ORIGINE IVRIS: ET OMNIVM
Magistratum: & successione Prudentium:

VERBORVM SIGNIFICA-
tione: &

DIVERSIS REGVLIS IV-
ris antiqui: *Annotationibus delectis illustrati.*

POSITIONEM ATQVE INTER-
pretationem *Tir. tractationumque Pandect. &*
quid insuper additum sit, sequens pagina de-
monstrat.

V 617

OFFICINA CRISPINIANA.
M. D. LXXII.

xrite

colorchecker CLASSIC

